

НИЗОМИЙ ГАНЖАВИЙ

Махзан ул-асрор

ШАЙХ НИЗОМИЙ ГАНЖАВИЙ

МАХЗАН УЛ-АСРОР

(Сирлар хазинаси)

*Форсийдан Ўзбекистон халқ шоири
Жамол Камол
таржимаси*

**“КАМАЛАК” нашриёти
Тошкент – 2016**

УЎҚ: 050070:94.479.24

КБК: 84(50зарб)

Г-19

Шайх Низомий Ганжавий

Махзан ул-асрор/ дoston Н.Ганжавий. – Тошкент: «KAMALAK»
нашриёти. 2016 йил. 216 б.

*Шайх Низомий Ганжавий – буюк озарбайжон шоири, Шарқ адабиётида
хамсаччилик анъанасини бошлаб берган даҳо санъаткор.*

*Амир Хусрав Деҳлавий, Абдурахмон Жомий, Мир Алишер Навоий каби
устоз шоирлар уни устоз деб аташган, унга пайрав қилиб “Хамса” яратши-
ган.*

*“Махзан ул-асрор” – Низомий “Хамса”сининг илк достони. Унда сир-
лар хазинаси саналмиш инсон қалби ва унинг тарбияси хусусида сўз боради.
Шоир кўнгилни эҳтиром ила “хўжам” дегб атайди ва оил – Ҳақ назаргоҳи
деган илоҳий ҳикматини зоят ҳасос оҳанларда тараннум этади.*

Марҳамат, “Махзан ул-асрор”ни ўқинг, маънавиятнингизни бойитинг!

КБК: 84(50зарб)

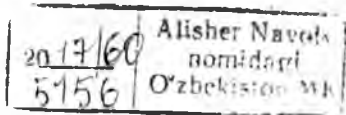
Масъул муҳаррир ва сўзбоши муаллифи:
Эргаш ОҒИЛОВ, филология фанлари номзоди

Муҳаррир ва нашрга тайёрловчи:
Гулбаҳор АШУРОВА, филология фанлари номзоди

Ушбу асар таржимаси адабиётшунос олимлар Баҳром Сирус ва Жабулқо
Додалишоевлар томонидан тайёрланиб, 1984 йилда чоп этилган. Душанбе
нашри асосида амалга оширилди.

*Бунёдлам Озарбайжон Республикасининг Ўзбекистондаги элчихонаси
хузуридаги Ҳайдар Алмев номидаги Озарбайжон Мабаният Маркази
лойиҳаси асосида чоп этилди.*

ISBN 978-9943-4640-6-3

©Ж.Камол
©"Kamalak", 2016

СЎЗБОШИ

XII аср тонгининг порлоқ закоси, сўз санъатининг умрибоқий намояндаси, Озарбайжон халқининг мутафаккир фарзанди, файласуф-шоир, даҳо Низомий Ганжавийнинг башариятга бахш этган санъат инжулари ўзида бэрлиқнинг бутун сирларини, мўъжизаларини, қувват ва қудратини, битмас-туганмас энергия манбаини, коинотнинг ҳаракат ва айланиш қонунларини, табиатнинг минг бир ҳикматларини, осмон жисмлари ва ҳаётнинг сабаб ва моҳиятини илоҳий сўзнинг муқаддас фикрнинг қўл етмас қутбларида жамлаган ҳолда, инсон маънавиятини, қуёшдан-да юксакларга, Тангрининг даргоҳига кўтарган бебаҳо бир хазинадир.

Низомий Ганжавий – Озарбайжоннинг атоқли шоири ва мутафаккири, Озарбайжон ва жаҳон адабиётининг энг машҳур арбобидир.

Озарбайжоннинг Ганжа шаҳри асрлар оша ривожланиб, донг таратиб келган масканлардан бири бўлиб, у азалдан Озарбайжон халқининг миллий ифтихорлари, даҳоликни намоён қилган қатор инсонлар яшаб ўтган қадимий шаҳардир. Ана шундай сиймолардан бири Шарқ Ренессансининг чўққиси, Озарбайжоннинг салобатли шоири Низомий Ганжавийдир.

Ҳар бир халқ, элатнинг дунёга бахш этган тенги йўқ доҳийлари бор. Озарбайжон халқи етиштирган Ганжа шаҳрида туғилиб ўсган Низомий Ганжавий ҳам улар орасида ўз салмоғи, истеъдоди билан ажралиб турган ва абадийлик қозонган тенги йўқ сўз устодидир. Илми ва заковати билан қалбимизни фатҳ этган бу инсоннинг ўлмас “Хамса”си бутун дунёга жар солиб, шоирга оламшумуллик келтирган, доҳий, мутафаккир, донишманд, Шайх каби юксак номларга сазовор этган асардир.

Низомий Ганжавий шеърятининг таъсир кучи Шарқ ва Ғарб оламини бирдек ларзага солди. Дунёнинг машҳур шоирлари Низомий Ганжавий ижодидан баҳра олган, илҳомланган. Ўзбек шеъряти мулкнинг буюк султони, ҳазрат Алишер Навоий Низомий Ганжавий шеърятидан руҳланиб, ўзининг “Хамса” асарини туркий тилида яратган. Олмон шоир-файласуфи Ҳете Низомий Ганжавийни “поэзиянинг худоси” деб атаган. Низомий Ганжавийни тадқиқ этган олимлар орасида энг муносиб фикрларни сўзнинг асл маъносида буюк рус

шарқшуноси, академик Е.Э. Бертельс берганди: “Низомий Ганжавий ўз поэзияси билан башариятнинг йиллар давомида орзу қилган адолат, тенглик, инсонпарварлик, озодлик, тинчлик ғояларини бизга мерос қилиб қолдирган. Биз ундан яна нима исташимиз мумкин?..”

Низомий Ганжавийнинг илк йирик ҳажмдаги асари ва шеърятининг дурдонаси бўлган “Сирлар хазинаси” Озарбайжонда ва Яқин Шарқда “Беш хазина” номи билан шуҳрат қозонган “Хамса”сининг илк маснавийсидир.

Низомий ўзининг адолатли тузум ҳақидаги фикрларининг илк бадиий ифодаси бўлган “Сирлар хазинаси”да шоҳ ва ҳокимларни ҳали ҳам насиҳат билан йўлга солиш мумкинлигига умидвор эди. Шунинг учун ҳам тарих ва афсоналардаги шоҳларни ўзининг идеали сифатида тақдим этиб, замондошлари бўлган ҳукмдорларга таъсир этишни истарди. Низомийнинг тарихдан олиб, идеаллаштирган подшо образларидан бири, номи адолатли шоҳ сифатида халқ орасида кенг тарқалган Нуширавондир.

“Сирлар хазинаси” асарида тасвир этилган Нуширавон ўз ҳокимлигининг илк даврида мустабид бир шоҳ қиёфасида намоён бўлади. Унинг золимлигидан ўлка инқирозга учрайди, фуқаро зулм ва азиятда кун кечиради. Лекин ҳукмронлигининг кейинги босқичларида ўқувчи бу шафқатсиз шоҳдаги ўзгаришларнинг шоҳиди бўлади. Шоҳ қушларнинг тили билан айтилган бир неча калима сўздан ибрат олиб, адолатли ҳукмдорга айланади.

Шоирнинг таъбирича, шоҳ ва золим ҳокимлар унинг насиҳатларига эътибор бермай, ўз ситамгарликларини давом эттирсалар, бу улар учун ҳеч қандай наф келтирмайди. Халқ бирлашиб, бош кўтаргудек бўлса, ҳукмдорлар учун даҳшатдир.

Шоирнинг бу теран маъноли, ўта тараққийпарвар фикрларининг мажмуаси бўлган “Сирлар хазинаси” бугунги дунё ўқувчиси учун қайнар чашмадир.

Биламизки, бу йил Низомий Ганжавийнинг 875 йиллик юбилейи нишонланади.

Озарбайжон халқининг умуммиллий раҳнамоси Ҳайдар Алиев, “Низомий Ганжавий шундай бир буюк шахсдирки, шундай бир даҳадирки, унинг туғилган кунини нафақат ўн йилда ёки беш йилда бир марта, ҳар йили нишонламоқ зарурдир”, дея эътироф этганди.

Қардош Ўзбекистонда ҳам Низомий Ганжавий ижодига қизиқиш

ва диққат ғоят буюқдир. Бу ўлкада унинг хотираси абадийлаштирилган.

Тошкент Давлат педагогика университети Низомий номи билан юритилади. 2004 йилда эса мазкур университет қаршисида Низомий Ганжавий бюстининг очилиш маросими бўлиб ўтди. Унда ҳар икки ўлка раҳбарлари иштирок этдилар.

Низомий Ганжавий асарларининг ўзбек тилига таржима қилиниши ва ҳар бир ўзбек ўқувчисининг уларни ўз она тилида ўқиш имкони бизнинг асосий мақсадимиз эди.

Ана шундай ташаббус билан чиққан Ўзбекистондаги Ҳайдар Алиев номидаги Озарбайжон Маданият марказининг раҳбарияти номидан Низомий Ганжавий асарларини ўзбек тилига таржимасини ўз зиммасига олган Ўзбекистон халқ шоири, таниқли таржимон Жамол Камолга, шунингдек, китобнинг нашрга тайёрланишида қатнашган ҳар бир шахсга ўз самимий ташаккурларимизни билдирамиз.

Бизнинг бу лойиҳада иштирокимиз ва Низомий Ганжавий ижодининг тарғиботида ҳиссамиз борлигини мамнунлик ҳислари ила эътироф этаман.

Бундай улкан воқеа – Низомий Ганжавий асарларининг ўзбек тилига таржимаси қардош ўлкада мароқ билан кутиб олинишига ва унинг Низомий ижодига энг буюк тўхфа бўлишига ишонаман.

*Самир Аббосов,
Ўзбекистондаги Ҳайдар Алиев номидаги
(Озарбайжон Маданият Марказининг раҳбари*

КҮНГИЛ ОЛАМИГА САЁҲАТ

*Эмас осон бу майдон ичра турмоқ,
Низомий панжасига панжа урмоқ.*

Алишер Навоий

Шарқ мумтоз адабиётининг бешигини тебратганлардан бири хамсачилик кашшофи Низомий Ганжавий ҳисобланади. Унинг тўлиқ номи Абумуҳаммад Илёс ибн Юсуф ибн Закий Муайяд бўлиб, 1141 йили Ганжа шаҳрида туғилган.

Бўлажак шоир ота-онадан ёш етим қолади. Уни боқиш ва тарбиялашни тоғаси Хожа Умар ўз зиммасига олиб, имкон қадар жиянининг илм эгаллашига кўмаклашади. У турли илмларни ўзлаштиришга иштиёқманд бўлиб, Қуръонни ёд олади. Кейин фикҳ, тарих, жуғрофия, фалсафа, мантиқ ва адабдан таълим олиб, уларнинг ҳар бирида устод даражасига етишади. Табиий фанлар, хусусан, табобат ва илму нужум (астрономия)ни тамомила ўзиники қилиб олади. Замоनावий илмлардан ташқари, қадимги юнон фалсафаси ва адабиёти, эроний халқларнинг исломдан олдинги сўз санъати, халифалик даври илмий-адабий асарлари, яҳудий ва насроний халқлар тарихи, Кавказ халқларининг ўтмишидан ҳам етарли маълумотга эга эди. Уни етук математик сифатида эътироф этардилар. Кимё фанини чуқур билар, ҳозик табиб ҳам эди Гален, Гиппократ, Закариё Розий, Абу Али ибн Сино каби тиб соҳаси билимдонларининг асарларидан яхши хабардор эди. У деҳқончилик ва боғдорчилик илмларидан ҳам баҳраманд бўлган. Умуман, шоир шеърляти унинг турли илмларни чуқур билганлигидан далолат беради. Шунинг учун ҳам замондошлари уни ҳақим деб улуғлаганлар. Бу ҳақда шеърларидан бирида шоирнинг ўзи шундай ёзган эди:

Ҳар чи аз дақиқаҳои нужум
Ба яқояк нухуфтаҳои улум
Хондаму ҳар варақ, ки межустам
Чун туро ёфтам, варақ шустам.

Мазмуни: “Нужум илми ва умуман барча илмларни энг нозик нуқталаригача варақма-варақ ўқиб чиқар экан, мақсадим улар воситасида Сени топиш эди. Сени топгач, бу илмларнинг барчасидан кўлимни ювдим”.

Низомий даври ўзининг талотўплари, нотинчликларига қарамай, Кавказ, Эрон ва Ўрта Осиё халқлари тамаддуни даври эди. Жумладан, XII асрда Абулаъло Ганжавий, Изиддин Ширвоний, Маҳастий Ганжавий, Мужириддин Байлақоний, Хоқоний Ширвоний, Авҳадиддин Анварий, Рашидиддин Ватвот, Жамолиддин Абдураззоқ, Фаридиддин Аттор, Камолиддин Исмоил каби шоирлар яшаб ижод қилдилар. Низомий уларнинг кўпи билан яқин алоқада бўлиб, Хоқоний билан эса қалин дўст эди.

Бу даврда Хуросон ва Мовароуннахрнинг кўплаб шаҳарлари, жумладан, Ганжада ҳам жавонмардлик ёки ахийлик номи билан машҳур ҳаракат кенг ёйилган. Ҳаракат аъзолари асосан косиб ва ҳунармандлардан иборат бўлиб, улар золим ҳукмдор ва амалдорларга қарши курашар, кенг халқ оммасининг манфаатларини ҳимоя қилар, камбағал ва бечораларни қўллаб-қувватлар эди. Эзгулик, адолат, инсоф, мурувват, саховат, лутфу карамни шиор қилиб олган бу тоифа илму маърифатга катта аҳамият берган. Низомий бу ҳаракат қоидаларини ҳурмат қилар ва уларга мойил эди. Низомий шахсияти, дунёқарashi ва ижтимоий ақидалари шу ташкилот ғоялари, косиб ва ҳунармандлар таъсирида камол топди. Шоир асарларидаги жавонмардлик ғоялари тасвири шунинг маҳсулидир.

Низомийнинг ҳаёти бошдан-охир Ганжа шаҳрида ўтди. Бир гал Ироқ султони Туғрулшоҳнинг даъватига биноан Табризга сафар қилди, бироқ у ерда уч кундан ортиқ туролмади. У сарой хизматига кирамай, ўз умрини эркинлик ва хилватнишинликда ўтказди. Лекин ўша давр ҳукмдорлари унга совға-саломлар юбориб турганлар. Чунончи, Дарбанд ҳокими Бойбарс ибн Малик Музаффар 1169 йили туҳфалар қаторида унга Офоқ исмли бир канизакни ҳам туҳфа қилади. У шоирнинг чўриси эмас, балки умр йўлдоши, маслаҳатчиси, илҳомчисига айланди. Низомийга Муҳаммад исмли ўғил ҳадя этган Офоқ 1180 йили бевақт вафот этади. Шоир энг азиз кишиси бўлган бу аёл муҳаббати ва ҳурмати билан бир умр хотирасида сақлаб, “Хусрав ва Ширин” дostonидаги Ширин тимсолида унинг ёрқин сиймосини абадийлаштиради. “Ширин образи Низомийнинг Офоқ учун қўйган ҳайкали эди. Низомий Офоққа бўлган қайноқ ҳис-туйгуларини кексалик йилларида яратган “Искандарнома” дostonида ҳам дард билан эслайди”¹

¹Эркинов С., Ганихонов М. Низомий Ганжавий. – Тошкент: “Фан”, 1992 10-бет.

“Низомий “Хамса”нинг илк достони “Махзан ул-асрор”ни 1173–1176 йиллар орасида ёзган ва Кичик Осиёдаги Эрзинжон шахрининг ҳокими Баҳромшоҳга йўллаган. Достон Баҳромшоҳга маъқул тушиб, шоирга талай инъом-эҳсон жўнатган. Тарихий манбаларнинг гувоҳлик беришича, Низомийнинг муҳолифлари бу тухфани талон-торож этганлар. Шунинг учун ҳам шоирнинг моддий аҳволи умрининг охиригача оғирлигича қолган”².

Қизил Арслон ҳам ҳеч қандай даромад келмайдиган Ҳамдўён қишлоғини Низомийга муҳраб беради. Буни эшитганлардан бири узунлиги ва эни ярим фарсаҳ келадиган бу қишлоқнинг йиллик даромади унинг харжига ҳам етмаслигини писанда қилади. Шоир шу ернинг ўзидаёқ ушбу ёрликни дуч келган бир кишининг қўлига бериб, жўнаб қолади.

Шоирнинг таассуф ва алам билан мана бундай мисраларни битишига балки сабаб шудир:

Ман, ки қонёъ шудам ба донан хеш,
Сарварам чун садаф ба хонан хеш.
Сарвари бех, ки ёри ман бошад,
Сарпарастии чи кори ман бошад.
Шер аз он пояи бузурги ёфт,
Ки сар аз тавқи сарпарастии тофт.

Ш. Шомухамедов таржимаси:

Ўз ризқим донидан қилиб қаноат,
Садафдек хонамда сарварман фақат.
Бировларга муҳтож бўлгандан, минг бор –
Яхши-ку қаноат бўлса менга ёр.
Ўзга ҳомийлигин шер этиб инкор,
Мавжудот ичинда бўлди улуғвор.

Низомий 1209 йили 12 мартда вафот этади.

Низомийнинг номини жаҳонга машҳур қилган унинг беш достонни ўз ичига олган “Хамса”си бўлди. Бу достонлар – “Махзан ул-асрор” (“Сирлар хазинаси”), “Хусрав ва Ширин”, “Лайли ва Мажнун”,

² Ҳ о м и д и й Ҳ. Кўҳна Шарқ дарғалари. – Тошкент: “Шарқ”, 138-бет.

“Ҳафт пайкар” (“Етти ғузал”) ва “Искандарнома” (у “Шарафнома” ва “Иқболнома” номли икки қисмдан ташкил топган)дан иборат. Абдурахмон Жомий таъбири билан айтганда, шоирнинг “Хамса”да “қўлга киритган назокати ва латофати ҳеч кимга муяссар бўлмаган, балки, умуман, одамзод кудратидан ташқари”³. Алишер Навоий эса “ул назмлар агарчи зоҳир юзидин афсонадур, аммо ҳақиқат юзидин ҳақойиқ кашфи ва маориф баёнига баҳонадур”⁴, деб таърифлайди.

Низомийнинг шеърлар девони бизгача етиб келмаган. Шоирнинг лирик шеърлари турли баёз ва тўламлардан топиб жамланган. Чунончи, унинг Эронда нашр этилган биринчи девонида 12 қасида, 137 ғазал, 9 қитъа, 46 рубоий мавжуд бўлса, иккинчи нашрида 16 қасида, 192 ғазал, 5 қитъа, 68 рубоий ва 17 байт пароканда шеърлар бор. Шу икки нашр асосида Тожикистонда Ж.Додалишоев ҳам Низомий девонини нашр этган. Душанбеда нашр этилган шоир асарларининг 5 жилддигида эса 55 ғазал, 5 қасида, 2 қитъа, 9 рубоийи мавжуд⁵. Ҳолбуки, Давлатшоҳ Самарқандий Низомий девони 20 минг байт шеърни ўз ичига олган, деб кўрсатади.

XV асрда Низомийнинг лирик шеърлари кенг ўқувчилар оmmasига маълум бўлмаган бўлса керакки, Навоий Низомийни маснавий устаси сифатида баҳолаган ҳолда, лирик шоир сифатида тилга олмайди. “Маҳбуб ул-қулуб”даги шоирлар таснифотида ҳам унинг номини учратмаймиз. Лекин “Хамса” дostonларидан барчасининг муқадди-ма қисмида ва “Садди Искандарий” хотимасида Навоий Низомийни устоз шоир сифатида мадҳ этиб, унинг шеърий маҳорати ва бадий балоғатини таъриф-тавсиф қилади. Чунончи, “Ҳайрат ул-аброр”да Низомийга алоҳида боб бағишлаб, уни, жумладан, қуйидаги сўзлар билан таърифлайди:

Ганжа қуёшики кўтаргач алам,
Айлади сўз мамлакатин якқалам...
Кўп киши ҳам қилди татаббуъ ҳавас,
Сарву гул ўтрисиға келтурди хас...

³ Абдурахмон Жомий. Баҳористон (Ш.Шомӯхамедов таржимаси). – Тошкент: “Езувчи”. 1997. 84-бет.

⁴ Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами Ўйирма жилдлик. 17-жилд (Насойим ул-муҳаббат). – Тошкент: “Фан”, 2001. 470-бет.

⁵ Қаранг: Низомий Ганжавий. Қуллиёт. Дар панж жилд. Жилди 5. Иқболнома Махзан ул-асрор. Девони ашъор. – Душанбе, 1984. С. 397–440.

“Фарҳод ва Ширин” достонида ҳам Низомий ва Дехлавийга алоҳида боб бағишлайди. Жумладан, Низомийни – фил, ўзини – пашшага ўхшатиб, “Хамса” яратишда унинг руҳидан мадад сўрайди:

Эмас осон бу майдон ичра турмоқ,
Низомий панжасига панжа урмоқ

“Садди Искандарий” достони ниҳоясида эса шоир бир туш кўргани ва Низомий уни “Хамса” ёзганини қўлаб, муборақбод этганини ёзади.

“Насойим ул-муҳаббат”да Низомийни шайхлар қаторида тилга олади:

“Машҳур мундоқдурки, алар сулук айёмида қирқ арбаъин чиқарибдурлар ва тўрт арбаъинни бир дарахт устида чиқарибдурлар. Ҳар ойна бу навъ муфрит риёзатлар тортмағунча бу навъ беш ганжи, аларга насиб бўлубдурки, қуп абъети алфоз жазолатидин ва маъною таркиб салосатидин деса бўлурки, эъжоз сарҳадига етибдур, кишининг илкига кирмак имкон эмас ва умрлари олтмиши ўтган экандур...”⁶

Низомий шеърлари фақат бадий жиҳатдан гўзал ва мукаммал бўлибгина қолмай, уларда ўз замонининг барча илму ҳунарларини эгаллаган мутафаккир олим ва ҳаётда катта тажрибага эга бўлган донишманд инсоннинг теран ва пурҳикмат сўзлари ўз аксини топганлигини кўрамыз. Уни нафақат форсий-туркий ёхуд умуман Шарқ, балки жаҳон сўз санъатининг устозлари даражасига кўтарган жиҳатлардан бири шунда. Зеро, шоир шеърларида биз гўзал шеърий санъатларни ҳам, ҳар тарафлама кенг ва чуқур илмий фикр ва мулоҳазаларни ҳам, ҳаётий кузатиш ва ҳикматларни ҳам учратамиз – улар кўпинча ўзаро омукта бўлиб, бу шеърларнинг юксак бадийяти ва теран мазмундорлигини таъминлаган. Чунончи, қуйидаги рубоий нафақат замонасининг барча илғор илмларини эгаллаган мутафаккир олим, айни пайтда, ҳаётнинг бутун аччиқ-чучугини тотган, катта турмуш тажрибасига эга, жамиятнинг тараққиёт қонунларини теран тушунадиган донишманд инсоннинг қалби қаъридан чиқиб, қоғозга тўкилган доно фикрлардир:

---

⁶ А л и ш е р Н а в о и й. Мукаммал асарлар тўплами. 17-жилд. 471-бст.

Адл аст, ки бунъеди зафарҳо бошад,
Зулм аст, ки мўжиби зарарҳо бошад.
Жуд аст, ки пардадори ҳар айб бувад,
Бухл аст, ки сарпўши ҳунарҳо бошад.

Э.Очилов таржимаси:

Бил, адлу адолат зафарлар сабаби,
Бил, зулму ситам барча зарарлар сабаби.
Бил, хайру сахо айбу гуноҳни ёпгай,
Пастлигу хасислик кадарлар сабаби.

Барча ўтмиш мутафаккирлари каби Низомий ижодида ҳам инсонга бир марта бериладиган умрни қадрлаш, уни эзгу ишларга бағишлаш, бу жаҳон айвонида ўзидан яхши ном қолдиришга даъват этиш мотивлари етакчи ўрин тутади:

Ба ҳарза медиҳи барбод умри нозанин, к-аз вай
Ба ҳосил метавон кардан ҳаёти жовидониرو.
Ба жон нахридаи жонро, аз он қадраш намедони,
Ки ҳинду қадр нашносад матои ройгониро.

Мазмуни: “Шундай гўзал умрни елга совурасан-а, ахир, у орқали абадий ҳаётни таъминлаш мумкин-ку?! Худди ҳинду текин нарсанинг қадрини билмагандай, жонингни жон эвазига қўлга киритмаганинг учун ҳам унинг қадрига етмайсан”.

Ҳазалларидан бирида шоир бу ўткинчи дунё, нотанги замон инсоннинг улуғвор мақсадлари, илоҳий муҳаббати ва улар йўлидаги эзгу интилишлари олдида ҳеч нарсага арзимаслигини айтади. Чунки инсон ўзининг ибратли ҳаёти, эзгу ишлари, сермазмун ижоди билан номини мангуликка нақш этиши мумкин – ғаддор замон ва ёвуз одамлар эса унга халақит беришдан бошқасига ярамайдилар:

Хуш зи, ки замона ғам наярзад,
Андешаи бешу кам наярзад.
Вазнаш ҳама нимжав насанжад,
Додаш ҳама як ситам наярзад.

Ш.Шомухамедов таржимаси:
Шод яша, бу замон ғамга арзимас,
Қисилмагил, кўпу камга арзимас.
Арпа донича ҳам турмайди ўзи,
Ситами кўз ёшу намга арзимас.

Маълумки, Шарқ мумтоз шоирлари ижодида ўзининг шеърятда тутган ўрнидан, ўз маҳорати ва балоғатидан фахрланиб ёзилган шеър ва байтлар кўп учрайди. Чунончи, Низомий ёзади:

Басе кўшид булбул бо Низомий,
Чу бишнид ин ғазал, минқор барбаст.

Маъмуни: “Низомийга етаман, деб булбул жуда кўп саъй-ҳаракат қилди, лекин ушбу ғазални эшитди-ю, хомуш бўлди”.

Дарҳақиқат, Низомийни устоз деб билган, унга эргашган, унга таклид қилган шоирлар кўп, лекин уларнинг ҳеч бири Низомий кўтарилган шохсупага кўтарилолмаган.

Низомий Ганжавий номи қадимдан халқимиз орасида машҳур, таъбир жоиз бўлса, у ўзбекнинг ўз шоирига айланиб кетган. Алишер Навоийгина эмас, барча мумтоз шоирларимиз уни ўзларига устоз деб билишган. XIV аср ўрталаридаёқ Қутб Хоразмий унинг энг машҳур достони “Хусрав ва Ширин”ни тилимизга маҳорат билан таржима қилган эди. Орадан бир аср ўтгач, Ҳайдар Хоразмий ҳамса асосчисининг “Махзан ул-асрор” достонига жавобан “Гулшан ул-асрор” асарини яратади. Ўз “Хамса”сининг беш достонини беш буюк салафи (Низомий, Хусрав, Хожу, Ашраф, Жомий)га татаббу сифатида яратган Навоий “Ҳайрат ул-аброр”ни айнан “Махзан ул-асрор”га жавоб тариқасида ёзади. “Хамса” панжасига панжа урупмен. Аввалким, “Ҳайрат ул-аброр” боғида таъйим гуллар очибдур, Шайх Низомий руҳи “Махзан ул-асрор”идин бошимга дурлар сочибдур”, -- деб ёзади шоирнинг ўзи бу ҳақда “Муҳокамат ул-луғатайн” асарид⁷. Забардаст шоир ва моҳир мутаржим Муҳаммадризо Огаҳий “Ҳафт пайкар”ни эркин насрий таржима қилади. “Искандарнома” достони ҳам ўтмишда илму адаб аҳлининг диққатини ўзига жалб этган. Жумладан,

⁷ Алишер Навоий. Тула асарлар тўплами. Ўн жилдлик. 10-жилд. – Тошкент: Гафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2011. 526-бет.

“Шоҳнома” таржимони, шоир ва адиб Шоҳи Ҳижрон “Қиссаи Дорон Зарринкамар” асарида “Иқболнома”нинг мухтасар мазмунини баён этган. Нурмуҳаммад Бухорий, Мулла Фозил Хомушӣлар ҳам Низомий “Ҳамса”сини шарҳлар эканлар, “Искандарнома”ни батафсилроқ таҳлил қилишга ҳаракат этишган”⁸.

1947 йил Низомийнинг 800 йиллик юбилейи собиқ Иттифоқ миқёсида кенг нишонланди. Шу муносабат билан Ўзбекистонда ҳам шоир “Ҳамса”си дostonлари таржимасидан намуналар – “Хусрав ва Ширин” (Қутб таржимаси), “Махзан ул-асрор” (Ҳайдар Хоразмий таржимаси)⁹, “Ҳафт пайкар” (Оғаҳӣ таржимаси) ҳамда “Лайли ва Мажнун” (Н. Охундий, Хислат ва Муҳаммаджоновлар таржимаси)дан парчалар Максуд Шайхзода сўзбошиси билан алоҳида тўплам ҳолида нашр қилинди¹⁰. Кейинчалик таниқли таржимон, форс-тожик адабиёти билимдони Шоислом Шомӯхамедов шоирнинг 2 қасидаси, 20 ғазали, 8 китъаси, 49 рубойиси, 74 ҳикмати ҳамда “Махзан ул-асрор” ва “Ҳафт пайкар” дostonларидан парчалар таржима қилиб, “Шарқ классиклари меросидан” сериясида чоп эттирди¹¹. Форс-тожик шоирлари асарларининг ўзбекча таржималаридан тартиб берилган “Инжулар уммони” тўпламида Ганжа пирининг яна 2 ғазали¹² ва “Хусрав ва Ширин” дostonидан Ширин таърифига бағишланган парча Ш Шомӯхамедов таржимасида берилган¹³. Жонибек Сувонкулов “Иқболнома” маснавийсини тилимизга ўғирган бўлса¹⁴, Олимжон Бўриев шоирнинг “Панж ганж”ига кирувчи “Лайли ва Мажнун”, “Хусрав ва Ширин” ҳамда “Махзан ул-асрор” дostonларини ўзбек ўқувчилари эътиборига ҳавола этди¹⁵. “Махзан ул-асрор”га ёзган шеърини сўнгсўзидан маъ-

⁸ Ҳ о м и д и й Ҳ. Ганжа тик пир // “Сино” журнали, 2002 йил, 7-сон, 31-бет.

⁹ Ҳайдар Хоразмийнинг “Гулшан ул-асрор” маснавийси “Махзан ул-асрор” дostonи таъсирида сзлган мустақил асар бўлиб, у узок йиллар мобайнида янглиш равишда Низомий “Ҳамса”си илк дostonининг таржимаси ҳисобланиб келди ва унинг шбу тўпламга кириб қолиши ҳам шу хато қарашлар натижасидир. – Э.О.

¹⁰ Қаранг: Н и з о м и й Г а н ж а в и й. Гулдаста (“Панж ганж”дан парчалар). – Тошкент, 1947.

¹¹ Қаранг: Низомий шеърятидан. – Тошкент, 1983.

¹² Қаранг: Инжулар уммони. Тошкент, 1989. 256-бет.

¹³ Ўша ерда. 272–275-бетлар.

¹⁴ Қаранг: Низомий Ганжавий. Иқболнома. – Тошкент: “ART FLEX”, 2009.

¹⁵ Қаранг: Н и з о м и й Г а н ж а в и й. Лайли ва Мажнун. – Техрон, 2005; Н и з о м и й Г а н ж а в и й. Хусрав ва Ширин. – Техрон, 2005; Н и з о м и й Г а н ж а в и й. Махзан ул-асрор. – Тошкент: “CHASHMA PRINT”, 2013.

лум бўлишича, у буюк салафи “Хамса”сини тўлиқ таржима қилган. Биз буюк сўз санъаткорининг 15 та рубойисини ўз анъанавий вазнида таржима қилганмиз¹⁶.

Ўзбекистонда Низомий ҳаёти ва ижодини ўрганиш бўйича ҳам қатор ишлар амалга оширилган. Навоий билан боғлаб ўрганилган ишлардан ташқари, бевосита қардош шоир меросининг ўзи, адабий алоқа ва бадий таъсир масалалари, асарларининг таржималари юзасида В.Зоҳидов, Н.Маллаев, Ш.Шомухамедов, С.Эркинов, М.Ғанихонов, С.Ғаниева, Ҳ.Ҳомидий, Э.Очилов, К.Муллахўжаева, О.Жўрабоевлар у ёки бу даражада тадқиқотлар олиб борганлар. Озар адиби Муҳаммад Сайид Ўрдубодийнинг Низомий ҳақидаги икки китобдан иборат “Қилич қа қалам” романи Назира Алиева ва Муҳсин Ҳамидовлар томонидан ўзбекчага ўгирилиб нашр қилинган¹⁷.

“Махзан ул-асрор” (“Сирлар хазинаси”) – Низомий “Хамса”сининг илк достони бўлиб, у ҳижрий 572 – милодий 1175\76 йилда ёзиб тугалланган. Бу ҳақда асар ниҳоясида шоирнинг ўзи шундай ёзади:

Этсам агар ой санасин ошкор,
Кун йигирма тўрту аввал баҳор.

Йил эса ҳижратдин ўтиб ул замон,
Беш юзу етмиш ики эрди ҳамон.

“Махзан ул-асрор” машҳур мутасаввиф адиб Ҳаким Санойининг “Ҳадиқат ул-ҳақиқа” (“Ҳақиқат боғи”) достонига назира тарзида битилган бўлса-да, у каби хафиф баҳрида эмас, балки сареъи мусаддаси матвийи макшуф вазни (муфтаилун муфтаилун фоилун (– V V – \ – V V – \ – V –) да яратилган бўлиб, 2264 байт (4528 мисра)дан иборат. У ижтимоий-фалсафий, ахлоқий-таълимий дoston бўлиб, сўфиёна

¹⁶ Қаранг: Н и з о м и й Г а н ж а в и й. Рубойилар \ \ Доишмандлар тухфаси Рубойилар (Э.Очилов таржимаси). – Тошкент: “O‘zbekiston”. 2009. 96–100-бетлар.

¹⁷ Қаранг: М а л л а е в Н. Низомий Ганжавий мероси ва унинг маърифий-тарбиявий аҳамияти. – Тошкент: “Ўқитувчи”, 1985; Эркинов С., Ғанихонов М. Низомий Ганжавий. – Тошкент: “Фан”, 1992; Ҳомидий Ҳ. Ганжалик пир \ \ “Сино” журнали, 2002 йил, Куз (№ 7), 31–35-бетлар; Низомий ва ўзбек адабиёти (Илмий анжуман материаллари). – Тошкент: Ислom университети. 2007; Ў р д у б о д и й М.С. Қилич ва қалам. – Тошкент: Ғафур Ғулom номидaги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1970.

руҳдан холи эмас. Асар ягона сюжет чизигига эга эмас. У 59 боб: 18 муқаддима, 20 мақолат ва уларга илова тарзида келтирилган 20 ҳикоят ва хотимадан иборат. Улар: икки муножот, Пайғамбар васфи, меърож таърифи, тўрт наът, Баҳромшоҳ мадҳи, ўзининг таъзим адосидаги сўзи, асарнинг мақоми ва мартабаси ҳақидаги фикри, сўз фазилати баёни, назмнинг насрдан афзаллиги, икки хилват ва уларнинг икки самараси, тунги ишрат хусусида, йигирматадан мақолат ва ҳикоят ва хотима. Муқаддима қисмлар гарчи Шарқ дostonчилиги анъаналарига эргашиб ёзилган бўлса-да, сўз фазилати, назм ва наср қиёсига бағишланган боблар ҳамда икки хилватда муаллифнинг дастуриламал характеридаги фикр ва қарашлари илгари сурилган. Мақолатларда эса у инсоннинг яратилиши, ҳукмдорлик ва адлу инсоф, дунё ҳодисалари, шоҳ ва халқ муносабати, кексалик ва ёшлик, инсонийлик фазилатлари, яратилиш моҳияти, дунёнинг бевафолиги, унинг мазаммати, таркидунё ва тирикчилик ташвишларидан нажот топиш, охирзамон аломатлари, ғафлат танқиди, ҳасадгўйлар маломати, маслак йўлида собитлик, ибодату тажрид, мунофиқларни ёзгириш, охираат билан юзлашиш, замон аҳлининг беадаблиги каби мавзуларда баҳс юритади. Шоир аввал мавзуга оид ўз фикру қарашларини баён этиб, кейин сўзларининг тасдиғи учун ҳикоят келтиради. Шу тариқа, муаллиф ўқувчини ўз сирлар хазинасига “таклиф этар экан, уни жамият ва инсон ҳаётининг бири ошкор, бири пинҳон сирлари билан яқинроқ таништиришни мақсад қилиб қўяди. Бинобарин, “Махзан ул-асрор”-ни шоирнинг ҳаётий кузатишлари асосидаги фалсафий, ижтимоий ва ахлоқий қарашларининг бадий мажмуаси дейиш мумкин”¹⁸.

“Махзан ул-асрор” – Низомийнинг Аллоҳ–Олам–Одам муносабатлари борасидаги кўп йиллик кузатишлари ва тафаккури натижасида англаганлари, ҳаёт моҳияти ва инсон умрининг мазмуни хусусида ўйлаганлари, идеал жамият ва комил инсон ҳақида истаганларининг бадий образ ва тимсоллар воситасидаги назмий талқинидир.

Инсон–ҳаёт–жамият ҳақидаги қарашлари дарж этилган кўнгил дафтариدير.

Айни жиҳатдан, “Махзан ул-асрор” – шоирнинг ўзига хос ҳаётномаси, авлодларга эса йўриқномасидир.

---

¹⁸Эркинов С., Фанихонов М. Низомий Ганжавий. – Тошкент: “Фан”, 1992. 20-бет.

Дунёнинг барча донишмандлари каби, Низомийни ҳам дунёнинг моҳияти, ҳаётнинг мазмуни, инсоннинг жамиятдаги ўрни, турли инсоний фазилат ва иллатлар каби азалий ва абадий муаммолар қизиқтирган, қийнаган, тафаккур уммонига чўмдирган. Айни ҳаётий масалалар, одамлараро муносабатлар, инсон хилқатининг турфа тусланишу турланишлари тўғрисидаги қарашларини турли мавзуларга ажратиб, дoston тузилишини шакллантиради. Дикқат қилинса, адолатли жамият, одил ҳукмдор, комил инсон тушунчалари шоир қарашларининг марказида туради. Бу йўлда асосий тўсиқ бўлган дунё ва инсоний иллатлар танқиди дostonда муҳим ўрин тутади. Асарда асосий эътибор дунё мазаммати ва инсоний иллатлар танқидига йўналтирилганлиги бежиз эмас. Йигирма мақолатдан бештаси, яъни тўртдан бири дунёга бағишланган: “Дунё ҳодисалари хусусида” (3-мақолат), “Дунё ташвишларидан қутулиш баёнида” (9-мақолат), “Дунёнинг бевафолиги баёнида” (11-мақолат), “Тупроқ манзили бўлмиш дунёга видo айтиш” (12-мақолат), “Дунёга таъна-маломат ёғдириш” (13-мақолат). Инсоннинг яратилиши, табиати, фазилат ва иллатлари билан эса ўн уч мақолат – асарнинг тенг ярми боғлиқ дейиш мумкин: “Одам Атонинг яратилиши хусусида” (1-мақолат), “Кексалик васфида” (5-мақолат), “Мавжудот эътибори баёнида” (6-мақолат), “Одамийликнинг бутун хилқатлардан устунлиги” (7-мақолат), “Яратилиш баёнида” (8-мақолат), “Охирзамон аломатлари баёнида” (10-мақолат), “Ғафлатга маломат ёғдириш” (14-мақолат), “Ҳасадгўйларга маломат ёғдириш” (15-мақолат), “Маслак йўлида жадал олға босиш баёнида” (16-мақолат), “Ибодату тажрид баёнида” (17-мақолат), “Мунофиқларга маломат ёғдириш” (18-мақолат), “Охираг ила юзлашув баёнида” (19-мақола), “Замондошларнинг бедабблиги баёнида” (20-мақолат). Аслида қолган барча боблар ҳам у ёки бу даражада инсон билан боғлиқ. Шоҳ-халқ-жамият-адолат масалалари ҳам дostonнинг таянч қисмларидан ҳисобланади: “Инсоф, адолат ҳимоясида шоҳга панду насиҳат” (2-мақолат), “Подшонинг раиятга ҳусни риояти баёнида” (4-мақолат). Лекин “Ноумид подшо ва уни Аллоҳ афв этгани ҳикояти” (1-мақолат), “Сулаймон ва деҳқон ҳикояти” (3-мақолат), “Фаридун ва оҳу ҳикояти” (7-мақолат), “Золим подшо ва ростгўй киши ҳикояти” (14-мақолат), “Ёш шахзода ва унинг кекса душманлари ҳикояти” (15-мақолат), “Жамшид ва унинг хос маҳрами ҳикояти” (18-мақолат), “Ҳорун ар-Рашид ва саргарош ҳикояти” (19-мақолат) каби ҳикоятлар

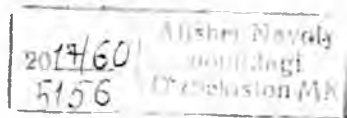
бошқа мақолатлар ҳам айни мавзудан айри эмаслигини кўрсатади. Шу билан бирга, муқаддима боблар ҳамда “Одам Атонинг яратилиши хусусида” (1-мақолат), “Яратилиш баёнида” (8-мақолат), “Охирзамон аломатлари баёнида” (10-мақолат), “Ибодату тажрид баёнида” (17-мақолат), “Охират ила юзлашув баёнида” (19-мақолат) ва дунё билан боғлиқ мақолатлар, “Ноумид подшоҳ ва уни Аллоҳ афв этгани ҳикояти” (1-мақолат), “Тавбабузар зоҳид ҳикояти” (9-мақолат), “Исо алайҳиссалом ҳикояти” (10-мақолат), “Соҳибназар муъбад ҳикояти” (11-мақолат), “Ҳожи ва сўфий ҳикояти” (13-мақолат), “Пир ва мурид ҳикояти” (17-мақолат) каби ҳикоятлар асарнинг диний-гасавуфий асослари ҳам мустаҳкамлигидан далолат беради. “Низомий ҳаётда нима муқаддасу нима фаҳш, инсон нима учун интилноғи, нимани рад қилноғи керак деган саволларни ўртага қўяр экан, бу саволларга жавоб беришда Қуръон сураларига мурожаат қилади, ҳадисларни асос қилиб олади, ўзининг узоқ йиллик ҳаётий кузатишларидан келиб чиқади”¹⁹.

Жалолиддин Румийнинг 6 китобдан иборат “Маснавийи маънавий” нэмли муаззам асари, Фаридиддин Атторнинг “Мантиқ ут-тайр”, “Илоҳийнома”, “Асрорнома”, “Уштурнома”, “Булбулнома”, “Панднома”, Ҳаким Санойининг “Сайр ул-ибод”, Маҳмуд Шабустарийнинг “Гулшани роз” сингари форсий сўз санъати дурдоналари таржимасида қалами қайралиб, малака ва тажриба ҳосил қилган, мумтоз адабиётнинг моҳир таржимонига айланган Ўзбекистон халқ шоири Жамол Камол “Махзан ул-асрор”ни ҳам ўзи яратилган саръи мусаддаси матвийи вазнининг айни ўзи билан таржима қилиб, таржимада шакл ва мазмун бирлигига эришган. Чунончи:

Бех, ки сухан	\ дерписан-	\ д-овари,
То сухан аз	да-аст балан-	д-овари.
- V V -	\ - V V -	\ - V -
Яхши эрур	\ сўзни писан-	\ д айласанг,
Сў-ўз мақо-	\ мини балан-	\ д-айласанг.
муфтаилун	\ муфтаилун	\ фоилун

Бизда ўтмиш шоирлари асарларини арузда таржима қилиш талаб

¹⁹Эркинов С., Ғанихонов М. Низомий Ганжавий. – Тошкент: “Фан”, 1992. 21-бет.

этилади. Чунки биз аруздан буткул узилиб кетганимиз йўқ. Бинобарин, Ж.Камолнинг асарни ўз анъанавий вазнида таржима қилиши ўзини оқлаган. Айни пайтда, дostonни ўз вазнида таржима қилиш мутаржимга муаммо туғдирмаганидек, уни ўз вазнига солиб ўқиш ўқувчи-га ҳам қийинчилик туғдирмайди. Чунки бу вазн оҳанг жиҳатидан 4x4x3 туюқли 11 ҳижоли бармоқ вазнига яқин ва уни айни вазнга солиб ўқиш мумкин:

4	4	3
Аҳли қалам \	чекса-да сўз \	ранжини,
Сўзда очур \	икки жаҳон \	ганжини.

Бадий таржимада сўзларни эмас, балки улар қағида яширинган маънони таржима қилиш муҳим ҳисобланади. Лекин бу талаб сўзма-сўз таржиманинг аҳамиятини бутунлай инкор этмайди. Матн имкон берган ўринда сўзма-сўз таржима ҳам керак, баъзида ҳатто зарур ҳам. Чунки сўзма-сўз таржима имконияти мавжуд бўлган ҳолда сўзни айланттиришига, аниқ-тиниқ англашилиб турган маънони мавҳумлаштиришига ҳожаат йўқ. Хусусан, яқин ва луғат таркибида умумийлик кўп тиллардан таржимада бу имкониятдан самарали фойдаланиш керак.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, таржимашуносликдаги яқин ва узоқ тиллар тушунчаси тилшуносликдаги айни тушунчадан фарқланади. Агар тилшуносликда бир оиллага мансуб тиллар яқин ёки қардош, бошқа-бошқа оиллага мансуб тиллар эса узоқ тиллар ҳисобланса, таржимашуносликда тилларнинг узоқ-яқинлиги улардаги лексик жиҳатдан умумийликнинг кўп ёки озлигига кўра белгиланади. Чунки “қандай тилдан бўлмасин, бадий асар таржимасида оригинал лингвистик хусусиятларининг асосий омили сифатида лексика майдонга чиқади”²⁰. Бу бежиз эмас. Негаки, адабиёт сўз санъати, бадий матннинг асосида эса сўз ётади.

Маълумки, ўзбек тили туркий, тожик тили эса эроний тиллар оиласига мансуб. Бошқа-бошқа оилаларга мансублиги жиҳатидан улар ўзаро узоқ тиллар ҳисобланади. Лекин асрлар мобайнида бир жуғрофий ҳудудда ёнма-ён яшаб келганлари, бир хил иқтисодий-ижтимоий

²⁰ И с о м и д д и н о в З. “Алдоқчи сўзлар” билан баҳс \ Таржима санъати (Мақолалар туплами). 5-китоб. – Тошкент: Фафур Ғулom номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1980. 154-бет.

муҳитда ривожланганлари, хўжалик юритиш ва турмуш тарзидаги умумийликлар, тарихи, дини, руҳияти ва маданиятидаги муштаракликлар, адабиёт ва санъатининг ягона анъаналар асосида тараққий этгани бу икки халқнинг тили мутлақо бошқа-бошқа оилаларга мансублигига қарамай, уларда ҳар томонлама уйғунликнинг юзага келишига, лексик жиҳатдан умумийликнинг пайдо бўлишига олиб келган. Ж. Камол форсий тил берган бу имкониятдан ўз таржималарида самарали фойдаланади. ўз ўрнида сўзма-сўз таржима қилади, ўз ўрнида ижодий. Жумладан, қуйидаги байтни сўзма-сўз таржиманинг ёрқин ва гўзал намунаси дейиш мумкин:

Ҳар ки раҳе рафт, нишоне бидод,
Ҳар ки баде кард, замоне бидод.

Кимки юрар йўлга, нишон бергуси,
Кимки ёмон эрди, товон бергуси.

Биринчи мисра таржимаси сўзма-сўз аслиятга мувофиқ. Иккинчи мисра таржимасида эса “замон” сўзи “товон” билан алмаштирилган. Бунда “Ёмонлик қилган шу замоннинг ўзида жазосини олади” деган фикр қофия талаби билан “Ёмон киши ёмонлигининг товонини тўлайди” тарзида бироз ўзгартириб таржима қилинганки, бу ҳам аслида “Ёмон киши жазосини олади” деган ҳикматнинг айни ўзидир.

Қуйидаги байт таржимаси хусусида ҳам шундай дейиш мумкин:

Тан чи шиносад, ки туро ёр кист,
Дил бувад оғаҳ, ки вафодор кист.

Тан сира билгайми, сенга ёр ким?
Дил ўзи огоҳ – вафодор ким?

Бу ерда биринчи мисрадаги “Тан қаердан билади?” деган жумла “Тан сира билгайми?” деб олингани билан бу икки ибора маъно жиҳатидан ўзаро муштаракдир.

Таржимон фақат аслият мазмунини беришнигина эмас, балки унинг бадиий гўзаллигини ҳам қайта яратишни, асарнинг таъсир кучини ҳам сақлаб қолишни ва таржиманинг ҳам аслият каби жаранглаб

чиқиши, бошқа заминда гуллаб мева берган ниҳол каби ўзга тилда ҳам аслий гароватини кўз-кўз қилиши, таржима укувчисининг ҳам шуурини тўлқинлантириб, кўнглидан жой олишига эришиши керакки, бунга фақат катта маҳорат билан амалга оширилган ижодий таржима орқали етишилади. Жамол Камол ўз таржималарида бунга астойдил ҳаракат қилади. Қуйидаги байт таржимаси бунинг ёрқин намунаси:

Хукқа пуровоз ба як дур бувад,
Гунг шавад чун шикамаш пур бувад.

Байтнинг мазмуни “Ичида биргина дур бўлган садафнинг овози оламни бузади. Ҳолбуки, қорни дурга тўлса, у гунгга айланади”. Бу “Бўш идишнинг овози: баланд чиқади, ичи тўла бўлса, хомуш тортади” деган халқ мақолига ўхшаш ҳикматли сўзdir. Таржимон ўзбек тилидаги нафис шеърят тили учун бир қадар қўпол туюлган “қорин” ва “гунг” сўзларидан воз кечиб, байт мазмунини соф ўзбекча ва гўзал ифодалар воситасида қайта шакллантиради. Натижада чинакам ўзбекона таржима дунёга келади:

Хукқада бир дур эса, солгай нидо,
Дур ила лик тўлса, чиқармас садо.

Бадий таржиманинг антиномияларидан бири шундаки, таржимон матнга қанчалик ёпишиб олса, уни сўзма-сўз таржима қилишга уринса, аслиятдан шунчалик узоқлашади, аксинча, матндан бир қадар чекиниб, унга ижодий ёндашса, муаллифнинг сўзини эмас, фикрини уқишга, асарнинг зоҳирий маъносини эмас, балки богиний мазмунини акс эттиришга интилса, аслиятга шунча яқинлашади, гўзал ва мукамал таржима яратади. Чунончи:

Қуввати кўҳе зи ғуборе маҳоҳ,
Оташи деге зи шароре маҳоҳ.

Байтнинг мазмуни. “Чангдан тоғ кучини, учқундан ўчоқ ўтини тилама” бўлиб, таржимон ижодий ёндашув асосида риторик сўроқ санъатини қўллаш билан маънонинг ҳам бир парда баланд ва бир қадар таъсирчан, ҳам ўзбек тилида жаранглаб чиқишини таъминлаган:

Қуввати тоғ қайда, ғубор қайдадир?
Қайда ўчоқ ўти, шарор қайдадир?

Таржимашуносликда компенсация деган тушунча мавжуд. Бу таржимоннинг таржима жараёнида қурбон берилган бир тилга хос бўлиб, иккинчи тилга кўчириш қийин бўлган кўп маъноли сўз, ибора ёки бадий санъатларнинг ўрнини бошқа бирор восита билан тўлдиришга уриниши, бошқача айтганда, товон тўлаши. Жумладан, қуйидаги байтнинг мазмуни: “Ситам тилини чўзиб, уйим эшигини ўз муҳри билан боғлади” бўлиб, аслиятда конкрет ифодаланган образли бу иборани ўзбек тилида ифодалашга қийналган таржимон уни умумлаштириб олади, лекин бунинг эвазига икки карра товон тўлаган: ҳам қойилмақом ўзбекча ифода топган, ҳам тарсеъ санъатини қўллаган ва таржиманинг муваффақиятини таъминлаган:

Дар ситамободи забонам ниҳод,
Муҳри ситам бар дари хонам ниҳод.

Қаҳру итоб этди яна қанчалар,
Ранжу азоб этди яна қанчалар.

Жамол Камолнинг таржимон сифатидаги ибратли фазилати, унинг таржималарига хос энг муҳим хусусият бу – уларнинг аслиятга шакл ва мазмун жиҳатидан ҳар томонлама мувофиқ бўлиш баробарида, ўзбек тилида худди оригинал асар сингари ширали тил, равон услуб ва жозиб оҳангда жаранглаб чиқишидан иборат.

“Махзан ул-асрор”дан мутафаккир шоирнинг кўп йиллик ҳаётий кузатишлари, теран тафаккури маҳсули бўлган ҳар бири халқ мақолларидай жарангловчи қатор ҳикматли сўзлари ҳам ўрин олганки, Ж.Камол уларни ҳам қиёмига етказиб таржима қилган. Масалан:

Дўстии ҳар ки туро равшан аст,
Чун дилаг инкор қунад, душман аст.

Ким у асл дўст, сенга равшан эзур,
Тортмаса кўнглинг, ўша душман эзур.

Ўзбек тилида жаранглаб чиққан шоирнинг қуйидаги ҳикматли мисралари ҳам ўқувчилар кўнглидан жой олиши шубҳасиз:

Майни сен ичгувчи, заҳарда не айб?
Айбни сен этгувчи, даҳрда не айб?

* * *

Қоида-қонунга йўқ эрса қарор,
Баски бўзилгайди тамом рўзгор.

* * *

Душмани донойинг этар қасди жон,
Дўст гўлу нодон эса, андин ёмон.

Албатта, таржима қатор камчиликлардан ҳам холи эмас. Жумладан, Ж. Камол таржималари учун хос бўлган икки камчиликни айтиш таржимада ҳам кўрамиз: бири – арчаик сўзларни сунистеъмол қилиш бўлса, иккинчиси – қофия борасидаги эътиборсизлиги. Тўғри, у қатор тушунарсиз арабий-форсий сўз ва ибораларга матн ости ҳаволасида изоҳ беради. Лекин изоҳсиз қолган бундай сўз ва иборалар ҳам оз эмас. Шу билан бирга, баъзи мисра ва байтларни таржимасиз айнан қолдириб, матн ости ҳаволасида уларга изоҳ беради.

Шеърнинг бутун бадий гузаллиги, таровати, жаранги, таъсирчанлиги қофия билан “Махзан ул-асрор” таржимасида Жамол Камол кўплаб пишиқ-пухта, гўзал, таъсирчан ва оҳорли қофияларни маҳорат билан топиб қўллаган: қолмамиш – лол эмиш, камар – кўрсалар, атай – жилмагай кабилар шулар жумласидандир. Табиийки, бундай кагта дostonни бешдан-оёқ тўқ қофиялар билан таржима қилиш қийин. Минг йиллар давомида сайқал топган бу шеърятда оҳорли қофия топишнинг ўзи бўлмайди. Шунинг учунми, таржимон кўплаб байтларни оч қофиялар билан ўзбекчаштиради. Эътироф этиш керакки, оч қофиялар борасида ҳам таржимон анча маҳорат кўрсатган. Бу ҳам ўзига хос кашфиёт, бу ҳам адабиётни бойитади. Зеро, сийқаси чиққан тўқ қофиялардан кўра, оҳорли оч қофия кулоққа ёқимли эшитилади. Чунончи, қуйидаги оч қофиялар фақат Ж. Камол томонидан топиб қўлланган бўлиб, бу мутаржимнинг поэтик кашфиётларидир.

мушгарий – сингари, алиф – ракиб, куруқ – гуруҳ, омади – қолмади, маскани – кимсани, уфлади – ухлади, сахий – гаҳи, дардингданам – макрингданам, айбингга – афгингга, хулласи – суфраси, тараф – атаб, анбарин – аввалин, ҳамон – тамом, пахтаси – пардаси, бўлмағай – қўллағай, пардани – даврани, ғалвасин – қолмасин, сайрашар – айлашар, кимсамиз – ҳиссамиз ва ҳоказо.

Халқ ичида қулоқ қофия деган тушунча мавжуд. Бу қофиядош бўлмаса-да, сўзларнинг оҳанги ва охириги ҳарфларига кўра ўзига хос уйғунлик касб этишидир. Ёзувда улар аниқ-тиниқ фарқланса-да, талаффузда қофиядош сўзларга ўхшаб эшитилади. Ж.Камол ўз таржималарида ана шундай овоз ва оҳангига кўра муайян уйғунлик касб этиб, ўзаро жарангдош сўзлардай эшитиладиган қулоқ қофиялардан ҳам кўп фойдаланади. Уларга мисол сифатида қуйидагиларни келтиришимиз мумкин: эскидир – сўз дегил, кулчаси – парчаси, эса – неча, наргиси – олгуси, этмагинг – тўкмагинг, изин – зуғум, аслида – устига, қоплабон – заъфарон, камарбаста – эрмасди, кўрмадик – буюк, сабаб – қават, ишларим – музтар эдим, бандадир – хилватдадир, келмайин – ўйлагин, дийдадин – новдадин, кўксидин – оғзидин, кулгиси – куйчиси, ороммидир – номингдир ул, пардани – хирқани, фузундин – ўзимдин, кечқурун – ўспирин ва бошқалар.

Бироқ, барча байтлар ҳам ана шундай тўқ ва оч қофиялар билан муваффақиятли таржима қилинмаган – таржимон кўлинча мазмунга асосий эътиборни қаратиб, қофияни назардан қочиради. Жумладан, қуйидаги каби сўзларни ўзаро қофия деб бўлмайди: хай – яша, хушнудлигинг – ўтхўрлигинг, пойлоқчилар – амал, қаргайиб – қийин жон – ҳам, афтода – тоза, туширмоқ – кўтармоқ, уял – қадар, ғам – баланд, ҳама – ила, сабр – нафс, камарбанд – музайян, устига – оғзига, ғалма-ғал – келдилар, эрдик – билакузуги, парвоналар – тутдилар, олар – гўзал, хун – тўкмадим, сари – солгани, маҳал – беҳабар, майпараст – гавҳарфишон, мудом – боғбон, бошингдин – эшакдин, олдин – ҳозир, дилдин – адамдин ва бошқалар. Бизнингча, бундай сўзлар жуфтлиги билан тугаган байтларни қофиясиз ўгирилган дейиш мумкин. Бундан таржимоннинг Алишер Навоий таъбири билан айтганда: “Қофия эҳтиётига муқайяд эмас”лиги²¹ маълум бўлади. Ҳолбуки, Шарқ шеърлятида қофияга шунчалик катта

²¹ Алишер Навоий Мукамал асарлар тўплами. Йигирма жилдлик. 13-жилд – Тошкент: “Фан”, 1997. 63-бет.

эътибор берилганки, ҳатто қофия илми алоҳида фан тармоғи сифатида ривожланган.

Низомийнинг “Махзан ул-асрор” дostonини ўқувчи замонавий асар сифатида эмас, балки мумтоз адабиёт намунаси каби қабул қилади ва бу мантиқан тўғри ҳам. Зеро, Низомийнинг ўтмиш шоири эканлигини эсдан чиқармайлик-да. Таржимада қўлланилган кўплаб форсий-арабий сўзларни эса Навоий ва Бобур меросхўрлари бўлган халққа нотаниш дейиш ўзимизни камситишдан бошқа нарса эмас. Шунингдек, форсий сўз ва ибораларни баъзан қофия ва вазн ҳам талаб қилишини хотирдан фаромуш этмаган маъқул.

Устоз таржимашунос Ғ.Саломов шундай ёзадилар: “Бизда кўп ҳолларда тил луғатининг архаик қатламини қандайдир кераксиз, баъзан ҳатто “зарарли”, ортиқча нарса деб ҳам қаралади. Ваҳоланки, бу тамомила тўғри эмас. Архаик сўзлар, В.Г.Белинский таъбири билан айтганда, “ҳақиқий, бебаҳо хазинадир”. Чунки улар воситасида луғатнинг кўп маънолик хусусияти ошади ҳамда махсус шеърӣ маъно ва лисоний муҳит яратиш учун катта имконият юзага келади”.

Биз ҳали мумтоз сўз санъатидан бутунлай узилиб кетганимиз йўқ. Лутфӣй, Навоий, Бобур, Машраб, Фузулий, Оғаҳӣй, Муқимий, Фурқат каби шоирлар асарларини халқимиз севиб ўқийди, улар мактаблар ва олий ўқув юртлари дастурига киритилган. Бинобарин, мумтоз адабиётдан баҳраманд ўқувчиларда маълум даражада “архаик” сўз жамғармаси бўлади. Қолаверса, тил нафақат янги қабул қилинган сўзлар, балки истеъмолдан чиқиб кетган баъзи сўзларга қайта ҳаёт бағишлаш ҳисобига ҳам бойиши шубҳасиз. Таржима жараёнида буни ҳисобга олиш керак. Мумтоз шоирларни таржимада ўта замонавийлаштириш ҳам ўзини оқламайди: уларни ўтмишдан бутунлай ажратиб олмаган ҳолда, замонавий таржима қилиш керак. Яъни, уларнинг асарлари таржимасини замонавий ўқувчи тушунсин, айни пайтда, қайсидир даражада анъанавий унсурлар ҳам акс этиб, бу асарларнинг замонавий эмас, балки мумтоз адабиёт намунаси эканлигини эслатиб турсин. Ўтмиш адабиёт руҳида тарбия топган, Шарқ мумтоз сўз санъатини яхши билган, қадим туркий, арабий ва форсий сўз захираси бой мутаржим бу борада олтин ўрталикни топа олган: ўз таржимасида ўрни-ўрни билан архаик сўзлардан маҳорат билан фойдаланиб, таржиманинг бадий жозибаси ва эстетик таъсир қувватини янада оширган. Натижада ўзбек ўқувчиси Низомий дostonини бир вақтнинг ўзида ҳам мумтоз, ҳам замонавий сўз санъати намунаси сифатида қабул қилади.

Бундан ташқари, таржимада вазний сакталиклар ва маъно билан боғлиқ хато-нуқсонлар ҳам оз эмас. Лекин кўрсатиб ўтилган қусурлар таржиманинг умумий муваффақиятига соя солмайди. Энг муҳими, жаҳон сўз санъати дурдона асарларидан яна бирининг ўзбек тилида жаранглаганию миллий адабиётимиз хазинасининг навбатдаги олтин ёмби билан бойигани.

Табиийки, таржиманинг ютуқлари ҳақида ҳам, қусурлари ҳақида ҳам мухтасар бир сўзбоши доирасида батафсил фикр юритишнинг имкони йўқ. Келгусида нафақат “Махзан ул-асрор”, балки умуман Низомий “Хамса”сининг барча дostonлари таржималари ва уларнинг Қутб Хоразмий, Огаҳий, Жамол Камол, Олимжон Бўриев, Жонибек Сувонқулов ва бошқа таржимонлар томонидан амалга оширилган барча таржима нусхалари ва уларнинг қиёсий таҳлили бўйича бир неча йирик тадқиқотлар олиб борилиши шубҳасиз.

Низомий “Хамса”си нафақат озар ёки Шарқ адабиёти, балки жаҳон сўз санъатининг ҳам дурдона асарларидан бири ҳисоб-ланади. Навоий бобомиз севиб ўқиган, таъсирланган ва татаббу боғлаган бу асарни унинг ворислари бўлмиш ўзбек ўқувчилари ҳам кўп йиллардан буён ўз тилларида маза қилиб ўқишни орзу қилиб келар эдилар. Лекин тор доирадаги мутахассисларгина тадқиқот олиб бориш тақозоси ўлароқ уни аслиятда мутолаа қилганлар. Мустақиллик йилларида “Хамса” таржимаси борасида саъй-ҳаракатлар бошланиб, таниқли таржимон Олимжон Бўриев аввал “Лайли ва Мажнун” ва “Хусрав ва Ширин”, кейин эса “Махзан ул-асрор”, Жонибек Сувонқулов эса “Иқболнома” дostonларини ўзбек тилига ўгирдилар. Лекин адади камлигидан бу таржималардан шоир мухлисларининг кўпчилиги баҳраманд бўлганлари йўқ. Ниҳоят Озарбайжон Маданият маркази ташаббуси билан Ўзбекистон халқ шоири Жамол Камол бу муаззам асарнинг тўлиқ таржимасига қўл урди. Умид қиламизки, ўз анъанавий вазнида таржима қилиниб, шакл ва мазмун бирлиги сақланган бу таржималар катта ададларда чоп этилиб, кенг ўқувчилар оммаси қўлига етиб боради.

Жаҳон сўз санъатининг дурдона асарларига ҳар бир замоннинг ўз талаби, ҳар бир авлоднинг ўз эҳтиёжи бўлади. Бу – янги таржималарга йўл очади. Ғ.Саломов ва Исомиддиновларнинг ёзишларича, “таржима пайдо бўлган даврдан бошлаб қайта таржимага эҳтиёж келиб чиққан”. Ҳозирги даврда ривожланган мамлакатларда машҳур асарларнинг бир неча таржималари мавжуд ва бу ҳодисага табиий ҳол си-

фатида қаралади. Бунда, биринчидан, ҳар бир таржима асарнинг янги қиррасини очади, ўзгача талқинини вужудга келтиради. Иккинчидан, ўқувчи бу таржималар ичидан дидига қараб ўзига ёққанини танлаб ўқийди. Учинчидан, бу таржималарни аслиятга қиёслаш орқали улардан қайси бирининг аслиятга кўпроқ мувофиқлиги, таржимонларнинг маҳорат даражаларини ҳам аниқлаш мумкин бўлади. Бинобарин, ушбу таржима ҳам улуғ “Низомий панжасига урилган яна бир панжа”, “Махзан ул-асрор” қатида яширинган маъно қирраларини очиш, асарнинг янги талқинини вужудга келтириш йўлидаги навбатдаги уринишдир.

Жамол Камол Низомий “Хамса” сини тўлиқ таржима қилишга бел боғлаб, ҳозирда унинг иккинчи достони “Лайли ва Мажнун” таржимаси устида ғайрат билан ишляпти. Фурсатдан фойдаланиб, биз таржимонга бу муаззам асар таржимасини ниҳоясига етказишини тилаш баробарида жаҳон илму адаб аҳлини қайратга солиб келаётган Шарк адабиётининг яна кўплаб сара асарларини таржима қилиб, ўзбек таржима адабиётини хазинасини бойитишини орзу қилиб қоламиз.

Ўз ўрнида, Ўзбекистонда озар адабиёти тадқиқи, таржимаси ва тарғиби билан боғлиқ ҳар бир интилишни ҳам моддий, ҳам маънавий жиҳатдан фаол қўллаб-қувватлаб келаётган Озарбайжон Маданият марказига, хусусан, унинг раиси Самирбей Аббасовга ўзбек-озар маданий-адабий алоқаларини янада ривожлантириш йўлидаги саъй-ҳаракатлари учун миннагдорчилик изҳор этамиз.

*Эргаш ОЧИЛОВ,
филология фанлари номзоди*

ДЕБОЧА

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим
Бўлди калит очгали ганжи ҳаким.

Фотиҳайи фикрагу сўз интиҳо
Номи Худо бирла бўлур, эт адо.

Ул ҳама келгувчининг энг аввали,
Ул ҳама қолгувчининг энг афзали.

Улки жаҳон соҳиби аввал, азал,
Улки қалам бўйнига тақмиш гуҳар.

5 Улки фалак пардасин очгай нукул,
Пардашунослар ишига парда ул.

Мабдаи²² ҳар чашмаки, жуд исми бор,
Холиқи ҳар нарсаки, бир жисми бор.

Лаълдин офтобга камарбанд этиб,
Ерни яшил, сувни музайян этиб.

Сидку вафо аҳлига андин сафо,
Ризку насиб хайлига андин ато.

Ақлу заковат ипида дур ўшал,
Тийра ақл дийдасида нур ўшал

10 Чехраки нуроний ўшандин фақат,
Шоҳу салотинга²³ берур тожу тахт.

Ҳар не пишиқ чорани этгувчи хом,
Айбу гуноҳларни кечиргувчи ҳам.

---

²² Мабда – бошланиш, асл, асос.

²³ Салотин – султонлар.

Кимки ваҳим ичра эса, шаҳнаси²⁴,
Аҳли илм тадбирининг чашмаси.

Аввалу охир у, вужуду сифот,
Бор этару йўқ этар ул коинот.

Олдида шу икки жаҳон кам эрур,
Умримиз ул, уйлаки, бир дам эрур.

15

Борми бирор кимсаки бешубҳа шак,
Мулк манимдир, дегай андин булак?

Бор ила йўқ, пасту баланд ҳар жиҳат,
Бўлгаю бўлмасми, У бордир фақат.

Ожиз эрурлар ҳама илму амал
Этгали бу нуқта, муаммони ҳал:

Ки азали илм не дарё эрур?
То абади мулк не саҳро эрур?

Аввали ул – аввали беибтидо,
Охири ул – охири беинтиҳо.

20

Равзаи жисмингга Ўзи берди хур,
Наргиси чашмингга Ўзи берди нур.

Кашмақаш²⁵ айлайди башар, зиндалик,
Ҳозиру Ҳақ олдида бу бандалик.

Ҳар неки Ул йўқса, бақо йўқ анга,
Улки муқаддас, фано йўқ анга.

Миннагин айтур анга минг бир йўсин,
Ҳар камари тоғу кулоҳи замин.

---

²⁴ Шаҳна -- бу ерда посбон маъносига.

²⁵ Кашмақаш – торта-торт.

- Бўлмаса нури карами жилвагар,
Қайда тикандин гулу найдин²⁶ шакар?
- 25   Ҳимматидин бўлди қарам бениёз,
Банди вужуд топди адамдин²⁷ халос.
- Шу ики-уч бузғуну вайрон учун
Солди фалак бошига ташвиш тугун.
- То у тугунларни Ўзи ечмади,
Тун сочи кундуз қўлидин тушмади
- Дуру гуҳар тизди фалак доналаб,
Ювди адам гардини сўнг, шоналаб²⁸.
- 30   Урди неча чанбарин афлок уза,
Етти тугун солди кейин хок уза.
- Тикди либос илки-ла, хуршиду моҳ,
Кийди ипак тўнини оқу қаро.
- Келди булутлар дили дарёсидин,
Чашмаи Хизр – ул лаби хазросидин²⁹.
- Тўкди саҳар жомини хок устига,
Томди унинг қатраси тош оғзига.
- Ўт ила сув бир-бирига чеврилиб,
Чарвиси дур, буйраги ёқут бўлиб.
- 35   Ел ила тупроқ дилидин чекди хун,
Жойлади, лаъли жигарин этди хун.

²⁶ Най – бу ерда: найшакар – шакарқамиш.

²⁷ Адам – йўқлик

²⁸ Шона – тароқ. Шоналаб – тараб.

²⁹ Хазро – яшил: кўк.

Боғи сахони этибон тоза ул,
Сўз қушини айлади овоза ул.

Тилни этиб мевайи боғи ажаб,
Сўз дурига тутди қулоқдин садаф.

Пардасини чекди ширин уйқуга,
Тан сувини буркади жон устига.

Зулфи заминни зеби олам этиб,
Рух³⁰и башарга холи исён чекиб,

40 Поклади тубандаги зар юзини,
Ювди баҳор абри-ла гул ҳайзини.

Гарди ҳавони суриб осмонга ул,
Берди сабо атрини райҳонга ул.

Хуни жаҳонни жам этиб гил ила,
Тутди хирад набзини³¹ кўнгил ила.

Гам кетидин лабни безаб кулгуси,
Айлади Зухрони само куйчиси.

Тун нафаси – атру ўфор сотгани,
Кўкда ҳилол – сирғаси ул, таққани

45 Сўзи узун, дасти дароздир магар,
Тоши учиб чодиридин, бош ёрар.

Юрди ваҳим неча яёв йўл ила,
Эшигидин қайтди қуруқ қул ила.

---

³⁰ Рух – юз.

³¹ Хирад набзи – ақл томири.

Йўл басе³² юрди, замир топмади,
Излади кўз неча, назир топмади.

Ақл кириб деди: талаб айладим,
Тарки адаб эрди, адаб айладим.

**Ҳар кишиким таслими паргоридир³³,
Ой каби ҳар лаҳза талабгоридир.**

50

**Тўрда ўтирганлар учиб унга тик,
Аршга етишганда урарлар эшик.**

**Чарх ажаб сармаст эрур тавқидин,
Ер дили лиммо-лим эрур шавқидин.**

**Номи улуғвори азиздир, аҳад,
Тахти самовоти азимдир, абад.**

Хоси атосини сўрар дардлилар,
Пайки равонини³⁴ кутар бандилар.

Дилки, у жон нисбагида пок эмиш,
Эшигида ўзини тупроқ демиш.

55

Неъматини дунё – эшиги донаси,
Ҳар гули – Боғи Эрам афсонаси.

Хоки Низомийки, мададкори Ул,
Донайи таҳвид³⁵ экинзоридир.

---

³² Бас (Басе) – кўп, бениҳоя.

³³ Паргор – циркуль, доира; ашё, асбоб; йўл, тарик.

³⁴ Пайки равон – жон элчиси; жон.

³⁵ Тавҳид- Аллоҳ таолонинг бирлиги, ягоналиги. Бу тушунчага кўра борлиқ ягона бир вужуддан, оламдаги барча нарсалар унинг тажаллийси, намоён бўлишидан иборат.

Илк муножот

Аллохнинг қаҳру ғазаби ва ундан қўрқиш баёнида

Эйки ўзингдин ҳама пайдо бўлиб,
Ҳоки заиф Сен-ла тавоно³⁶ бўлиб.

Бори туғинг остидадир кинот,
Биз сенга қойим, сен эсанг Зоти Зот.

Борсану сурат ила пайванд эмас,
Кимса сенга, сен анга монанд эмас.

60 Улки тағайюр³⁷ нима билмас ўзинг,
Улки тирикдир, сира ўлмас ўзинг.

Биз ҳама фонию, бақо, бас, Сенинг,
Мулки таолову тақаддус³⁸ Сенинг.

Ер сенинг азминг ила сақлар сукун,
Гумбази кўк азминг ила бесутун.

Берди фалакка хами чавгонни³⁹ ким?
Берди жасақ бағрига ул жонни ким?

Сенсан ўшал бонг урибон Ҳақ дегай,
Ким яна ул ўзни “аналҳақ” дегай?

65 Сабру қарор бермасанг, ороммидир?
Тоқати ишқ жазбаи номингдир ул.

То караминг тутди жаҳонни бутун,
Олди замин устига оғир юкин.

---

³⁶ Тавоно – қудратли.

³⁷ Тағайюр – ўзгариш, бир ҳолатдан иккинчи ҳолатга ўтиш.

³⁸ Тақаддус – пок, муқаддас

³⁹ Чавгон – “от түпи” ўйинида түп урадиган учи эгри таёқ.

Етмаса эрди караминг, йўқ ажаб,
Ер бели сингай эди ул юк сабаб.

Бўлди фақат Сенга сиғинмоқ низом,
Ўзгага ул сажда этишлик ҳаром.

Ҳар киши номинг демас, этсин сукут,
Ҳар неки ёдинг эмас, ўлсин унут.

70

Соқийи тун илқида жоминг мудом,
Тонг қуши маст - мадҳида номинг мудом.

Пардани оч-бир йўла, чиқ ташқари,
Гар мен эсам парда, мени от нари.

Айла фалак ажзини андин аён,
Айла жаҳонни шу жаҳондин аён.

Насх қил ул ояти айёмни,
Масх қил ул сурати ажромни.⁴⁰

Сўзу забон соҳиби бўлсин қалам,
Бурчи замин бориға бергил адам.

75

Зулмату зулм аҳлига нур бермагил,
Сарвату зар аҳлига дур бермагил.

Курсийи шашгўшани⁴¹ синдир уриб,
Минбари нўҳпоияни⁴² йиқ ағдариб.

Ҳуққа эмиш ой, уни дунёга ур,
Соққа Зухал тошини Зухрога ур.

Тунни ёритгувчини синдир, ушот,
Ул туну кун каптаридин юл қанот.

---

⁴⁰ Замон оятларини ўзгарт, юлдузлар суратига барҳам бер.

⁴¹ Курсийи шашгўша – олти қиррали курси, ер.

⁴² Минбари кўҳлоя – тўққиз устунли осмон.

- Ол, шу замин кўксида лой бўлмасин,
Қолипидин ному нишон қолмасин.
- 80 Тун-кечанинг гардини кўкдин арит,
Манглайига нуру жило бер, ёрит.
- Янгича йўл бўлгуси токай, ахир,
Пардайн ул роҳи қадимий кетур!
- Тарҳини туз, чарҳни этгил чунун,
Бўлмасин унда ҳаракоту сукун.
- Сув уриб оташга, ўчиргил уни,
Елга макон айла замин остини.
- Улки мунажжим, ёқ унинг дафтарин,
Юм ўша офтобпараст кўзларин.
- 85 Ойни этиб буржи ҳилолдин халос,
Пардани оч, айла хаёлдин халос.
- То сенга иқрори худолик бериб,
Келмагу кетмакка гувоҳлик бериб.
- Ғунча камарбаста десин: бандамиз,
Гул эса: Раббим, сен ила зиндамиз.
- Бедият⁴³ ўлгай бари қон тўкканинг,
Бебадал ўлгай ҳама дор тикканинг.
- Сенсан ўшал тунни дароз этгучи,
Кунни яна ўрнига келтиргучи.
- 90 Қаҳр этарсен эшитиб розимиз,
Кимсага етмас вале овозимиз.

---

⁴³ Бедият – ҳун баҳосиз.

Жонга ақл нурины берган ўзинг,
Тилга кўнгил дурини терган ўзинг.

Чарх равиш, қутб саботин топиб,
Боғ вужуд оби ҳаётин топиб.

Боиси Сен, боғда гул очса сабо,
Хок ўша файзингдин ўлур тўтие.

Пардаи савсанки, у жоминг эрур,
Жумла забон мадҳу санойинг деюр.

95   Банда Низомий мадҳгўйинг сенинг,
Икки жаҳонда хоки кўйинг сенинг.

Хотирин илминг ила обод қил,
Бўйинини ғам домидин озод қил..

Иккинчи муножот
Аллоҳнинг афви ва инъоми баёнида

Эй азалдин бор Ўзинг, биз фано,
Эйки абад боқий Ўзинг, биз адо.

Давр мусаллам сенга, ҳозир мудом,
Кўк эса амрингни қутар бардавом.

Биз эшигинг ҳалқасини ҳар дама
Тақ-тақ уриб, ҳалқабағушмиз⁴⁴ ҳама.

100   Овчи ити бўлса агар доғдор,
Шоҳи уни хушламас этса шикор.

Хушла ўзингки, сен ила боғлимиз,
Кумрийи тавқингмиз, агар доғлимиз

---

⁴⁴ Ҳалқабағуш – итоаткор.

Бетамадирмиз ҳама созандадин,
Афзали сен барча навозандадин⁴⁵.

Баски ўзингдин ҳама уммиду бим,
Афв этибон айла карам, эй Карим.

Борми хароб, биз каби маъюс яна,
Қувсанг агар, кимга борурумиз яна?

105 Сўзки десам, келди пушаймонлигим,
Айтсаму ё айтмасам, армонлигим.

Қайда кўнгил, ул пару бол⁴⁶ қайдадир,
Мен киму таъзими Жалол қайдадир?

Жон нега йўл олди у денгизга чун?
Дил нега сўв истади бу чашмадин?

Гунгу карахтмиз ҳама васфингда ул,
“Ман арафаллоҳ”⁴⁷ дегаймиз нуқул.

Баски хижилмиз сўзимиз хом этиб,
Бизга сабоқ бер ўзинг инъом этиб.

110 Келдик ҳузурингга чекиб интизор,
Ёлғиз умидинг ила, Парвардигор!

Айла карам, ожизу оворамиз,
Чорамиз этгил, ҳама бечорамиз.

Қолмади карвон кетибон кимсамиз,
Кўр буниким, бекасу бекисамиз.

---

⁴⁵ Навозанда – 1) чолғувчи; 2) лутфу марҳамат курсатувчи.

⁴⁶ Пару бол – пар ва қанот.

⁴⁷ “Аллоҳни тарқ айлаган тилсиз қолур.”

Кимга борайлик, сен ўзинг беназир,
Кимни тутайлик, сен ўзинг дастгир.

Қибла дегаймиз эшигингни, Эгам,
Қайда карам, келмаса сендин карам?

115

Қўлларини сен сари чўзган гадо,
Қайда ушал биз каби ўксик, адо?

Айбимиз афв айлаки, сўргучимиз,
Сийлаки, уммид ила тургучимиз.

Эй шарафи номи Низомий сенинг,
Хожалыги улки, гуломинг сенинг.

Шукри дуойинг тилига эт насиб,
Маърифатинг жонига еткур, Ҳабиб!

**Расули акрам саллаллоҳу алайҳи
вассаллам васфида**

Лавҳайи аввалки, алиф нақш эди,
Эшигида Аҳмад ўтирмиш эди.

120

Ҳалқайи “ҳо”га “алиф” иқлим бериб,
Тавқ “дол”дин, камарин “мим” бериб.

Ложарам, берди анга ул “мим”у “дол”,
Доирайи давлату хатти камол.

Унда эди гумбази фирузағишт,
Тоza турунж, мевайи боғи бихишт.

Расми гурунждирки, у аввал-наҳор
Мева бериб, сўнгра келур гулбахор.

- Жумла набийларки, чу аввал келур,
Берди набийликни Муҳаммадга ул.
- 125 Ойки, узукдони забаржад эди,
Ўзи узук, мухри Муҳаммад эди.
- Гуши жаҳон ҳалқакаши “мим” идир⁴⁸,
Икки жаҳон ҳалқайи таслимидир.
- Хожайи массоҳу Масиҳо – ғулом,
Унга Башир, бунга Мубашшир⁴⁹ ном.
- Уммию гӯё, забони фасих,
Зоти – алиф, Одаму мим Масиҳ.
- Мисли алиф росту соҳибвафо,
Аввалу охир у набийлар аро.
- 130 Барча ғузал сўзу суҳан нуктаси,
Неча теран эрса, теран нуктаси.
- Берди “адаб” сўзига овозае,
Кўкка камарбандидин андозае.
- Кибри жаҳонни бошига олмади,
Сарвати дунёга назар солмади.
- Соҳибии исмат неча борким, фақат
Исматидин олди унинг тарбият.
- Турбатидин бўлди жиноят йирок,
Ғурбатидин Маккада ёнди чирок.
- 135 Жимлиги дилларни ёритгувчидир,
Дўстлиги айбингни аритгувчидир.

⁴⁸ Гуши жаҳон – жаҳоннинг қулоғи.

⁴⁹ Мубашшир, Башир – хабар берувчи, хушхабарчи.

Фитна-фужур йўлига сад бойлади,
Фитна бўлишликни-да рад айлади.

Ҳаммага сархайлу иши хайр эди,
Қутб эди вазмину сабуксайр⁵⁰ эди.

Шамъи илоҳий дилидин порлатиб,
Дарси азални тоабд ёд этиб,

Чашмайи хуршид эди муҳтож анга,
Ой синиғи – аввали меърож анга.

140

Тахтга ўтирди шаби меърожда ул,
Тахт уза эрди камару тожда ул.

Қўксини кенг этди нафас торига,
Наълин уриб тун аро тулпорига,

Қайтди сафардин ўша масруру шод,
Сўз суворийларига тутди от...

Отига манзили тамомий эди,
Ғошиядор⁵¹ унга Низомий эди.

Меърож

Тун ярим эрди, малики Нимруз
Машъалини айлади гетифуруз –

145

Бошида тўққизта фалак ёритиб,
Зухраву Ой йўлида машъал тутиб,

Йўл узаниб то ҳарами коинот,
Етти чизик, тўрт ҳаду олти жиҳот.

---

⁵⁰ Сабуксайр – эпчил, чаққон.

⁵¹ Ғошиядор – сайис, отбсқар.

Кундуз этиб ҳар қадамига видо,
Тун анга айлар эди рақси самоъ.

Ул кеча агёр эди уйқуга ғарқ,
Ул эса уйғоқ эди монанди барқ

Ул қафаси қолип ила дил қуши,
Учди жадал, жонида нур тобиши.

150

Парларини йўлига сочди малак,
Хирқасини пойига ёйди фалак.

Мурғи илоҳийси баса талпиниб,
Қолипи ундан дағи енгил бўлиб.

Ғайрати ортиб қадам-бақадам,
Манзили тортарди уни дам-бадам.

Икки жаҳон йўлига кўз тикдилар,
Қарши олиб, пойига бош эгдилар.

Одим отиб ғайрату шиддат ила,
Қамради бир лаҳзада юз марҳала.

155

Оти – баландохури пастга елиб,
Бошлар уза тушди жули ёприлиб.

Баҳри замин кон эди, ул гавҳари,
Тешди фалак авжини тожи сари.

Ер говидин, шу кечаким анбарин,
Элтди фалак хўкизи тун гавҳарин

Тожини олди Саратондин ҳамон,
Белига жавзо камарин бойлабон.

- Сунбуладин терди бошоқ аввалин,
Сунбулани қорди Асадга кейин –
- 160 То тунда неча қадар қадр эди,
Зухра тарозиси уни ўлчади.
- Эгди тарози тоши олдида бош,
Вазини ўлчашга етишмасди тош.
- Тўқди кейин шарбаги сисанбарий,⁵²
Топди даво ақраби нилуфарий.
- Отди камондин у шакар тирини,
Тўқди ўшал ўқи Кийик захрини.
- Юсуфи далви бўлибон офтоб,
Юнуси ҳути сув эрди шу тоб
- 165 Тахти ҳамал қурди Сурайёда ул,
Лашкари гул сафлади саҳрода ул.
- Берди ҳусн боғи биҳишт рангидан,
Рўйи замин бўлди чаман янгидан.
- Ушри адаб олди самодин шу дам,
Узри қадам сўрди набийларданам.
- Ҳар қадами ўйлаки анжум ошиб,
Байроғини неча малоик ташиб.
- Мушкин этиб кечани мушкин лаби,
Оти туёғига ҳилол наъл каби.
- 170 Кеча қоронғусида бу иттифоқ,
Мисли чақиндек учар эрди Бурок –

---

⁵² Сисанбар – наъногулга ухшаш ҳушбуй гиёҳ.

Каклик эди бози кабутарнамой,⁵³
Кумри эди шаъну шукуҳли ҳумой

Сидра бўлиб кўйлаги, пирохани,
Арш яқосига тегиб домани

Кеча ёришди бу наҳор ҳуснидин,
Сарв гул очди бу баҳор ҳуснидин.

Гул эди, наргис эди ул боғаро,
Кўзи ажаб сурмали эрди, қаро.

175 Пастда қолиб гумбази фирузафарш,
Келди етиб жойгаким, ул эрди Арш.

Нечаким ҳамроҳ эдилар, толдилар,
Синди қанотлар, узилиб қолдилар

Улки мусофир эди, ҳайрат аро,
Қоқди эшик, истади кирмоққа роҳ

Соқчи малаклар чекиниб ул замон,
Қолди ўзи яккаю ёлғиз ҳамон.

Юрди кейин йўлгаки, ҳамроҳи йўк,
Ул дамидин бул дами огоҳи йўк.

180 Бўйла бир остонага келгай киши,
Борми ажаб, ўзни не билгай киши?

Йўл уза босган қадами тож эди,
Арш бу моидага⁵⁴ муҳтож эди.

Барчасини сўнгра ўчирди қалам,
Арш чиқарди анга байроқ – алам.

---

⁵³ Бози кабутарнамой – кабутарга ухшаш лочин.

⁵⁴ Моида – ноз-неъмат тўла дастурхон.

- Бор тани ўлчарди дами жонни ул,
Хўжайи жон танга равон этди йўл.
- Аршнинг поёнига етди киши,
Етди дилу жонга дилу жон иши.
- 185 Тан гуҳархонага этди шитоб,
Дийда хаёлини йўқогди шу тоб.
- Дийдаки, нури азалий бирла нур,
Бош эса топмасди хаёлотин ул.
- Юрди яна, ул сари ҳам йўл юриб,
Пардаи хилқатни ародин суриб,
- Келди йўли баски узундан-узун,
Борми бирор йўл яна ундан узун!
- Йўллади ҳам қўллади равшан дили,
Бўлди аён манзили беманзили.
- 195 Ғайрати ғайратга улашди шу он,
Ҳайрати ҳайратга тугашди чунон.
- Парда суриб, йўллади дасти висол,
Унга эшик очди саройи Жалол.
- Баски оёғи яна йўл бошлади,
Жони тамошога назар ташлади.
- Юрди-ю, чарчоқ нимадир, билмади,
Сакради, тинмоқ нимадир, билмади
- Сўзу сухан бўлди эшикда тамом,
Сўзи магар топди қабули салом.

- 195 Ояги нурига завол йўқ эди,
Кўрди, анга ҳадди ҳаёл йўқ эди.
- Кўргани жавҳар эди, йўқди араз,⁵⁵
Балки араз эрмасу жавҳар эмас.
- Кўргани мутлақ у макондин эди.
Кўрди Худонию яна кўрмади.
- Кўргани эрмас эди кўздин ниҳон,
Кўр киши кўрмас, вале айтур аён.
- Кўрди паямбар уни шу кўз билан,
Кўз билану дилдаги юлдуз билан.
- 200 Парда эди, унда макон йўқ эди,
Йул эдиким, унда замон йўқ эди.
- Кимки ўшал пардага солгай назар,
Бир йўла йўқлик сарига йул топар.
- Бору муқаррар эмас унга жой,
Бўйлаким ул эрмаса. эрмас Худой.
- Куфр эрур, наъфи субот айлама,
Жаҳл эрур, вақфи жиҳот айлама –
- Ичди шароб, Ҳаққа қоришди абад,
Бизга унинг қатраси томди фақат –
- 205 Лутфи азалга нафаси ҳамнишин,
Раҳмати Ҳақ нозкаш, у нозанин.
- Шаҳду шакарханда аро эрди лаб,
Умматига хайри дуо дерди лаб.

---

⁵⁵ Араз – нарсанинг зоҳирий аломати. масалан, матоҳнинг ранги.

Ҳиммати дунёга баробар эди,
Жумлаи мақсуди муяссар эди.

Ҳар нечаким урди у даргоҳга юз,
Қайтди тўлиб, бурди шу коргоҳга юз.

Ишқу ниёз ичра юриб елди ул,
Бир нафас эрдикӣ, бориб келди ул.

210

Эйки сўзинг шу тилимиз гавҳари,
Атру бўйинг барчага жон анбари,

Лутфу карам давр маромига бер,
Сўз адосини Низомийга бер!

Биринчи наът

Етти нуҷум, бори фалак ёғдуси,
Жумла набий хотами. энг сўнггиси,

Аҳмади мурсалки, хирад хокидир,
Икки жаҳон бандайи фитрокидир.

Тоза гулу сунбули саҳройи ноз,
Тоза дуру гавҳари дарёйи роз.

215

Сунбули ул Сунбулайи рўзтоб,
Гавҳари ул лаългари офтоб.

Кулса магар, кулгуси шаккар мисол,
Кулгу аро тишлари гавҳар мисол.

Гавҳари тош кўнглини тилган эмас,
Гавҳарига тош нега берди шикаст?

Қилди жафо тоши маломатгари,
Булди жудо гавҳаридин гавҳари.

- Гавҳарини қўйди даҳон – дуржи танг⁵⁶
Тошдин эса гавҳари асли, не тонг.
- 220 Балли, ўшал жойдаки, дил тош эрур,
Жабру ситам тошига сирдош эрур.
- Тошми у гавҳар бошига етмаса,
Дурни эзиб, лаълни хароб этмаса?
- Сими дият⁵⁷ бўлди ўшал тошга чун,
Етди оғизга ҳам уни этди хун.
- Ул гуҳареки, анга кўз тикди тош,
Қиймагини айтса-да, бўлмас адош.
- Гавҳар ўшал тошки, замин конидир,
Қайда ўшал дияти дандонидир?
- 225 Фатҳу зафар бўлди тиши дияти,
Фатҳу зафар эрди асл нияти.
- Оғзини қон бирла ювиб шул йўсин,
Ҳақ карамига деди шукронасин.
- Сўнгра олиб тишни, нари отди ул,
Неъматни шукронга фидо этди ул.
- Орзу этиб сўнгра, тишим, демади,
Икки жаҳон тиш ғамини емади.
- Жабҳада, майдонда экан лашкари,
Қўллари байроқ, тил эди ханжари.
- 230 Ханжарига этди у дандон нисор,
Қонга бўялмас тиғи дандонадор.

⁵⁶ Дуржи танг – қутича, бу ерда оғиз маъносига.

⁵⁷ Сими дият – кумушга туланган хун баҳоси.

Бу нимадир? Лутфу карамдир ўшал,
Бокма тиканга, гулидин ол асал.

Боғ тўла гулдир, сухани хор нечун?
Дур тўла маржон, у думи мор нечун?

Борма у товус изидин зоғ тараф,
Бор ўша булбул кўйига, боғ тараф.

Таъби Низомий у била гул эрур,
Гулни кўриб, нағмали булбул эрур.

Иккинчи наът

235

Эйки танинг пок жондин-да пок,
Руҳи равонингга ҳама жон фидок!

Ҳар веча раҳмат эса, ул сендадир,
Ҳар веча заҳмат эса, елкангдадир.

Аҳли Араб йўлларининг моҳисан,
Мулки Ажам элларининг шоҳисан.

Раҳбари йўл сенсану сен йўлда йўк,
Соҳиби кент сенсану манзилда йўк,

Аҳли карамларки, тамошо қилур,
Давлати лутфингни таманно қилур.

240

Қайси макон эрдик, хурмо единг,
Бизга ўшандин не эди неъматинг?

Лаъли лабинг оч, ҳама шаккар есин,
Шаҳду шакар барча баробар есин.

Тун каби сочинг ўзи рўзи нажот,
Оташи савдойинг ул оби ҳаёт.

Неча ақларки, юзинг мафтуни,
Бошдаги сочингча ҳисоб эт уни.

Чарх ул тавқи караминг бандаси,
Субҳ ул хуршиди юзинг хандаси.

245   Топди жаҳон файзини ишқинг ила,
Етдинг замин аҳлига мушкинг ила.

Хокинг эрур буйлаки мушкин ғубор,
Айлади ер саҳнини ул мушқбор.

Хокинг аро бори Сулаймон надир?
Боғинг аро равзайи ризвон надир?

Каъбаки, сажжода ёзурсен анга,
Ташна фақат, ташнайи зордир санга.

Тож ила тахтинг эрур шу жаҳон,
Ер ўша тахтдир сенга, тож – осмон.

250   Кўрмади соянгни биров ҳеч гаҳи,
Чунки ўзинг сояйи нураллаҳи

Тўрт аламинг⁵⁸ – рукни мукулмонлигинг,
Беш дуо – навбати султонлигинг.

Хоки залил сен ила гулшан ҳама,
Чашми ғариб сен ила равшан ҳама.

То қадаминг тунда хиром айлабон,
Тушди у гардун уза енгил, равон.

Гавҳару дур бўлди кеча домани,
Заррин ўлиб кўйлаги, пирохани.

---

⁵⁸ Алам – бу ерда бийроқ маъносиди

255

Субҳу саҳар қўйинини айлаб сафо,
Неъматни атрингни таратди сабо.

Ложарам ул жойдаки, боди насим –
Сурса магар атру уфор лашкарин.

Сендин олиб, анбари ларзон берар,
Икки жаҳон нархига арзон берар.

Сидрадин эрмиш ўша тахтингга зеб,
Арш ўзи курси қўяр сенга деб.

Равзайи жонингки, чунон субҳтоб,
Арш магар зарра, у бир офтоб.

260

Рузи азал тутмаса ойинасин,
Ерга тушарми эди нуринг сенинг?

Икки жаҳон, зери заминсан нечун?
Ганжмисан, хокнишинсан нечун?

Ерга кўмишди сени, эй кони ганж,
Ерга кўмилмасми ҳама, бори ганж?

Ганж ўзинг, фақрингу вайрона ҳам,
Шам ўзинг, соянгу парвона ҳам.

Чархи муқаввас ҳадафи роҳ сенга,
Чанбари далвий – расани чоҳ сенга.

265

Кун била тун иккиси, оқу қаро,
Сенга хабар келтиришар доимо.

Ақл жафожўю ўзингсан табиб,
Ой сафарсозу ўзингсан ғариб.

Тургилу ҳижрон кечасин кундуз эт,
Таъби Низомийни ёрит, юлдуз эт...

Учинчи наът

Эй мадани бурқаю маккин ниқоб,
Сояда қолгай не замон офтоб?

Ой эсанг, меҳринг нуридин бер нишон,
Гул эсанг, атрингни тарат, эт аён.

270

Сенга ҳама зору адс, қон ютиб,
Биз сари солгин назаринг раҳм этиб.

Қўйгил Араб, мулки Ажам сори юр,
Кун била тун, икки бедов шай эрур.

Икки жаҳон саҳнини сен тоза қил,
Икки жаҳонга уни овоза қил.

Тангага зарб ур, ҳукамо урмасин,
Хутба ўқи, то хутабо турмасин.⁵⁹

Атру уфоринг таралиб шуъладек,
Боди нифоқ чирмади атрингни лек.

275

Ол ўша маснадни риё аҳлидин,
Юв ўша минбарни бало захридин

Хонзайи гул – сайқалу пардозлари,
Ҳайда, адам қаърига кетсин бари!

Сийлама кўп, ўзни улар тиймагай,
Айлама инъомки, улар тўймагай.

---

⁵⁹ Хутабо – хатиблар. Мазмуни: хатиблар тек ўтирсин, туриб, хутба ўқишга уринмасин.

Биз ҳама жисму, кел, ўзинг жон бўл,
Аҳли чумолига Сулаймон бўл.

Рахна солиб динга, қўюрлар қадам,
Бошқа тарафдин яна пистирма ҳам –

280 Соқчи ўзинг, қофила танҳо нечун?
Қалб ўзинг, чеккада туғро нечун?

Ёки Али йўлини майдонга бур,
Ёки Умар тиғини шайтонга ур.

Тунни этиб моҳи ямоний қадар,
Туни ямонийдин ўзинг бош чиқар.

Улки ики-учтаси тўсгай эшик,
Ҳайда уларни нарига, берма эрк.

Беш юзу эллик йил ўзинг масти хоб,
Уйғону мажлис сари юргил шитоб.

285 Тургилу уйғот Сирофил⁶⁰ни ул,
Токи ўчирсин неча қандилни ул.

Хилват аро пардаи асрор бўлиб,
Тур ҳама ухлоқ уза бедор бўлиб.

Хонайи офат бу, фалокатпазир,
Барчага қўл чўзгил ўзинг, қўллагил.

Ҳар не ризойинг эса, ул чиндурур,
Сенга рақобатчи қани, борми ул?

Гар назаринг лутфу иноят этар,
Барча муаммога кифоят этар.

---

⁶⁰ Сирофил – Исрофил

- 290 Доира чиз, бармоқ ила доира,
Сенга нисор ҳар неки бор ул ора.

Сен-ла тасарруф ким этар ботиниб?
Афви гуноҳини сўрайдир ғариб.

Олдилар устингдин, ажаб, пардани,
Икки жаҳон узра солиб хирқани.

Жони Низомийки, сенга бандадир,
Атру ифоринг ила ул зиндадир.

Атри вафойингни сўрар бу гадо,
Мулки Фаридунни анга эт адо. .

Тўртинчи наът

- 295 Эйки набийлар тожининг гавҳари,
Сидқу вафо салтанати сарвари.

Ҳар неки бегонаю хайлинг сенинг,
Жумла шу уй ичра туфайлинг сенинг.

Аввал и байт келди у номинг ила,
Номинг ўшал қофиядир сўнгтида.

Бу кўйи бузғунга ишорат етиб,
Сен била одамга иморат етиб,

Ҳар неки уй ичра гўзал, анбарин,
Ғишти кейин келди, суви аввалин.
- 300 Одаму Нуҳ – қай бири афзал, фузун?
Иккиси мурсал эдилар, бир тугун.

Одам у буғдой ила гар ҳайзадор,
Тавбаси лек гулшакару хушгувор.

Тавбаси кўнгил чамани атри ул,
Гулшакари хоки кўйингдин келур.

Дил татиб ул тавбасидин гулшакар,
Гулшакар айтдики, эмасман шакар.

Тўпи қабул рўзи азалдин ясаб,
Отдилар ул тўпни кўнгилга қараб.

305

Одамий тушди дағи майдониға,
Тўпни нишон айлади чавгонига

Оти елиб дону бошоқ ортидин,
Тўпи кетиб қолди таёқ остидин...

Оби ҳаёт етганида ташна Нух
Ичмади, бас, учради тўфонга у.

Маҳди Бироҳим⁶¹ бўлиб йўлга савор,
Босди ярим йўлни, қўниб неча бор.

Улки Довуд кўнгли нафас тонг эди,
Сози сазовори хуш оҳанг эди.

310

Расми адаб тутди Сулаймон, аё,
Истамади бошига заррин кулоҳ.

Юсуф ўшал чоҳда оларкан нафас,
Кўргани арқону челақ бўлди, бас.

Толди Хизр ул сафари ташнадин,
Домани ҳўл бўлди вале чашмадин.

Мусо бу жондин қуруқ чекди қўл,
Шишани синдирди уриб тоққа ул.

---

⁶¹ Бироҳим – Иброҳим. Вазн талаби билан шундай ёзилган.

- Азми Масихо эмас ул донадин,
Чунки уша тухмат эди хонадин.
- 315 Сенки фалак тарҳини туздинг расо,
Соя солиб кори машаққат уза.
- Нома битилдики, бу унвон сенинг,
Хутба ўқилдики, бу даврон сенинг.
- Тургилу гардунни ҳамон шайлагил,
Этмаса ул, ишни ўзинг айлагил.
- Хатти фалак ўйлаки майдон сенга,
Куррайи ер ўйлаки чавгон сенга.
- Гарди таралмай у фано мулкининг,
Тур-да, югур, ўртада майдон сенинг
- 320 Ким у фаноки, майи жоминг олур,
Е адами сифлами, номинг олур?
- Пойнга ургил, уни овора қил,
Кес у фано илкини, юз пора қил.
- Эй нафасинг нутқ забонбастага⁶²,
Дорую малҳам у жигархастага.
- Ақл кечиб шаръинг ила баҳри хун,
Судради соҳил сари жон кемасин.
- Дарчайи кўйингга сиғингай само,
Бир тола мўйингга замин жонфидо
- 325 Бир тола мўйинг агар де кам бўлур,
Жумла жаҳон аҳлига бу ғам бўлур.

---

⁶² Забонбаста — тилсиз, гунг.

Бир қалам урмай сенга сураат аён,
Бир сухан айтмай сенга сийрат ҳамон.

Сидқу сафо бирла сўзинг бўлди нур,
Борми бировким, анга бармоқ нуқир?

Халқ сўзига гоҳида, заҳмат етар,
Сўзки сенингдир, уни ким камситар?

Писташакар бўлди ғубори даринг,
Пиставу унноб эрур шаққаринг.

330

Бир ҳовуч ул писта етар шунгача,
Озуқа ишқ аҳлига қирқ кунгача.

Эйки тиниқ субҳи нажотим ўзинг,
Менки ғубор, оби ҳаётим ўзинг.

Хокинг ўшал равзайи жондир менга,
Равзанг ўшал жону жаҳондир менга.

Хоки даринг кўзга Низомий чекар,
Бер анга дардингни, ғуломинг чекар.

Равзанг уза ел каби юз эврилиб,
Сўнгра сочилсам эди тупроқ бўлиб.

335

Кўзга сурилганда ғуборинг сенинг,
Кўзга сурилгайди ғуборим менинг.

**Малик Фахруддин Баҳромшоҳ
ибни Довуд мадҳида**

Менки, шу доирайи чархи нигун
Кўксида бир нуқта эрурмен, тугун.

Дастраси пойкушой⁶³ йўқ менга,
Соё ўзим, фарри Хумой йўқ менга.

Қолди шу тупроққа оёғим ботиб,
Қўлларим осмонга боролмас етиб.

Юзни қадамларга босиб дам-бадам,
Йўл уза тиззам-ла босурмен қадам.

340 Ортди юзим равшани ул, шуъласи,
Кўчди тизимга кўнгил ойинаси

Мен ўша ойнани пардозладим,
Сунгра кўнгил кўзгусига ростладим.

Токи билай қайдин ўшал тобишим,
Қайси ўчоқдин келур ул оташим?

Ақлу зако қалқди оёққа ҳамон,
Турди-ю солди назарин ҳар томон.

Кўрдик, маҳсули саҳо, ҳиммат ул,
Соҳиби – подшоҳи валинеъмат ул.

345 Шоҳи баланд толею ҳам шону шанг,
Гулбуни ул равзайи фирузаранг.

Хизри скандарманиши чашмарой,
Қутби расадбанди Мажастийкушой.⁶⁴

Ул эди мақсуди вужуд аввали,
Келди кейин ояти мақсуд гали.

---

⁶³ Дастраси пойкушой - қўлловчи, мададкор.

⁶⁴ Умид чашмаси Хизр, Искандардек кудратли шох, Мажастийни шарҳ айлаган билимдонлар билимдони.

Шоҳи фалактожу сулаймоннигин,
Махфари офоқ малик Фахриддин.

Нисбати Довудлигини этди чувт,
Балки Сулаймон деб аталса, дуруст

350 Ул сабаб Исҳоқ туғи олий магар,
Зидди унинг аҳли Симоил магар.

Бир дилу олти жиҳату етти гоҳ,
Жумла фалак нуқтаси Баҳромшоҳ.

Баски у баҳромлик этаркан зухур,
Гур бўлур гӯрида Баҳроми гур.

Шоҳи жаҳондирки, тавоно ўзи,
Ҳар неча оқил эса, доно ўзи.

355 Давлату сарватга дили ойина,
Фотиҳи Рум, ғолиби Абхоз яна.

Аҳли вужуд олимидир, одили,
Хайру саховатдин узилмас қўли.

Дин фалаку давлати юлдуз эрур,
Мулк садафу хоки кўйи лаълу дур.

Чашмаю дарё ўзи гавҳарга кон,
Чашмаи осудаю дарё ҳамон.

Чашмаи симобидин ул ҳар тараф
Қатраи симоби оқур ярқираб.

360 Эрди камарбандида дур, лаъли ноб,
Олди камарбандига ул офтоб.

Күр ұша күк панжараси шуъласин,
Панжа урар, кимки урар панжасин.

Қоқса довул, күкни саси тұлдирар,
Шишайи ойни нафаси синдирар.

Бахту саодатли эди бошда ул,
Охири ҳам бахту саодат бўлур.

Улки сахо жомига соқий мудом,
Булсин унинг давлати боқий мудом!

Ер ўпиб, таъзим адо айлаб айтурким

365

Эй шарафинг гавҳари одамга нур,
Дийдайи олам сен ила нурлидир.

Чархки ўшал ёри зафарсоз сенга,
Ҳомила айларда қилур ноз сенга.

Күкда юриб, сенга боқар ойпари,
Қўлдаги шамширинг унинг гавҳари.

Чекса қилич, тиғига тиғинг етар,
Чораси йўқ, кўксига қалқон тутар.

Чашмайи тиғингдин оқаркан Фирот,
Тўлқини тўлқин уза – оби ҳаёт.

370

Уйқу у тўфонинг аро этса ғарқ,
Нуҳ магар этса-да бўлгуси ғарқ

Жоминг ўшал Хусраву Жамшидхуш,
Чехранг ўшал жазбайи хуршидқуш.

Шердил ўзинг, сенда арслон кучи,
Шер дема, йўқ тоғни ҳам ағдаргучи.

Чарх кўриб неча арслонни ул,
Қўрқуву андишаси сендин эрур.

Борми бирор кимсаки, эй Кўҳи Қоф,
Чун дилу журъат-ла урар сенга лоф?

375

Ҳар неки мавжуд шу фалак остида,
Дасти муродинг ўшанинг устида.

Гарчи қўлинг остидадир неча кас,
Барча малоик сенга қўлдошу бас.

Давр сени хотами⁶⁵ даврон ёзур,
Ел сари хокингга Сулаймон ёзур.

Ҳақ сенга мулк берди, йигитликни ҳам,
Мулк сенга имкону буюкликни ҳам.

Хок сенинг иқболинг ила зар ўлур,
Заҳр эса, ёдинг ила шаккар ўлур.

380

Ичмаса май сен-ла Фаридун агар,
Кўксидин Заҳҳок илони чиқар.

Ич майи ноб, мутрибу соқий сенинг,
Ғам емаким, давлати боқий сенинг.

Мулк муҳофизу салотинпаноҳ,⁶⁶
Соҳиби шамширсану соҳибкулоҳ

Ортади илкингда у шамшир кучи,
Тож талаб этгучи, тахт олгучи.

Чун хулафо зар сочурсен чунон,
Тож берибон, тахт этиб армуғон.

⁶⁵ Хотам – узук. Хотамя даврон – замоннинг сараси, афзали.

⁶⁶ Салотинпаноҳ - мамлакатнинг ҳимоячиси, султонларнинг пушту паноҳи

- 385   Эй ўша шамширинг адосида тож,
Айла талаб жумла маликдин хирож!
- Тахтлидир ул бошки, ўшал маҳраминг,
Бахтлидир ул дилки, сенинг ҳамдаминг.
- Чуғз⁶⁷ замонингда ҳумолик қилур,
Бош сенга етганда фидолик қилур.
- Мункири маъруф-да ҳидоят топар,
Қайда у шаънингга шикоят топар?
- Чакнаса отинг наълидин ўт ҳамон,
Душманинг тупроққа қоришгай тамом
- 390   Етти фалақдир гуҳаринг ҳуққаси,
Жумла биҳиштдир аламинг шуққаси.⁶⁸
- Кимсаки йўқ бошида ҳукминг сенинг,
Нўхта бўлур бошига тожи анинг.
- Сохиби фансен, ҳама фан эрур,
Жонсан ўзинг, икки жаҳон тан эрур.
- Сўйла сахога, адабомўз⁶⁹ қил,
Шамъи суханни нафасафруз қил.
- Хилъати гардунни ғуломингга бер,
Атри қабулингни Низомийга бер.
- 395   Булиғу жонпарвар эса гар сухан,
Етса у хонингга⁷⁰, хароб дафъатан.

⁶⁷ Чуғз - бойқуш, бойўгли

⁶⁸ Шукка - байроқ учига тақиладиган матоҳ.

⁶⁹ Адабомўз – адаб ургатиш.

⁷⁰ Хон – дастурхон.

Қолди, ажаб, дурру гуҳарсиз бу кон,
Гавҳару дур бер анга, лаъл армуғон.

Кимки ҳасад айлар эса, эй дариг,
Лаълни ўқ этгилу гавҳарни тиг.

Берди фалак толеи масъуд сенга,
Оқибатинг этсин у маҳмуд сенга.

Суйгану куйган жигаринг бор санинг,
Суйган ўзим, куйган ўшал душманинг.

400   Фатҳинг агар боши аламдек расо,
                          Хасминг ўлур боши қаламдек жудо...

Бу номанинг мақому мартабаси баёнида

Менки, сарояндайи бу навгулам⁷¹,
Боғинг аро нағмасаро булбулам.

Ўйлаки ишқингда олурмен нафас,
Бўйлаки кўйингда чалармен жарас.⁷²

Ростлигу хосликни шиор айладим.
Ҳар неки амр этди кўнгил, сўйладим.

Тоза сеҳрлардин этиб сайқале,
Янги қолип бирла қуриб ҳайқале.

405   Субҳидам ўргатдим адаб лавҳасин,
                          Тикдим ажаб сеҳри сахар пардасин.

Мояйи дарвешлигу шоҳийлик ул,
Махзани асрори илоҳийлик ул.

---

⁷¹ Навгулам – менки бу янги очилган гулни мадҳ этувчиман.

⁷² Жарас – кўнгирок.

Шаккарига пашша сира қўнмамиш,
Бошқа биров шаккари қўшилмамиш

Нух бу денгизда туширгай сипар,
Хизр келиб, бунда сабу⁷³ синдирар.

Мен ҳама шоҳларга тилаб бу жамол,
Қуръа очиб, кўрдим у номингга фол.

410 Икки ажаб номайи Ҳақ келди чун,
Иккиси ул – икки Шоҳбахром учун.

Ул бири зар, масканидир эски кон,
Бул эса дур, янги денгиздин нишон.

Ул бирида Ғазнидин эрмиш алам,
Бул бирида сиккайи румий⁷⁴ рақам.

Гарчи анув тангада сўз зар ўшал,
Тангайи заррим менинг андин гўзал.

Камроқ эрур гарчи юким елкада,
Кўпроқ эрур аммо харидор менга.

415 Шева⁷⁵ ғариб эрса, анга бўл ҳабиб,⁷⁶
Кўрса навозиш, ўша бўлмас ғариб.

Чунки сўзим мавзун эрур мисли боғ,
Бунда омонат дема ёнса чироқ

Боғ аро боғдирки, у гул ёзадир,
Чархи кўҳандан-да яшил, тозадир.

---

⁷³ Сабу – кўза.

⁷⁴ Румда зарб этилган.

⁷⁵ Шева – ҳунар: бу ерда шеър санъати маъносига.

⁷⁶

Рангу нишонига етишмас адад,
Шарҳу баёнига топилмас сифат.

Суфра уза икки таомдир сенинг,
Тегмади бир кимса, анга чўз қўлинг.

420

Маззали эрса, егилу хуш тут,
Ёқмаса гар маззаси, майли, унут.

Суфрага оқшом сен ўтирган замон
Менга дағи ташла кичик устухон.

Токи итингман дея лоф айлагум,
Ўзни сенга банда ҳисоб айлагум.

Кўрдим агар неча маликдин вафо,
Ўзни сенга бойламак ўлди сафо.

Хизматим элтсин у вафо сорига,
Нияти сарришта – сафо сорига.

425

Гарчи бу даргоҳга неча, галма-гал,
Бош урибон аҳли сафо келдилар.

Қайда Низомийга етишмоқ ахир?
Ўзгадир ул, баски улар ўзгадир.

Менки бу манзилга етибман бугун,
От суриб, олдинга ўтибман бугун.

Ўйлаки, олмос каби тил шайладим,
Кимки кейин келди, анга сирмадим.

Тиғи Низомийки, у кескир бу дам,
Бўлмади тутмоқ неча йил ўтса ҳам.

- 430 Бўйла баланд поядадирмен ҳамон,
Пойим улар бошидадир бул замон.
- Авжи баланд узра учармен ҳануз,
Ҳиммати боримча етар нону туз.
- Равшани ройинг эса ул менга, ҳай,
Қайда оёғинг эса, бошим қўяй.
- Кўкка етарманми мадад этмасанг,
Қайга етарман, менга сен етмасанг?
- Орзу-ҳавас эрдик, бир-икки ой
Ичра бориб, ўпсам ўшал хоки пой
- 435 Гарчи ният эзгую ардоқлидир,
Сен сари юрмоққа йўлим боғлидир.
- Боргай эдим баҳри фузундин⁷⁷ кечиб,
Баҳри фузун, балки ўзимдин кечиб.
- Кўрдим ўшал йўлда ҳама шер эди,
Орту ўнгим ханжару шамшир эди.
- Лек у доираки, шамширбанд,
Хаттидин ургум сенга бонги баланд.
- Сўз сувини сочдим эшигингга хуб,
Қолдим ўзим заррайи тупроқ бўлиб.
- 440 Заррасифатмен сенга, эй офтоб,
Бўлсин ул оҳи саҳарим мустажоб!
- Кўнглим ўлиб ул гуҳаринг денгизи,
Гавҳари жоним камаринг юлдузи.

---

⁷⁷ Баҳри фузун – катта денгиз.

То туну кун борки, тунинг кун бўлиб,
Гавҳари тожинг яна ёрқин бўлиб.

Баски бошинг узра сочар шуъласин,
Эртага бундан-да гузал яшнасин!

Суз фазилати баёнида

Жунбуши аввалки, қалам олди ул,
Суздин олиб ҳарф, шакл солди ул.

445

Пардаи хилватни кейин очдилар,
Сузга у бирламчи жило сочдилар.

То сухан овозайи дил қилмади,
Ул тани хокийга бу жон кирмади

Келди қалам, борлигин оғоз этиб,
Сузга шу олам кўзини рост этиб.

Бўлмаса суз, шарҳи жаҳон бўлмагай,
Суз неча айтилса-да, ўқилмагай.

Ишқ луғати ичра сухан жонимиз,
Биз сухану тан бузуқ айвонимиз.

450

Хат чекиб андиша, фикр шарҳига,
Бойладилар суз қушининг паррига.

Борми шу оламда, етарми кучи,
Суз каби ул қилни-да қирк ёргучи?

Аввалин андиша ва охир ҳисоб,
Суз эрур барча ўшал сарҳисоб.

Соҳиби тожлар уни тож деб билур,
Ўзгалар асбоби илож деб билур.

Гоҳ алами бирла навое тузиб,
Гоҳ санами узра қалам юргизиб.

- 455   Фатҳ этар сўз аламдин зиёд,
Иқлим очар балки қаламдин зиёд.
- Сўз ўзи кўп кўрсатавермас жамол,
Бандасининг олдида улким хаёл.
- Бизки бугун сўзга назар ташладик,
Сўз сабаби бирла ўликмиз, тирик.
- Сўз берур оташни совуқ қотсалар,
Чанқаса, сўздин сув ичар ташналар.
- Боғаро боғдир ичи, орастадир,
Чархи кўхандан-да сафобастадир.
- 460   Рангини чизмоққа нишон етмагай,
Аслини айтмоққа забон етмагай.
- Сўзки ҳар ерда кўтарса алам,
Ҳарф зиёд бўлга-ю тил нутқи ҳам.
- Бермаса сўз риштага тоб, не эди,
Жон ўша сарриштани топгаймиди?
- Мулки табиатни емак – сўз ила,
Муҳри шариятни демак – сўз ила.
- Ул сўзимизким, сухани зар эди,
Олдида саррофи сухан бор эди.
- 465   Сўз эса янги, зар агар эскидир,
Қай бири афзал десалар, сўз дегил.

Сўз қўли учгай олибон шунда сўз,
Бир киши билмас не эмиш унда сўз.

Сўз кумушин урки, дирам хокидир,
Зар нечук ит? Оҳуйи фитрокидир.

Даврада сўздан-да улуғ борми кас?
Давлату сарват бари сўз ичра, бас.

Ул не кўнгил, ғофил эса сўзга ул,
Шарҳи сухан сўзданам ортик эрур.

470

Сўзидин овоза тушиб хар тараф,
Номи Низомий яна топсин шараф!

Манзум сўзнинг мансур сўздин афзаллиги

Сўзким, ўшал манзум эрур аксари,
Аҳли назар олдида гавҳар бари.

Нуктани⁷⁸ кўргилки, магар чун эрур,
Нукта у ораставу мавзун эрур.

Аҳли қалам чекса-да сўз ранжини,
Сўзда очур икки жаҳон ганжини.

Ганжи суханлар калити аслида
Аҳли суханлар тилининг остида.

475

Улки тарози яратиб, тортди сўз,
Омади ерларга насиб этди сўз.

Ўхшаши йўқ булбули Аршдир улар,
Қайданам ўхшаш ўлур ул ўзгалар.

---

⁷⁸ Нукта — чуқур маъноли сўз, ҳикмат

Фикру хаёл оташи ёққанда, бас,
Жумла малоик-ла улар ҳамнафас.

Пардаи роздирки суханварлик ул,
Сояйи асрори паямбарлик ул.

Орқаю унгларда сафи кибриё,
Сунг улар, олдинда эса анбиё.

480 Икки назар – маҳрами бир дўст эрур,
Икки мағиз, бошқа ҳама дўст эрур.

Суфрасида келса ширин кулчаси,
Сўз эмас ул, аслида жон парчаси.

Жонни тарашлайди қалам тигидин,
Фикрат ўқир қалби, кўнгил сидқидин.

Чашмаи ҳикмат у сухандон эса,
Қофиябозлар дағи бордир неча...

Шоир эса, сеҳри наво унга ёр,
Кулба эмас бошида ул, қасри бор.

485 Тиз чуқар ул гўшайи вайронага,
Бош эгавермас ҳама остонага.

Тизза чуқиб, мунча магар заҳмати,
Илкида ул икки жаҳон давлати.

Боши оёғига салом айлагай,
Қоматини бўйла камон айлагай

Ҳалқа этиб қоматини дам сайин,
Жон чекибон, ўзини унглар кейин.

- Қоматини ҳалқа этаркан нукул,
 Ҳалқа тақар чарх қулоғига ул.
- 490 Чарх ила ўйнар эса гар, кўр ани,
 Гоҳи олур бир йўла ун муҳрани.
- Гоҳида етгунча керак сўзига,
 Заҳматидин жони келур оғзига.
- Гоҳида ул конидин олгунча лаъл,
 Етти само куббасини найзалар.
- Фарзанд эрур байту ғазаллар, суюк,
 Таъби ила илҳоми атодир, буюк.
- Гоҳи фалак хизматин этса, нетар,
 Хизматидин сўнгра у озод этар.
- 495 Ҳар нафаси роҳати жон бўлгуси,
 Ҳар сухани муҳри забон бўлгуси.
- Ҳар киши кўргайки, нечук пайкар ул,
 Соҳиби сўздирки, суҳанпарвар ул
- Муштарий ул сеҳри суҳан ичра чун,
 Зухра яна, илкида Ҳорут забун.
- Сўзки ажаб манзилу маъво ўшал,
 Бир нечалар ул сари от солдилар.
- Ўртади жонимни у қилмишлари,
 Назмга бегона эрур ишлари.
- 500 Мевайи кўнгилга киши жон берар,
 Қайда ўшал сувки, анга жон берар?

Эй фалак, ул сүзга камарбасталар,
Бўйла тугунларни тугиб, дасталар.

Хору ҳақир бўлди у важдин сухан,
Еч у тугунларни қўли, бўйнидан.

Олтину зар деб бари ўлмиш улар,
Нукрани зар ўрнида бермиш улар.

Олтину зар деб киши этса чунон,
Дур бериб, олгай у сопол бегумон.

505

Қавмки, чун иззату ардоқдадир,
Тубан эрур, гарчи баландроқдадир.

Кимсаки, шоҳ заррига кўз отгуси,
Сўнгра темир тотини ҳам тотгуси.

Улки симобдир, зар учун ғам емас,
Нукра бўлур, зарбаи шоҳ ҳам емас.

Сўзки асал, айлама арзон ани,
Айлама итпашшага толон ани.

Бермасалар, лутфу сахо кутмагил,
Сўрмасалар, хайру дуо этмагил.

510

Токи шариатда эмассен етук,
Шеър сари қўл чўзмаки, бу кўргилик!

Шеър сени сидранишоний қилур,
Салтанати мулки маоний берур.

Шеър шаръ элтар сени ул жойгача,
Нур камарингдин – уша Жавзогача.

Шеър ила номингга етишгай мақом –
Ки, шуаройи умаро ул-калом.

Изла сўзинг, зарра бўшашма ўзинг,
Кирмаса то қўлга ўшал юлдузинг.

515 Шам сифати бирла сарафканда⁷⁹ бўл,
Кундузи бежон, кечалар зинда бўл.

Шеър у шуур чашмаси жўш урса гар,
Чарх учар оти сенга бош эгар.

Яхши эрур, сўзни писанд айласанг,
Сўз мақомини баланд айласанг.

Ҳар неки ул пардада бергай нишон,
Бор яна ундан-да гўзалроқ, ишон.

Этма ғурур, келса шу кўнглингга дур,
Яхшиси бордир яна кўнглингга ул.

520 Кимки бу йўл бошида байроқ тикар,
Тўп – Қуёш, Ойни у чавгон этар.

Ҳар нафас ул жаҳду жадал этса ҳам,
Бир нафас этмас ўша ғайратни кам.

Ўт каби фикрат отини сургай ул,
Кўкка етиб ҳамки, у оташ эрур.

Отига Жибрил қанот берса, куч,
Парри Сирофилни қилур еллуғич.

Асра-авайла бу дала-душтани,
Берма бировларга бу сарриштани.

---

⁷⁹ Сарафканда – боши ҳам, эгик.

- 525   Шохида қолгаймн бирор анжири,
Келса-ю анжир еса қушлар бари?
- Менки бу шева кишиси, хосимен,
Сўйласам арзийди, чу устозимен.
- Шеърни азиз этдиму шоирни ҳам,
Айладим озод уни майхонадан.
- Зоҳиду роҳиб мени деб чопдилар,
Хирқаву зуннорни ечиб, отдилар.
- Лолагулу ғунча мисолмен ҳануз,
Мунтазири боди шимолмен ҳануз.
- 530   Сўйлар эсам янги сўзим, тоза ул,
Сури қиёматгача овоза ул.
- Ҳар не вужуд борки, у янги-кўҳан,
Тақдир этиб, дер мени жодусухан.
- Санъатим андоқки, у афсун этар,
Сеҳри малоикни-да мафтун этар.
- Бобулим ул Ганжайи ҳорутсўз,
Зухрам эса, хотири анжумфўруз
- Зухрага ул мантиқи Мезон мақом,
Мантиқи руҳоний эрур ул тамом.
- 535   Сеҳри ҳалолим – саҳарий неъматим,
Нусхайи Ҳорут уза чизгай хатим.
- Шакли Низомийки, хаёлим менинг,
Жон анга ул сеҳри ҳалолим менинг...

Тун тавсифи ва кўнгилни билиш баёнида

Ташла сипарни, деди ул офтоб,
Ташлади сувга сипарин ер шу тоб.

Қолди жаҳон чун нафасин танг олиб,
Ул сипаридин сипари ранг олиб.

Кўрди сипарсиз эди ер аскари,
Бошига тиф чекди само лашкари.

540 Улки ҳўкиз бўйнида маржон-шаба,
Гар қуласа, ханжарин ургай ҳама.

Тун гўдаги доясига чўзди қўл,
Пойига зангўла осиб, кезди ул.

Доя кезиб, излади савдойи тун,
Маъжунни жонбахш яратиб хокдин.

Хок бўлиб боди Масихо анга,
Пуркади сув оташи савдосига.

Шарбагу ранжур кўшилиб ул замон,
Бир йўла савдо уйини тиклабон.

545 Сўнг ўша ранжур тўкибон тоси хун,
Айлади дунёни шу анкосгун.

Ботини ранги-ла бўяб зоҳирин,
Деб қазо: “Қона мин-ал-кофирин”,⁸⁰

Ҳар нафасе нозу адо айлашиб,
Тун аро тун бирла ўйин ўйнашиб,

---

⁸⁰“У кофирлардан эди”.

Гоҳида ой камзулини этди гул,
Гоҳида Зухро дафидин⁸¹ тукди дур.

Мен ўша тун ичра чироқсиз эдим,
Булбул эдим, гулшану боғсиз эдим.

550 Сўзга кўшиб хуни жигарни шу дам,
Оби жигардин олиб оташни ҳам,

Сўзга улар эрдим ўшал сўзником,
Тушди эсимга яна бекаслигим.

Келди овоз ҳотифи хилватдин ул:
Қарз оларингда беришинг ўйлагил –

Оташи покиннга сув урмак нечун?
Ўзни кейин елда совурмак нечун?

Хоки таборандани⁸² тобутга бер,
Оташи тобандани ёқутга бер.

555 Ўқни шиғаб отма, нишон ройинг ул,
Қамчини кўп урма, бедов пойинг ул.

Гофил ўлур кимса буни билмаса,
Тўк уни кўнгилга, сувинг бор эса.

Бу ҳуми зангорда ҳаво хуш эрур,
Қиссайи дил сўйла, наво хуш эрур.

Беш ҳису туйғудин ўзинг тут йироқ,
Йўл сўра дилдин, у билур яхшироқ

---

⁸¹ Даф – дойра.

⁸² Таборанда – улик, жонсиз.

Аршравонлар⁸³ ҳама тандин кечиб,
Шоҳпари Жибрил ила юргай учиб.

560

Икки жаҳонга йўқ улар рағбати,
Чашмайи кўнгилдин эрур неъмат.

Кўнглинг эса шу суву тупроққа банд,
Сенга қиёс айласа, эшшак баланд.

Кимки тирик жон била, ҳайвондир ул,
Дил била жон топки, умр шул эрур.

Кўз ва қулоғингда ғараз бор, ғалат,
Кўргани ва билгани зоҳир фақат.

Бор у қулоғинг тиқини, пахтаси,
Ҳам шу кўзинг олдида қум пардаси.

565

Эйки ясаатдинг гулу наргису боғ,
Сен ила шу наргису гул бағри доғ!

Кўзки нокасни кўрур ҳар нафас,
Унга шу ёшлик сувининг тафти бас.

Табъ эса даллола ақл тошига,
Мунтазир ул етгали қирқ ёшига.

Қирқига етганда бўлур ул етук,
Харжи сафар ҳам йўлида етгулик.

Ёр керак сенга, на сеҳру фусун,
Сенга у қирқ ёш сабоғи нечун?

570

Қўлни белингга тирама, чора топ,
Дарди дилингга дили ғамхора топ!

---

⁸³ Аршравонлар – фаришталар.

Ғам ема, бордир неча ғамхор сенга,
Ғамни супур, бор неча бир ёр сенга.

Улфату ёрсизга насиб ғам эрур,
Ёрийи ёрон⁸⁴ – мадади маҳкам ул.

Икки киши ҳамдам эса бир нафас,
Юз ғами барҳам этилур ул нафас.

Субҳи нахустин⁸⁵ нафас урса, не тонг,
Субҳи сўғин ургуси юлдузга бонг.

575 Аввалидин хорлигу зорлик етар
Сўнгисидин етмаса имдод агар.

Ёлғиз ўзингдин сира келгайму кор,
Ёр талаб айла, келур сенга ёр.

Мулки диёрингда магар хор йўқ,
Улфату ёрингдин азиз ёр йўқ.

Ҳар киши ҳам ёри азиз бўлмагай,
Ёри азиз улки, сени қўллагай.

Бор неча асҳобинг, улардин бироқ
Уйда эшик ҳалқасидир яхшироқ.

580 Қўл узатиб, бўл ўша фитроки дил,
Сенга у сув эрса, унинг хоки бўл.

Чун малик ул-Арш яратди жаҳон,
Аввали сураг эди ул, сўнгра жон.

Аввали тартиби адаб айлаб ўнг,
Сураг ила жонни бириктирди сўнг.

---

⁸⁴ Ёрийи ёрон – дўстлар кўмаги.

⁸⁵ Субҳи нахустин – дастлабки субҳ.

Иккисидин келди кўнгил энтикиб,
Шоҳга ўшал тож ила тахти етиб.

Улки кўнгил тахт уза султон эрур,
Жисм ила руҳ гавҳарига кон эрур.

585 Нури сафо келди кўнгилдин, ажаб,
Сурати жон бориға ҳам ул сабаб.

Дил сухани келди димоғимга ул,
Равшани нур етди чироғимга ул.

Савқи қулоғимни забон айладим,
Жонни ўшал ҳотифи жон айладим.

Бўлдим ўшал файз ила ширинзабон,
Дилда севинч эрди-ю ғам бенишон.

Баски кўзим ёшини тўқдим сарин,
Отаци дил бирла илитдим кейин.

590 Кўлни бўғовдин бўшагиб яйрадим,
Йўлтўсар ожиз, мен эсам зўр эдим.

От сурибон охири етдим анга,
Бўлди кўнгил эшиги манзил манга.

Шу дилу жонимки, лабимга келиб,
Умрим ўтиб ярми, ярим тун бўлиб.

Маскан ўлиб мақсурайи⁸⁶ жоним ул,
Копток ўлиб қомати чавгоним ул.

Тўп хаёл айлаки чавгон менга,
Доман ўлиб чоки гирибон менга.

---

⁸⁶ Мақсура – чиллаҳона.

- 595 Бош-оёқ жой талашиб, хойнахой,
Тупсифат эрдиму чавгоннамой.
- Иш кетиб илкимдин, ўзим сушт бўлиб,
Юзни кўриб бирда, бирим юз бўлиб.
- Бир неча жоҳил ила ҳамроҳ эдим,
Ғурбатим узра яна бекаслигим.
- Йўл қани юрмоққа, кўринмас зиё,
Қайга юрай, орқага қайтсамми ё?
- Ғамга ботиб, ўйлаки ҳолим ёмон,
Ишқ келиб тутди кўлимдин ҳамон.
- 600 Қоқдим эшикни, дедилар: “Кимдир ул?”
“Рухсат этинг, бир бани Одам эрур”.
- Келди биров, сурди ҳамон пардани,
Парда очиб, бошлади йўлга мани.
- Ложарам, бир хос сарой эрди ул,
Янгради овоз: “Низомий, буюр!”
- Маҳрам ўлиб, илгари юрдим яна,
“Кир” дедилар, ичкари кирдим яна.
- Манзил эди, ҳар тарафи нур, чироқ,
Ҳар не ёмон кўзданам эрди йироқ.
- 605 Етти халифа эди бир хонада,
Етти ҳикоят эди афсонада.
- Мулк эди ул, олдида афлок забун,
Давлати хок эрди, анга хок забун.

Ожиз эди таърифу васфида сўз,
Садрнишин эрди шаҳи Нимрўз.⁸⁷

Сурхсаворлар бари бойлаб камар,
Лаълқаболар тилаб унга зафар.

Шай эди чун мири шикор, навкирон,
Ёнида ул бир қора танли ҳамон.

610 Чун каманд отгучи баҳодир яна,
Сийм совутли неча ботир яна.

Ул ҳама парвонаю дил шам эди,
Жумла парокандаю дил жам эди.

Мен эдим ул даврада меҳмони дил,
Жонни этиб садқайи султони дил.

Лашкари дил туғини кўргач кўзим,
Бурдим ўшал аҳли жаҳондин юзим.

Тилга кириб дил деди: “Э, безабон,
Мурғи талаб жойи эмас бу макон.

615 Оташи дил маҳрами ул дуд эмас,
Туз еса ул, бу тоифа туз емас.

Сарв сабабдирки, шу соям қуюқ,
Поя туфайли яна поям улуғ.

Ганжману киссайи Қорундамас,
Сен-ла эмасмен, яна сенсиз эмас.

Мурғи лабим ул нафаси гармидин,
Парри забоним тўкилур шармидин

---

⁸⁷ Нимрўз – Эрондаги Сейистон вилоятининг қадимий номи.

Шарму ҳаё бирла шу бошим эгик,
Расми адаб бирла ишим бандалик...”

620

Хўжа кўнгил этди ҳаётим чаман,
Номи Низомийни қўтарди баланд.

Айлади ул ранжу риёзат асир,
Хўжа мени этди риёзатпазир...⁸⁸

Кўнгил тарбиясида илк хилват

Розийим⁸⁹ оғози адаб этди чун,⁹⁰
Ечди у тўққиз фалақдин тугун.

Гарчи тугун узра тугун кўп эди,
Турди у, сарриштани тарк этмади.

Риштаки ўз жойига етди у дам,
Бошлади кесмоққа тугун риштадан...

625

Хўжаки, алқисса эди бандимиз,
Гарчи Худомас, худовандимиз.

Икки жаҳонимга суянч ул эди,
Йўкса, шу жоним ғамини ермиди?

Гарчи йўқ эрди мен ила улфати,
Мен сари кам бўлмади ул шафқати.

Беадаб эрсам-да, у бўлди ғулом,
Хўсни адаб бирла мени этди ром.

Қочмади мендин чу ҳазимат етиб,
Суҳбати хокийни ғанимат тутиб.

---

⁸⁸ Риёзатпазир – риёзатни хуш кўрувчи.

⁸⁹ Ройиз – ургатувчи.

⁹⁰

- 630   Бир кунн бул мисри Зулайхошунос,
Бўлди Юсуфлик ила чоҳдин халос.

Тун кўзини уйқуга ғарқ этдилар,
Чашми чароғи саҳарий тутдилар.

Субҳ чароғи фалакафрўз бўлиб,
Кеча қароси уза қирмиз бўлиб.

Хўжа олиб қўлга чароғин шу дам,
Тутди қўлим, бошлади сайри чаман.

Дарду ғамим сурди кўнгилдин йироқ,
Гул била кўмди мени бошдин-оёқ.
- 635   Ханда уриб лола каби тоза, пок,
Гул каби жомамни этиб чок-чок.

Лола дилин жонга нисор айладим,
Гул камарин белга мадор айладим.

Гоҳида майдек жигарим хун бўлиб,
Гоҳида гулдек яшариб, очилиб,

Гулдин учиб гулга, етишдим шитоб,
Токи зилол чашмага консам шу тоб.

Ишқ алами жойига етди, мана,
Атри вафо эсди дамо-дам яна.
- 640   Етди ширин нукта ила шул замон
Мисли Масихо дамидек менга жон.

Зери замин этди иморимни⁹¹ сўнг,
Боди сабо сурди саворимни сўнг.

---

⁹¹Имор - кажава

Деди: “Бу ён тушгилу ҳеч урма дам,
Йўқса, халос айлагум ўзингданам” –

Кема бўлиб ўйлаки ул сувда мен,
Жаннат аро сокину осуда мен.

Оби равон эрди, тушиб кўйига,
Ташназабон бордим унинг бўйига.

645

Чашма эди, нур эди, кўзгумида,
Хизр уни кўрмамиш уйқусида.

Хобғаҳи боғи суманзор эди,
Аллачиси нарғиси бедор эди.

Доирайи хатти сипеҳри – мақом,
Ғолияйи бўйи биҳишти – ғулом.

Гул суман кўксини эт миш макон,
Этаги тупроқда супургай тикон.

Тулки тиконларга бериб рангини,
Оҳу бериб гулга уфор-атрини.

650

Гул шакарханда этиб, ишвагар,
Тўти унинг бошида силкийди пар.

Тоза гиёҳ шаккари тўтида, бас,
Оҳулар ул шаккаридин тоза маст.

Гулни магар жилвагар этгай сабо,
Гулшакар ул шохи ғизолдин гиёҳ.

Ҳар тараф анбар таратур хайригул,
Қўлларида елпуғич ўйнар нуқул.

- Кўзга агар сурма эса наргиси,
Савсани зумрад каби жон олгуси.
- 655 Ёсумани ҳамдам ўлиб гул ила,
Қофиядир кумриси булбул ила.
- Савсани бир кунлиги Исозабон,
Тонгга Мусо илкидин элтар нишон.
- Қумриси фарёд чекибон субҳгоҳ,
Қумригун айлар у самоларни оҳ.
- Ел эса ёзгучи, ёзар ҳиссасин,
Атр ила тол баргига гул қиссасин.
- Гоҳи саломин чаман айтур баҳор,
Гоҳи тикан олдида гул хоксор.
- 660 Турки суман хайма чекар даштаро,
Хаймаси кўкларга таратгай зиё.
- Лола келиб, айтгали оташга роз,
Бир муғи ҳинду каби айлар намоз
- Ҳиндучаси лолаю турки суман,
Саҳли араб эрди Сухайли Яман.
- Боғ бўлиб қирмизу сорик сифат,
Теграсида панжараси ложувард.
- Сув эса юмшоқ, чу қоқумнамой,
Турфа эрур қоқуми санжобсой.⁹²
- 665 Шох-бутоқлар таратиб кўкка нур,
Соя қадам босса, кумуш ёғдирур.

---

⁹² қоқум, санжоб – чангатзорда яшовчи мўйнали ҳайвонлар

Соя қуёш бирла қураp суҳбатин,
Сув узатур қумга ҳаёт шарбатин.

Сунбул ўпар эрса, қочар настаран,
Кипригини гулга қадар ғунча ҳам.

Хайрининг ўқдонида ўқ қолмамиш,
Гоҳи сипар истаса. гоҳ лол эмиш.

Сеҳр сабаб тол бадани ларзада,
Лола дили доғли, қародир, зада.

670 Боғу чаман ўйлаки учмоқчидек,
Барги суман қатрага кўчмоқчидек

Найшақари хандашақар айлабон,
Лаъл либосида гули заъфарон.

Ул гули худройки худруй бўлиб,
Ел нафаси бирла суҳангўй бўлиб.

Барги турунждан-да яшил осмон,
Илкига норинжни олиб шул замон.

Унда фалак туғ-алам тикламиш,
Сабза уни қувгали аҳд айламиш.

675 Сабзада ул ҳар тугунким аён,
Жони замин эрди, дили осмон.

Ҳам ўша юлдузки, саҳарда яшил,
Ерга хитоб айлар эди: яшнагил!

Бунда фалак бир йўла айлаб гузар.
Сабзага бежодини⁹³ бермиш магар.

---

⁹³ Бежод – яшилранг тош.

Чашма дурахшон эди чун чашми ҳур,
Унда қуёш чашмасидин эрди нур.

Сабза ўшал сув-ла таҳорат олиб,
Шукри таҳорат-ла ўсарди униб.

680

Гулдин олиб қуш Сулаймон исин,
Бошлади Довуд каби куй-ноласин.

Тўккали дуррож у тазарв⁹⁴ қонини,
Бойлади сарв шохига арқонини

Берди шу дам амрини булбулга боғ,
Сенга ҳалол, тўк, деди, у хуни зоғ.

Шум эди бойқуш ва унинг пайкари,
Сирри дили бўлди қазо дафтари.

Боди ямоний-ла суҳайли насим,
Сийпади, кўпчитди биёбон юзин.

685

Лола шошиб қочган эди, аксига
Ташвиши доғ солди унинг кўксига.

Сояйи шамшоди шамойилпараст
Борди-ю лола дилига сунди даст.

Субҳ қумуш кафти ила бор-бор
Тун кўзидин силди, сидирди ғубор

Субҳ бўлиб Юсуфи зарринрасан,⁹⁵
Чоҳ қазиди, чоҳи гули ёсуман.

Ер аён этди тўни хосини,
Сув Мусодек яди байзосини.⁹⁶

⁹⁴ Дуррож – какликнинг бир тури. Тазарв – тустовук

⁹⁵ Юсуфи зарринрасан – тилла сиртмоқли Юсуф.

⁹⁶ Яди байзо – оқ қул.

690

Ер ўша сув бирла давосин топиб,
Олганини берди кейин қайтариб.

Нури саҳарга эди майдон тагин,
Сояни қўзғотди сабо жойидин.

Соя қуёшнинг лабидин сўрди бол,
Тол сочига шонасин урди шамол.

Сояю нур эрди буток бошида,
Рақс тушиб борди ариқ қошига.

Топдим ўшал гулники, максуд эди,
Ўт эди гултожи, тўла уд эди.

695

Гардани гул минбари булбул бўлиб,
Зулфи бинафша–камари гул бўлиб.

Қушда Довуддек куйи хушҳол эди,
Гулда Низомий сўзидек бол эди...

Биринчи хилват самараси

Ел никоб очди, сарандозини,⁹⁷
Хўжа яна бошлади ишқ розини.

Кўрдим ўшал лаъли шакархандани,
Олди дилим, айлади шайдо мени.

Офат эди, нозли санам, бут эди,
Шуъласи ой хирманига ўт эди.

700

Зулфи эди белига мушкин камар,
Бошдин-оёқ жозиб эди, жилвагар.

---

⁹⁷ Сарандоз – ёпинчик.

Кўргали ҳар кимса эди орзуманд,
Кўрган эса хусни адосига банд.

Томчилар эди лабидин шарбати,
Шаккару туздин эди у лаззати.

Шаккаридин тўти эди шармсор,
Тўтидек эрди занахи тавқдор.

Гар занахи эрса чу норинжи хуш,
Ғабғаби сиймин эди, турунжи хуш.

705

Бир гули бўстон каби маст этса гар,
Дўст майидек тавбани ҳам синдирар

Лаб наботдирки, кўринг, ҳар нафас
Топгай ўшал тиғ ила унноб шикаст.

Лоласи ул найшакаридин яшил,
Шарбати ул оби наботдек асл.

Уди уфор ичра жигарсўз эди,
Баҳраманд андин кеча-кундуз эди.

У қора холи ғамидин эҳтимол,
Ой куйиб ўртанди, юзи бўлди хол.

710

Кўзлари равшан эди офтобданам,
Лаблари ёркин ўша маҳтобданам.

Кўнгли сари йўл неча миқдор эди,
Лек ўша йўл оғзи каби тор эди.

Кўнглики тош эрди, жигархора ул,
Айлади кўнглимни неча пора ул.

Сўзласа, лаб шаккари учкун сочар,
Чехраси нур, ғамзаси афсун сочар.

Хуққа каби оғзи юмук, дафъатан
Очса, тўкилгай эди шаккару қанд.

715

Кўрдим ўшал қанд ила ул хуққани.
Булъажабе, сеҳрига олди мени.

Этди у жонимни гаровдин халос,
Айлади бўйнимни бўғовдин халос.

Тоқату сабрим тугади тоғ ошиб,
Оби ҳаётим дағи бошдин тошиб.

Девми тушиб ақлу хушим қасдига,
Нуқрайи дил тушди темир остига.

Дил ғамини шодлик олур оқибат,
Чашмайи хуршид тилаги ер фақат.

720

Дарду ғамим малҳами, давоси ул,
Чорагари майзада ҳам май эрур.

Эй йироқ дардиму доғимданам,
Беҳабар ул сабзаву боғимданам.

Сабза фалак эрди, назар тобиши,
Боғи сахар эди, суви кўз ёши.

Улки юзи пардалигу хос эди,
Ойинайи сурати ихлос эди.

Тиззага бош инди фикр этгани,
Зора қўлим тутса у сарриштани.

725

Йўқ, бу сафар йўлни яқин айладим,
Юргил ўша йўлгаки, мен танладим.

Махрами йўл эрмасанг ул, ўзни тий,
Кори Низомийни Низомийга қуй!

Тунги ишрат асносида иккинчи хилват

Хўжа йиғиб бир неча дўст-улфатин,
Тузди улар бирла ширин суҳбатин.

Тун эди, тонг сингари ораста ул,
Суфрайн неъмат ила пайваста ул.

Нур тўла мажлис эди чун навбахор,
Ишрат эди осудаю беғубор

730

Панжарадин ел уфуриб ҳар замон.
Эрди ўшал атри Юсуфдин нишон.

Шаҳнайн тун хуни асасни тўкиб,
Шарбатига парри магасни тўкиб.

Пардашуносларда навое ажаб,
Паданишинларда вафое ажаб.

Ерга боқиб сўйи самодин Суҳайл,
Дурри ятим узра сочар эрди лаъл.

Шами магар шам жигаридек куйиб,
Оташи дил ҳам дили оташ бўлиб.

735

Ҳид гаратиб мижмари мажлисфуруз,
Уд шакарсозу шакар удсўз.

Шиша гулобдин тўкар эрди шакар,
Суфрага шамдин сочилар эрди зар.

Нуклу наво, май эди, новвот эди,
Кўзу оғизларда ширин тот эди.

Шаккару бодом қўшилиб нуктасоз,
Зухраю Миррих эдилар ишқбоз.

Ваъда қулоқларга етиб дам сайин,
Ханда шаробга туташиб тинмайин.

740 Тулкини этмиш эди қоплон асир,
Нофайи оху эди занжири шер.

Ёр гирибонкашу доманкашон,
Рақс этиб, енглари гавҳарфишон.

Шам дағи соқий эди-ю майпараст,
Май сочилар эрди-ю гавҳарфишон.⁹⁸

Шам дағи соқий эди-ю майпараст,
Май сочилар эрди-ю парвона маст.

Маст бўлибон шамда қаноти куяр,
Шам эса шукрона этиб, бош кўяр.

Парда аро Зухра босар пардани,
Созига ошуфта этар даврани.

745 Уйқу хумор этса димоғдин димоғ,
Нур олур эрди чароғдин чароғ.

Умр буйи топганини кимса, бас,
Бир нафас ичра топар ул ҳамнафас.

Бахшу мукофот этишар ҳар замон,
Дилга дилу танга тану жонга жон.

---

⁹⁸ Ер ошиқнинг ёқасидан тутиб, этагини судраб, рақс этаркан, енгларидан гавҳар сочилар эди.

Ул ясадиқ хужрадаким қолдилар,
Рахти адам узра адам солдилар.

Мурғи тараб паррига хат бойлади,
Парри Сурайёга шикаст айлади.

750 Тонг қуши тонгларда чекиб қу-қу,
Ташна юраклар ўтига урди сув.

Тонг чоғи қуш уйқуси бўлғай узун,
Ой кўли кўк пойига солғай тугун.

Ҳалқайи дар⁹⁹ – пардаи бегонадир,
Зулфи пари – занжири девонадир.

Ҳалқани урганда келиб муштарий,
Тор бўлур кўнгли узук сингари.

Улки хужум этса паризодалар,
Таслим этур кўнглини озодалар.

755 Ўстириб кўнгил кўйида ёсуман,
Киприк учи бирла олтурлар тикан.

Мевайи дил чехраю суратлари,
Гулбуни жон – сарви равон қадлари

Фундуқ ила шаққару бодоми шаҳд,
Пистайи уннобранг уза сабза хат.

Тун хати-ла айлади сеҳри ҳилол,
Ғамзайи бобулию ҳиндуча хол.

Ҳар нафас ул ғамзаю холдин чунон,
Бўлди жаҳон Бобулу Ҳиндустон.

---

⁹⁹ Ҳалқайи дар – эшик ҳалқаси.

- 760   Бокди кўзим юзларига маҳлиё,
Кетди кўнгил, кўзларига маҳлиё.
- Ғамзаси олдида тикон не эмиш,
Зулфи тугун узра тугун бойламиш.
- Этса карашма, у камон бўлгуси,
Ўқини отмай, сени ўлдургуси.
- Боди Масеҳ эсди кўнгил кўксидин,
Оби ҳаёт сачради гил оғзидин.
- Гул каби раъно юзида кўрк эди,
Ой каби оқ сийнасида юк эди.
- 765   Лаблари шаккар эса, бодом юзи,
Гул у шакар олдига боргай ўзи.
- Ҳар назари жони жаҳондек бўлиб,
Кириги бутхонайи жондек бўлиб,
- Зулфи сиёҳи ярашиб оқиға,
Мушк сочур ул гулу япроғига.
- Ғабғаби сиймин, камари сувдин,
Қавси қузаҳ¹⁰⁰ эрмиш ул офтобдин.
- Зулф Бироҳиму юз – оташгари,
Кўз Симоилу мижа – ханжари.
- 770   Оташи дил дастайи райҳон бўлиб,
Ханжари ул нарғиси фаттон бўлиб
- Бўсаси гар май каби ўлдирса ул,
Лаъли Масиҳо дамидек тиргизур.

---

¹⁰⁰ Қавси қузаҳ – камалак.

Юзида тер чун гули насрин каби,
Хусни – само қўйнида Парвин каби.

Ёқаси очилса – гирибони хур,
Хатти – сахар қўйнида тугройи нур

Ҳиммати хосону авом орзуси –
Ул парининг сеҳри, юзи ёғдуси.

775

Ғамза нидо чекса, даҳон хастадир,
Тилга кирар куз, забон бастадир.

Май чу оройиши иқлим эди,
Жом чу наргис, зар уза сим эди.

Ақл у доирада сармаст қолиб,
Сабри тугаб, бор-будидин айрилиб,

Кулгусига журъату роҳ йўқ эди,
Тоқатиға тоқати оҳ йўқ эди.

Сабрда паст парда эди, танг наво,
Фитна эгиб бошини оҳанг аро,

780

Нағмаи Довуд йўлида топди соз,
Қиссайи Маҳмуду ҳадиси Аёз.

Шеъри Низомий шакарафшон бўлиб,
Куйлади ишқ аҳли ғазалхон бўлиб.

Иккинчи хилват самараси

Умр ўтар, маскани фарши азал,
Ҳар неки бордир, анга бўлгай бадал.

Баски қулоқ кутса ўшал номани,
Дийда ўқир нома, саломномани.

- Турки пари хандаси мисли шакар,
Кўзларидин сурмали бўлмиш назар
- 785 Турки қасабпўш нигорим, ажаб,
Этди дилим чокини мисли қасаб.
- Ой эдиким, тунни ёритгувчи ул,
Тонггача оламга таратгувчи нур.
- Ғамзасининг ўқи сабукпар эди,¹⁰¹
Жон йиқилиб, ерга баробар эди.
- Шуъласи шам киприкида ашк эди,
Бўйла чароғ кўзида ҳам рашк эди.
- Ҳар ситае этди, жафо айлади,
Жон ўзига меҳру вафо айлади.
- 790 Гоҳ эди ул майса-ю, мен унга сув,
Мен ювибон киру қуритгувчи у.
- Бўйлаки ул тунда эди мартабам,
Беҳабар эрдим, хабарим бўлса ҳам.
- Моҳи ҳилол, белида нурдин камар,
Истамас эрдик, уни кўрсалар.
- Ўзига мафтун эди, мафтун эди,
Рағбати мендин дағи устун эди.
- Кош, дер эдик, шу кечамиз ўтмаса,
Тонг тунимиз пардасини йиртмаса.
- 795 Шу кечадин соғ чиқолсак агар,
Бирга эдик рўзи қиёмат қадар.

---

¹⁰¹ Сабу кпар – енгил қаноғли.

Равшан эди кун каби бахтим туни,
Уйкуда ҳам энди кўролмама уни.

Ул кечадек нузли кечам бўлмамиш.
Бўлмишу бир, сўнгра ҳечам бўлмамиш.

Ул кечага бир кеча етмоқ учун
Ҳар кеча мен “ё Рабу ё Раб!” дегум

Тун дема кундуз бошида тож эди,
Тун эди, аммо туни меърож эди.

800

Ой қуёш ишқида ҳижрон чекар,
Ҳар кеча ул кечани деб жон чекар.

Кунки азалдин кечанинг душмани,
Орзу қилар кўнглида шу кечани

Мен баса осуда эдим, бир маҳал
Тиг кўтариб кирди эшикдин саҳар.

Кўк сари офтоб кўтариб бошини,
Ўйлаки, сел қилди кўзим ёшини.

Саҳнайи боғ узра булут ёприлиб,
Жомайи хуршидга таҳорат бериб.

805

Сўнг у қуёш чашмаси етказди, бас,
Шу сену мендек неча дилга шикаст.

Нури само сувни этиб сийми ноб,
Заррини ҳар лаҳза сочиб офтоб,

Субҳ туриб, ўзини шайлар эди,
Илқида қон тўккали ханжар эди.

Мен дағи майдонга ўзим шайладим,
Ханжарига жонни сипар айладим.

Сапчиди бошимга саҳар шу нафас,
Ханжаридин топди шу жоним шикаст

810

Чекди дилим нолаю фарёд анга:
Бўйлами, эй субҳ, мукофот менга?

Илгари ёнимда кишим бор эди,
Шамъи тунафрўз менга ёр эди.

Тун ила шамдирки ўшал, менга хуш,
Йўқ эди, гуёки сира булмамиш...

Улки ғаним, сувга оқиз, селга бер,
Ким чўқимиш, юл патини, елга бер.

Хомича ўлдирки, бу имкон эрур,
Сўхтани куйдирмагинг осон эрур..

815

Субҳ боқиб оҳу фиғонимга чун,
Раҳми келиб, йиғлади ҳолимга хун.

Ўртади кун бағрини дарду ғамим,
Чашмайи хуршидни совутди дамим.

Берди фалак захри-ла уммид менга,
Келди кечамдин яна хуршид менга.

Чун асари нури саҳар топмишам,
Беҳабарам, гарчи хабар топмишам.

Кимки фалак сахнига чун йўл топар,
Нури саҳарни неча бор мул топар.

820 Эй, шу тунинг бирла хижолат ўзим,
Нурли кунинг бирла қародир юзим!

Менки ўшал тун сифатин айладим,
Ҳам у сифат маърифатин сўйладим.

Тун -- сифати пардаи танҳолигинг,
Шам -- назар, гавҳари яктолигинг.

Уду гулоб эрди у дил бастага,
Нолаю ашқдир неча дилхастага.

Ул ҳама хислат билаким садр эди,
Нури хаёл бирла тун қадр эди.

825 Кўкка ўзин маҳрами ёр этди ким?
Пардаи зангор сирига етди ким?

Субҳки чун бошида парвонадир,
Топдими бундан-да ёруғ шамни ул?

Айлаб ўшал шам ила кўксингни доғ,
Ёқ Низомий каби сен ҳам чироқ...

Илк мақолат

Одам Атонинг яратилиши хусусида

Аввал эди ишқи жаҳон бенишон,
Йўқ эди борлиқ изидин бир нишон.

Келдию хушбахт, назарин сочди ул,
Сўйи вужуд сори эшик очди ул.

830 Келди кейин насли паризодалар,
Эрдилар илкин башарийзодалар.

Тангри хилофотига байроқ куриб,
Гоҳ йиқилиб, гоҳи оёққа туриб.

“Аллама одам” – сифати покидир,¹⁰²
“Хаммара тина” – шарафи хокидир.¹⁰³

Улки гуҳар ҳамқадари, ҳамсафи,
Ҳам маҳаку ҳам зару ҳам сайрафи.¹⁰⁴

Ул эди кўк аҳли тиниқ, сийнаси,
Аҳли замин кузгуси, ойинаси.

835 Қўлу билак унда чунон эрдик,
Етти фалак эрди билакузуги.

Икки бешик бағрида ўсган эди,
Икки гуҳар мағзини қўшган эди.

Пешкаши хилъати зиндониён,
Муҳтасибу соқийи руҳониён.¹⁰⁵

Сарҳади хилқат эди бозорида,
Бикрайи кудрат эди ҳар корида.

У ҳали қирқ кунлик экан, ким эди?
Олдида қирқ ёшли муаллим эди.

840 Хушхаги ул ишқнабиштдин етиб,
Гулбунни ул боғи биҳиштдин етиб.

Нури – у кўргувчи йироқ дийдадин,
Каптари – ўсгувчи баланд новдадин.

---

¹⁰² “Аллоҳ одамни яратди”.

¹⁰³ “Аллоҳ уни тупроқдан яратди”.

¹⁰⁴ Сайраф – сарроф.

¹⁰⁵ Зиндон аҳлининг қувончи, руҳ аҳлига муҳтасиб ва соқий.

Улки фалак қушларидир, келдилар,
Таъзим ила олдида бош эгдилар.

Биргина дон йўлида айлаб карам,
Отди либосни, зебу зийнатни ҳам.

Келди тузоққа у кўриб донани,
Айлади камроқ ўша шукронани

845

Улки дуолар ила топмиш вужуд,
Жумлайи олам анга этди сужуд.

Қибла санаб пойини ҳар дийдае,
Сажда фақат этмади шўридае.¹⁰⁶

Бўлди гулафшон сенга саккизга боғ,
Барчага гулбарг эди, иблисга доғ.

Сенсиз ўшал боғда баҳор йўқ эди,
Бир нафас орому қарор йўқ эди.

Йўқ эди тоқат анга ҳукм этгали,
Дарду ғаминг чорасини тутгали.

850

Бағрини буғдой ғами тилган эди,
Кўнглини нақ иккига бўлган эди.

Не эди буғдой емаги, рағбати?
Арпача йўқ эрди анга қиймати.

Шир яланғоч, сарупосиз эди,
Маскани йўқ, ҳеч вақосиз эди.

Билдики, ғам чекмаса, уммид йўқ,
Юзи ёришмас, анга хуршид йўқ.

---

¹⁰⁶ Шўрида – шўрпешона, бадбахт.

Ранги бўлиб ўйлаки буғдойсимон,
Сарғайиб охир, юзи бўлди сомон.

855

Арпаю буғдой дағи, кўргил, аё,
Бўлди ғаминг бирла шу тупроққа жо.

Қилмиши боис дили вайрон бўлиб,
Қолди у буғдой каби урэн бўлиб.

Не таассуфки, у буғдой эди,
Йўлдин адаштирган у бадхоҳ эди.

Егани қаттик, ўша дон эрди, бас,
Эй емак ул донни ақлдин эмас!

Халқ дағи ул донга ўзин шайлади,
Бошдин-оёғини оғиз айлади.

860

Кетди-ку сарриштайи жонинг магар,
Доминг ўлиб биргина буғдой ўшал!

Арпа нонинг е, қаноат қилиб,
Унда беролмас сенга буғдой фириб.

Пайки кўнгил, юр ўша шайтонга зид,
Шери амир, бўлма эшикбонга ит.

Юзни ювиш эрса кўнгил матлаби,
Тавбалар эт аввало Одам каби.

Қилса хато, узрини этгай киши,
Узр ила ўз жойига етгай киши.

865

Улки ўшал донага дил бойлади,
Ўзни миришкори дало айлади.

Кўрди у бугдойни ва этди тама,
Домига тушди ўшанинг ул дама.

Сувлади сўнг ул гули пажмурдани,
Тикди Сарандиба саропардани.

Қочди қаро юз бўлиб ул ёққа ул,
Сочди қаро рангини тупроққа ул.

Нилчилик ўргатди анга осмон,
Маскан эди кишвари Ҳиндистон.

870 Кафти тозармишди гуноҳ рангидин,
Нилгиёҳ ўсди қадами ранжидин.

Турки хитой бўлди ажаб, мисли ой,
Зулфи хитойи анга берди чирой.

Тавба ила дилда латофат кўриб,
Мулки замин узра хилофат куриб,

Экди шу тупроққа вафо тухмини,
Бизга насиб этди кейин вақфини.

Хозини фирдавс анга берганни то,¹⁰⁷
Олти эшикли уйига этди жо.

875 Ол, еб-ечиб, сўнгида раҳмат дегил,
Эккан ўшал, мевасини сен егил.

Инграса уд – ағру уфор навбати,
Ранжи эшак – эгасининг роҳати

Сенсиз ишингни чун адо этдилар,
Сенга ажаб меҳру вафо этдилар.

---

¹⁰⁷ Хозини фирдавс – жаннат хазиначиси.

Пайкали гул бўл ўша фасли баҳор,
Бўлма тикан сингари бўстонда хор.

Дил йўлини танла, етишса хазон,
Сувда қолар кўнгилу оташда жон

880

Суврати шерсан, дили азминг қани?
Азми дилинг бор эса, жазминг қани?

Сурати шер сол саройга атай,
Ур неча калтак, жойидин жилмагай.

Хилъати афлок ярашмас сенга,
Хокий эурсен, шу қаро бас сенга.

Толе сенга ранжу забунлик мудом,
Дилда ғаму ғамда фузунлик мудом.

Йўкса, нечун этди сипехри баланд
Шаҳркушо кимсани чун шаҳрбанд?

885

Ҳар не машаққатга камарбаста бўл,
Кўк ичида кўк ила оҳиста бўл.

Ўт каби ҳовлиқма ўзингдин бориб,
Йўкса, йироқ йўлда қолурсен ҳориб.

Сув каби бўл, сув каби енгил, равон,
Гарчи у енгил, вале қиммат – гарон.

Гавҳари тан – бори ҳафифликда ул,
Қиймати жон – бори латифликда ул.

Ел учиб, айлар шу жаҳонни тавоф,
Сен эса танбаллик аро Кўҳи Қоф.

890   Бўлма тикан сингари ҳуснингга маст,
Ёки бинафша каби суратпараст.

Ойнабанд уйда ҳамаёқ суратинг,
Барча кўрар кўзда сенинг ҳайратинг.

Гарчи қабул бобида беҳад ўзинг,
Яккаву танқову мужаррад ўзинг.

Ўзни кўрарсанми, ажаб, биргина,
Кўк каби илқингда тутиб ойна?

Тотини тотсайдинг ўшал не демак,
Силқир эдинг ушбу амалдин этак.

895   Зулмни қўй, меҳру вафо сори юр,
Халқ не эмиш? Қўй, Худо сори юр.

Яхшилигин бил-да, анга қор қил,
Ўзни ёмон деб, ўзинг иқрор қил.

Баски хижолат аро чексанг нафас,
Раҳм қилур сенга у фарёдрас...

Ноумид подшо ва уни Аллоҳ афв этгани ҳикояти

Бир шаҳи одил кеча уйқусида,
Кўрдик, золим эди ўтрусида.

Сўрдик: Тангри туни зулмат аро
Сен каби золимга не берди жазо?

900   Дедик: жисмимда битарқан ҳаёт,
Ҳар сари боқдим, ҳама ул коинот.

Борми деб уммиди ҳидоят менга?
Кимсаки, этгай у иноят менга?

Кимсада бир раҳму карам йўқ эди,
Мен сари шафқат сираям йўқ эди.

Ларза тўшиб жонга, жаҳоним унут,
Юз хижолатдаю, дил ноумид.

Терга ботиб, тавбайи жон айладим,
Ёлбориб Аллоҳга, фиғон айладим.

905 “Эйки мен ул мискину шармандамен,
Афви Худо айлаки, бир бандамен.

Юрмадим амрингга, бу нодонлигим,
Энди хузурингда пушаймонлигим.

Ё мени ул қаъри жаҳаннамга от,
Ёки карам айла менга, илтифот!..”

Курдики, не эрди хижолат менга,
Тангри аён этди иноят менга.

Файзу карам-ла қабул этди сўзим,
Кетди ғамим, баски ёришди юзим...”

910 Ҳар нафасеки, у надомат эрур,
Шаҳнайи ғавғойи қиёмат эрур.

Олганинг ҳар бир нафас, эй бодсанж,¹⁰⁸
Тоши зиёндин у, тарозийи ранж.

Ою йилинг кечди нечук, қил ҳисоб,
Улча уларни ҳама, эт сарҳисоб.

Йўқ у тарозингда гуҳар мутлақо,
Тоши босар, паллада йўқ ҳеч вақо.

---

¹⁰⁸ Бодсанж – лақма, хомтаъма.

Сен у замин тошини тош айлама,
Тоши замин узра талош айлама.

915

Бир чақа ул, сўнгра нечук бандасен?
Бир нафас ул, сўнгра нечук зиндасен?

Ҳар неча олдинг, бер уни, хайр қил,
Олма ўзинг, бус-бутуни хайр қил.

Келсин ўшал кунки, ажаб хушдурур,
Гарданинг озоду қўлинг бўшдурур.

Чўзма етим ҳаққига қўл, эт ҳазар,
Йиғламасин беваю бечоралар.

Қўй шу чирик, эски жаҳон ғалвасин,
Силки этогингни, ғубор қолмасин.

920

Ёки ғариблар каби йиғ йўлга қут,
Ёки Низомий каби бир гўша тут...

Иккинчи мақолат

Инсоф, адолат ҳимоясида шоҳга панду насиҳат

Эйки маликлар ҳама ройинг сенинг,
Гавҳару дур садқайи пойинг сенинг!

Шоҳ эсанг, хонайи шоҳий сўра,
Гавҳар эсанг, тожи илоҳий сўра.

Ул нари ёқдин бу тараф роҳ йўқ,
Бир мену сендин бўлак огоҳ йўқ.

Ул азалий нургаки йўғрилдилар,
Ҳаммаданам сенга назар қилдилар.

925   Шоҳи жаҳонсенки, жаҳон шаҳринг ул,
Мулки жаҳон борича нақдинг эрур.

Мулк сенинг, кори киёлик сенинг,
Қалб сенинг, сийнакушолик сенинг.

Қадринг этиб давру замонда зухур,
Икки жаҳон қадридин ортиқ эрур.

Ойинадор бўлди кўзингдин сахар,
Токи кўзингдин анга тушди назар.

Тебранади́р бешиги дунё чунон,
Сени ширин уйқу элитсин дебон.

930   Мурғи дили Исойи малҳам ўзинг,
Сен каби кас бўлса, ўшал ҳам ўзинг.

Сийнайи офтоб тўла оташ эрур,
Кўрса юзинг, кўнгли яна хуш эрур.

Ой камайиб, бўлса у мўйинг қадар,
Ханда урар кўрса юзингни магар.

Хуш яшагил, сенга сафо кам эмас,
Баски ўзинг бандайи олам эмас.

Хоки заминдек ҳамага паст бўл,
Ел каби қашшоғу тихидаст бўл.¹⁰⁹

935   Сокину қоқ ётса замин яхшидир,
Қўзғалар эрса, у ҳамон соврилур.

Ҳаққа кўнгил берки, бу хурсандлигинг,
Бу яна шоҳлигу худовандлигинг.

---

¹⁰⁹ Тихидаст – қўлида ҳеч вақоси йўқ.

Айт, хабари дину диёнат қаён,
Биз, масалан, қайда, омонат қаён?

Дин асари дилда эса кимсанинг,
Икки жаҳондин хабари бор унинг.

Чорайи дин қил, бу умр мазмуни,
Сўнгра у дунёга этарсен уни

940

Сот дали дунёнию ол динни, ҳай,
Токи у шайтони лаин билмагай.

Диннинг ўшал жавҳар эрур, қаҳрабо.
Заррасига тенг неча манн кимиё.¹¹⁰

Тош бериб, эт анга гавҳар талаб,
Хоки замин бергилу эт зар талаб.

Улки сенга тушайи йўл бергуси,¹¹¹
Бирни олиб, ўрнига ўн бергуси.

Яхшироқ андин-да замон йўқ сенга,
Фойдасини олки, зиён йўқ сенга.

945

Дин ғамини сенга бадал қилдилар,
Аҳли адл буйла амал қилдилар.

Адл иши маслаҳат, андишадир,
Ожизу бечорага ул пешадир.

Шаҳру сипоҳга гар эсанг хайрхоҳ,
Хайр тилар санга-да шаҳру сипоҳ.

---

¹¹⁰ Манн – ботмон.

¹¹¹ Туши – йўл озиги.

Юртни талаш – зулму ситамкорлик ул,
Давлати боқий – камозорлик ул.

Оқибати бошинг уза келмайин,
Ҳар неки айларсен, уни ўйлагин.

950 Халққа фароғат тила, озор нечун?
Баски надомат ила топгай якун.

Ақл магар маст эса, уйқуга ғарқ,
Кемайи тадбир у замон сувга ғарқ

Зору заифларга жафо айласанг,
Моли етимларни яна ямласанг.

Рузи қиёматда бераркан ҳисоб,
Қайси узр бирла этарсан жавоб?

Динга юзинг бурки, қавийпуштлик¹¹² ул,
Танлама офтобники, зардуштлик ул.

955 Улки сариқ тўп, бўлиб мафтуни,
Севма бир ойбоши хотиндек уни.

Ҳар неки тутмиш шу жаҳонда макон,
Луъбати зарнихга¹¹³ ўйиндир ҳамон

Мисли Масих покла нафасдин димоғ,
Мойини тўк, бир йўла сўнсин чироғ

Олдида пар тўкди не парвоналар,
Гар анга ҳар неча сипар гутдилар.

Парчала шу пардани, кўздин йўқот,
То сенга Исо каби битсин қанот.

---

¹¹² Қавийпуштлик – қудратли таянч маъносида.

¹¹³ Луъбати зарних – қўёш.

- 960   Кимки шу жон томирига урди қўл,
Мисли Исо мулки жаҳон топди ул.
- Зулм ила ҳеч кимса жаҳон топмагай,
Ол уни инсоф ила, зулм айламай.
- Ҳар не адолатдин эмас, дард сенга,
Ҳар неки инсоф эмас, офат сенга.
- Адлу хирад бирла кўнгил шод қил,
Мамлакатинг маъмуру обод қил.
- Мамлакат ул адл ила пойдор,
Иш адолат ила топгай қарор.

Нўширавон ва унинг вазири ҳикояти

- 965   Бир кун и ов қасдида Нўширавон,
Кетди йироқ, қолдириб аҳли аёён.
- Муниси хусрав эди вазири, бас,
Вазиру хусрав эди, йўқ бошқа кас.
- Шоҳ ўша ноҳияда кўрди шу тоб,
Қишлоқ эди, чун дили душман хароб.
- Унда кўниб, сайрар эди икки қуш,
Келмади сайрашлари подшога хуш.
- Сўрди: бу қушлар нима деб сайрашар,
Мунчаки шовқину сурон айлашар?
- 970   Вазири дедик: аё шахриёр,
Айтсам, ўлур сирри ажаб ошкор.

Сайраш эмас, баҳсу талашдир бари,
Боиси – бир тўйу никоҳ жанжали.

Бул бириси қизини бермиш анга,
Эртага, дер, сут пулини бер менга.

Шу неча вайронани олгум ҳамон,
Бошқасини менга берурсан қачон?

Ул бириси дерки, сира ғам ема,
Шоҳки шу эрса, бисот кам дема.

975   Зулмидин озурда бўлиб рўзгор,
Мен сенга вайрона берай юз ҳазор...

Шоҳки бу сўзни ҳамон тинглади,
Чекди алам, оху фиғон айлади.

Бошига мушт урди-ю, ёш тукди ул,
Зулму ситам охири кўз ёшидир.

Тишлади бармоғини, деди: ситам
Мунчаки, етмиш ўша қушларга ҳам!

Жабрни кўргилки, жабр айлабон
Ўлкани бойқушга этибман макон.

980   Эй мани ғофил, дуну дунёпараст,
Баски урай энди шу бошимга даст.

Олдим улус молини зўрлик ила,
Ўйламадим охиратимни сира.

Токай, ахир, бўлгуси бу зўрлигим,
Бошима етмасми магар кўрлигим?

Бўйлаки мулк берди менга Биру Бор,
Мен эса этдим бу жафо, кирдикор.

Гарчи мисим бўлди чу тилло эваз,
Айладим ул ишники, жоиз эмас.

985

Менки ўшал номи қаро ҳар куни,
Зулм қилиб, этдим ўзимга уни!

Афзал эмасми ўту озар менга,
Эйки, Худо, шарму ҳаё бер менга!

Бўлди бугун зулм – тамошолигим,
Вой, ўшал эртага расволигим!

Ёнгусидир шу тани беҳосилим,
Бўйла ғаму ғуссада куйгай дилим.

Бу тиги бедодни чекишлик неча?
Зулм қилиб, қон тўкишлик неча?

990

Рўзи қиёматда мени беадоқ,
Баски, сўроқ узра қилурлар сўроқ

Мунча хижилманки, қародир юзим.
Тошкўнгилманки, чу тангдил ўзим.

Борди ишим бўйла маломатгача,
Шарму хижил энди қиёматгача.

Юк ҳама бўйнимдаю оворалик,
Чора бўлур менга шу бечоралик.

Ганжи гуҳардин ўша қабригача
Сом не қадар элтди? Фаридун неча?

- 995 Менга йиғиб, борини бергай элим,
Оқибат ул-кор не кўргай қўлим?..
- Шоҳ ёниб, қуйди чунонам дили,
Ўт – дамидин юмшади отнинг наъли
- Лашкарига етди кейин бу хабар,
Бўйи навозиш у – вилоят қадар.
- Адлу адолат ила иш кўрди ул,
Зулму ситам бошига тиғ урди ул.
- Адлу адолат йўлини сайлади,
Умр бўйи унга амал айлади.
- 1000 Адли бўлиб умрининг андозаси,
Кетди жаҳонга унинг овозаси.
- Бўлди муаззам эли соҳибдили,
Номи – ҳама шоҳи жаҳон одили.
- Етди азизликда саранжом анга,
Кимки адолатли – азиз ном анга.
- Хуш яша, дилларга севинч бер, уфор,
Хушнуд ўлур сенданам ул Биру Бор.
- Сояйи хуршидсаворларни сўр,
Улфату ёрингга фароғат, хузур.
- 1005 Дард олиб, ўрнига дармонни бер,
Сўнгра дегайлар: қани, фармонни бер!
- Меҳрда иссиқ, қаҳраро сард бўл,¹¹⁴
Ою қуёшдек жавонмард бўл.

¹¹⁴ Сард – совуқ, бу ерда совуққон, босиқ маъносига.

Кимки амал яхшилик оғоз этар,
Яхшилик алқар уни, эъзоз этар.

Гунбази гардунни қара, эт қиёс,
Яхши-ёмонга ўзидир ҳақшунос

Тоат этиб, тий гуноҳдин ўзинг,
Узру хижолатда қизармас юзинг.

1010

Ҳосили дунё сенга соат эрур,
Ҳаммаданам афзали тоат эрур.

Узрни қўй, жаҳду жадал айлагил,
Ҳақ сўзига сидқу амал айлагил.

Гар сўз ила ишни битгирса киши,
Кўкка етар эрди Низомий иши.

Учинчи мақолат

Дунё ҳодисалари хусусида

Бир нафас, эй хўжайи доманкашон,
Силта қўлингни, нари турсин жаҳон

Ранжа эмас, роҳати ранжур бўл,
Муҳташам ўлмоқ ғамидин айру бўл.

1015

Ҳукм демак оқибатандешлигинг,
Муҳташам ўлмак эса дарвешлигинг.

Мулки Сулаймон сўрама, эй фалон,
Мулк ҳамон, лек Сулаймон қаён?

Ҳужра ўшал, сахнида Узро эрур,
Вомиқ ўшал базмаро ўлтирур.

Хужраю базм бир-биридин айрилиб,
Вомяқ эса шефтайи Узро бўлиб.

Неча аср бошидин эврилмади,
Қолди жаҳон, бир тужи кам бўлмади

1020

Ер ҳамон зулм ила абгор ўшал,
Чарх ҳамон золиму ғаддор ўшал.

Сухбати дунёни тилар қайси қул?
Кимга вафо қилдики, бизга қилур?

Хок бўлур, юрса шу хок узра ким,
Хок не билур бағрида не борлигин?

Ҳар қаричи – чехрайи озодадир,
Ҳар қадами – манглайи шахзодадир.

Ёшлигимиз олди жаҳон – отамиз,
Кекса деманг бизни, жаҳонзодамиз.

1025

Сомки, симурғи писаргир эди,¹¹⁵
Ёш эди, гар ўғли қари, пир эди.

Гунбази гардунки, мудом айланур,
Айланиши захму зиёнингга ул.

Гоҳи сени шоҳи жаҳон айлағай,
Гоҳи кулол кўзасига жойлағай.

Хоки замин узра магар ким эмиш,
Ким эса-да, ғуссага маҳкум эмиш.

Кимки ўшал дашт ила саҳродадир,
Унга ҳавас кимсаки, дарёдадир.

---

¹¹⁵ Сомнинг ўғлини Симурғ олганига ишорат.

- 1030   Кимсаки дарё тубидин дур олар,
Наздида сахрову биебон гўзал.
- Одамий беташвишу беғам эмас,
Хўлу қуруқ келса, мусаллам эмас.
- Фарз эрур бир йўла кўчмоқ сенга,
Ҳар неки бор, бир йўла кечмоқ сенга.
- Ҳар киши шу ҳалқа аро қолгуси,
Шаҳрию кишлоғидин ҳайдалгуси.
- Улки тушар йўлга, берилгай омон,
Кўрсатилур унга адамдин нишон.
- 1035   Мулк ҳавасин қуй, у ғурур кўзғатур,
Зулмату соя сенга бергайми нур?
- Умринг ўтар ул неча дарвозадин,
Гоҳи чиқарсен ҳама андозадин.
- Гардиши ул гунбази фируза, ҳай,
Ўйна ўйин деб сенга, эврилмагай.
- Не эмиш ул оғаҳу оқиллигинг,
Бўйлаки хушдир сенга ғофиллигинг?
- Ақл кўзи қайга етар эрса то,
Давлати шодликка етар интиҳо.
- 1040   Ғофил эсанг, йўқ сенга фарзоналик,
Сен уни ғафлат дема, девоналик.
- Ғофил эсанг хатту китобатданам,
Ёзмасангам, майли, тарашла қалам.
- Аҳли назар суҳбатини хушлагил,
Аҳли сафолар камарин ушлагил.

Хор¹¹⁶ у ҳамсуҳбат ила гул бўлур,
Ғолияи домани сунбул бўлур.

Рӯзи қиёматда бўлур хат сенга,
Дашти азим ичра аросат сенга.

1045

Эй жигари хуну тили басталар,
Қайғу-алам бирла дили хасталар,

Эмди кумингизга ҳаёт қайдадир?
Бодияга файзи Фирот қайдадир?

Нола қилур қум: ютиб неча хун,
Чекдим алам, қатрайи қон тўкмадим.

Суфралар ошига қўшиб тузу тот,
Неча жигарлар сари элтдим нажот.

Токи ҳамоғуши ғаюрон¹¹⁷ бўлай,
Маҳрами дастинаи¹¹⁸ хурон бўлай.

1050

Ҳукмини то ҳукми сиришт айласин,
Мутриби халхоли биҳишт айласин.

Сухбати фарзонани эт ихтиёр,
Бир қуни этгай сени ул бахтиёр.

Сухбати фарзона жаҳондин кетиб,
Шаҳду шакар ўрнига оғу етиб.

Боқ бу айёмга, нечук рангу тус,
Одамий одамлигинин бурди юз.

Кетди маърифат, билик қолмади,
Ўртада инсон дегулик қолмади.

¹¹⁶ Хор – бу сзда тикан маъносида.

¹¹⁷ Ғаюрон – ғайратли, ҳамиятли.

¹¹⁸ Дастина – билаку зук.

1055   Кетди шукуҳ, файзи Сулаймон бари,
Одамий ул кўзга кўринмас пари.

Ўлтириб ҳар кимса била бир замон,
Тоқату тоб қолмади, қочдим ҳамон

Соясида фарри ҳумо йўқ эди,
Сухбатида бўйи вафо йўқ эди.

Тухми адаб не? Экишлик вафо,
Ҳаққи вафо не? Этишлик адо.

Ерга экин экса экинчи агар,
Экканидин бир куни топгай самар.

Сулаймон ва деҳқон ҳикояти

1060   Бир куни кўнглига фароғе етиб,
Боди Сулаймонга чароғе етиб,

Дашту дала сорига ул сурди рахт,
Тахтайи мино¹¹⁹ уза сўнг қурди тахт.

Кўрдик, деҳқон эди, бир кекса чол,
Хорғину меҳнатзада, бечораҳол –

Ки, уйидин халтада дон келтириб,
Кафтига дон, меҳру карам тўлдириб.

Ховуч-ҳовуч дона сочарди шу дам,
Ҳосил унар деб ўша ҳар донадан...

1065   Кўрди Сулаймонки. бу аҳвол эди,
Сўйлади, қуш мантиқи бирлан деди:

---

¹¹⁹ Тахтайи мино – шиша тахта: мажозан осмон.

“Кел, каноатли бўл, эй пирамард,
Шунча ҳам эккайми киши беадад?

Дом йўқ экан, донани сарф айлама,
Мен каби сен қуш тилида сўйлама.

Пушта кўтармоққа қани белкурак?
Сув йўқ эса, арпа экиш не керак?

Сувли заминга биз экинлар экиб,
Ҳар неча эканни олурмиз йиғиб.

1070

Ташнаю қоқ ерга сочарсен уруғ,
Ҳай, не бўлур охири қолсанг қуруқ?”

Чол дедики: “Ранжима, айтгум бироқ,
Ер ила сув ташвиши мендин йироқ.

Ҳўлу қуруқ бирла менинг йўқ ишим,
Мен экаман, парвариш айлар кишим.¹²⁰

Тер тўкаман, сув тўла ирмоқ эрур,
Белкурагим қўл ила бармоқ эрур.

Не эмиш ул мулки вилоят менга,
Донайи доним шу кифоя менга.

1075

Менга башорат ила айтар хануз:
Донасидин дона келур етти юз...

Сочма уруғ ҳийлайи шайтон ила,
Яхши ният айла-ю, хирмон тила.

Яхши уруғ эксанг агар бошданоқ,
Яхши униб-ўсга-ю, тортгай бошоқ.

---

¹²⁰ Кишим – бу ерда: Худойим маъносида.

Боқса киши, кўнглига шодлик этиб,
Тун тикилур танга муносиб этиб.

Мосми Масиҳо юкига ҳар эшак?
Маҳрами давлатми бўлур ҳар кесак?

1080

Шохи-ла филни йиқитур каркидон,
Мур¹²¹ малах¹²² пойини судрар ҳамон.

Баҳр неча дарёни ютиб барқарор,
Биргина сел бирла арик беқарор.

Кўкка ҳусн у ложувардлик ила,
Мард кишининг шуҳраги мардлик ила.

Соҳиби давлат аталурми, аё,
Озгина заҳмат юзидин чекса оҳ?

Ҳар нафасе ҳафсалайи ноз эмас,
Ҳар шикаме ҳомилайи роз эмас.

1085

Ҳар нечаким шиквайи хомий эрур,¹²³
Нозни кўтаргувчи Низомий эрур...

Тўртинчи мақолат

Подшонинг раиятга ҳусни риояти баёнида

Эйки сенга қайда у мардоналик,
Баски, ишинг ҳийлаву бегоналик?

Заррайи мулксен, вафо йуқ анга,
Шодсен умрингга, бақо йуқ анга.

Улфат этиб ердаки майҳоралар,
Эрмак этиб кўкдаги сайёралар.

---

¹²¹ Мур – чумоли.

¹²² Малах -- чигиртка.

¹²³ Шиква – шикоят, гина

- Мусхафу шамширни отиб бир тараф,
Жом яла майкўзани туғро атаб,
- 1090 Ойнаву шона олиб қўлга, бас,
Бўлдинг аёл сингари гесупараст.
- Робиани кўрки, ғариб итга у,
Соч ила тортиб челагин, берди сув.
- Эй ҳунари бори шармсор амал,
Ожиза, шу бева аёлдин уял!
- Гарчи оғизда кўп эрур қудратинг,
Битга аёл ҳолича йўқ ҳимматинг
- Ақл ҳунар завқидин озод эмас,
Ҳеч ҳунар ул ҳунари дод эмас.¹²⁴
- 1095 Оқмади наҳрингда бир оби зилол,
Битмади чеҳрангга бирор яхши хол.
- Чарх эмассен у саховат писанд,
Яхшилик ўрган у баланд чархдан.
- Яхшилик эт, яхшилик эт ҳар маҳал,
Борми бирор нарсаки андин гузал.
- Ишми сенга жабру жафо этмагинг,
Беҳудадин-беҳуда қон тукмагинг.
- Бўлди бу даъвода баса бошқалар,
Битгасидин келдими ҳиммат магар?
- 1100 Қўрк ўша мазлум сахарий оҳидин,
Оҳу фиғон – тири саҳаргоҳидин.

---

¹²⁴ Ҳунари дод – инсоф. адолат ҳунари.

Ҳиммати борларки, назар этгуси,
Хорлама, жонингга асар етгуси.

Қарғади ул бир неча бечораҳол,
Боқ, ўша Маҳмудга нечук бўлди ҳол?

Қарғаса улким нафаси беғубор?
Не кечар ул бошинг уза рўзгор?

Роҳравонларки, малоикқадам,
Нурлари каммас ўша юлдузданам.¹²⁵

1105 Тиғи ситам чекма уларга, аё,
Тири саҳаргоҳлари этгай адо.

Адлу карам – шарти жаҳондорлик ул,
Шарти жаҳон – зулму ситамкорлик ул.

Кимки бугун адлини бунёд этар,
Эртага ўз манзилин обод этар...

Кимсасиз кампир ва Султон Санжар ҳикояти

Мазлума бир кампир эди, кекса тул,
Бир куни Санжар йўлини тўсди ул.

Деди: “Замонангда шу, шоҳи азим,
Не аламу жабру жафо кўрмадим!..

1110 Миршаби маст келди кеча қошима,
Тепкилади, урди неча бошима.

Тутди у сочимдану сўнг судради,
Ташқарида зулму ситам айлади.

Қаҳру итоб этди яна қанчалар.
Ранжу азоб этди яна қанчалар.

---

¹²⁵ Бу ерда Кашаф деб аталувчи Саратон юлду злар туркуми кўзда тутилмоқда.

Деди: “Фалон кимсани ул тун ярим
Шу кучанинг бошида ўлдирди ким?”

Тинтиди кулбамни сўраб қон изин,
Шунчами бечорага зулму зуғум?

1115 Миршаб ушал маст эди, хун айлади,
Мунча маломатни нечун айлади?

Бода ичиб, жабру жафо айлашар,
Мен каби кампирга кейин тўнкашар.

Не эди ул хору забун этгани?
Ул мени шаъним эди, адлинг сани.

Эзди шу сийнамни уриб беомон,
Қолмади ул мендану жондан нишон.

Этмасанг адлингни, эй олийжаноб,
Рўзи ҳисоб сенга ёзилгай ҳисоб...

1120 Қайдаким ул доварию дод эмас,¹²⁶
Жабру ситамдин улус озод эмас.

Шоҳлар иши қуввату ёрлик эрур,
Сендин улусга нега хорлик эрур?

Моли етимларни юлиш кор эмас,
Қўй бунни, ул одати аҳрор эмас.

Зору ҳақирлар ҳақи ўқдир магар,
Зору ҳақирлар ҳақидин эт ҳазар.

Бандалигу даъвийи шоҳлик ишинг,
Шоҳ эмассен, чу табоҳлик ишинг.

---

¹²⁶ Доварий – одиллик адолат билан иш юритиш.

1125

Шоҳки тартиби вилоят қилур,
Хукми раиятга риоят қилур.

Бошни эгарлар ҳама фармонига,
Жонни тикарлар эл унинг жонига.

Сен шу жаҳонга не ҳунар айладинг?
Бошдин-оёқ зебу забар айладинг.

Давлати туркларки, баланд эрди ул,
Адлу адолатга чаман эрди ул,

Сенга етиб барчаси бўлди абас,
Ҳиндуйи ғоратгар ўзинг, турк эмас.

1130

Шаҳру чаман бузғуну вайрон бугун,
Хирмани деҳқон бари бедон бугун.

Тиғи ажал бошинга келмай туриб,
Кутгил уни, сен дағи қўрғон қуриб.

Нури адолат-ла ёритгил тунинг,
Андин эрур эртаги равшан кунинг.

Зору ҳақирларга ширин эт калом,
Ушбу каломимни қабул эт мудом.

Қийнама, хор айлама бечорани,
Йўқса, унинг қарғиши тутгай сани.

1135

Ўқлар отарсан кезиб ҳар гўша сен,
Гўшасидин ғофилу бетўшасен.

Фатҳи жаҳон шарти эди келганинг,
Зулму ситам айлагали келмадинг.

Шоҳ, карам айла, жафони кам эт,
Ўзгалар этганда яро, малҳам эт.

Расми заифлар сенга нозиш эрур,
Расминг улар сори навозиш эрур.

Зору гадоларни мудом тинглагил,
Гушанишинларга назар айлагил...”

1140

Шоҳи Хуросонки, у Санжар эди,
Павду насихат сўзига кар эди.

Кетган эди адлу адолат бари,
Маскан эди кўкдаги Симурғ пари.

Гунбази гардунда ҳае йўқ эди,
Хоки муаллақда сафо йўқ эди...

Тур, Низомий, нидо айлагил,
Қонга тўлиб кетди юрак, йиғлагил.

Бешинчи мақолат
Кексалик васфида

Умр куни хуш эди, гун етди-ку,
Сапчиди тупрокқа шамол, ўтга сув

1145

Субҳ етиб, сен не учун масти хоб,
Кечди-ку девор бошидин офтоб.

Қўй бу ҳавони, бари олифталик,
Ёшлик ўтиб, етди сенга кексалик.

Қурғади кўнгилки, эди кони ғам,
Қолмади аввалги тузу тоти ҳам.

Ақл паришону фикр беқарор,
Қўл қавариб, кетди оёқдин мадор.

- Мулки заминдин сенга бахшойиш ул,
Чўзгил оёғингники, осойиш ул.
- 1150 Йўқ ушаким поклигу олудалик,
Хуш сенга шу тинчлигу осудалик..
- Чашмайи ойингни гўбор қоплабон,
Лолайи гулноринг ўлиб заъфарон.
- Сочларинг андоққи, Ҳабашдин Тироз,
Тозию турк бирга этиб турктоз.
- Оқу қароси куну тундир сенга,
Панди адаб дарсини айтур сенга.
- Сенгача ҳам бор эди кўп навқирон,
Дер эдиким, ёш булурмиз мудом.
- 1155 Боғига лек боди хазони етиб,
Келди қарилик анга, ёшлик кетиб.
- Ёшлик улар наздида айбсиз эди,
Кексалик айби кам эмас, юз эди.
- Давлат агар – давлати Жамшидлигинг,
Сочдаги оқ – ояти навмидлигинг.
- Сочдаги оқ – сенга ажалдин салом,
Букчайишинг – Рўзи ҳисобдин паем.
- Ёшлик умрбод сенга қолгаймиди?
Ўтди-ку ул, менга вафо қилмади
- 1160 Ўтди ул айём чу тағофул ила,
Жоназиз, жони азизинг тила.

Кимки йўқолгай, ўша Юсуф эрур,
Йитгани боиси таассуф эрур.

Қадрини билмайсан ўшал ёшлигинг,
Булмагунингча қарн, билгаймидинг?

Ёш дарахт зийнати боғдир мудом,
Гар қариса, кесгай уни боғбон.

Ёшлик ўшал, кўксида ўт ёширин,
Кексалик аччиқ эса, ёшлик ширин.

1165

Хўл, тирик новда яшар гул учун,
Қоқ-куруқ новда ёнар кул учун.

Тим қора сочинг бош уза тож эрур,
Зарни айиргувчи қаро тош эрур.

Ёшлигинг – айёминг ўшал, ухлама,
Ўтса тунинг, етса саҳар, ухлама!

Кофуру мушк эрди ўша аввалин,
Айлади таъби ўти кофур кейин.¹²⁷

Кўкда қаро эрса булутлар магар,
Турса аёз, ерга кумуш қор ёғар.

1170

Кирчию бўёқчи иши биргадир,
Хуршиду Исонинг уйи биттадир.

Кирчи ювиб, тоза этар нарсани,
Ранг ила бўёқчи яшнатгай ани.

Ранг сотиб олгай шў самовот, ажаб,
Исий бўёқчи бўлиши ул сабаб.

---

¹²⁷ Кофур – биринчи мисрада хушбуй модда-мушк, иккинчи мисрада оқ ранг, бўёк маъноснда келяпти.

- Чунки ҳавода асари ранг йўқ,
Заррача тошдан-да топилмайди юқ
- Бўлма туну кун каби ранглар аро,
Сурати румий, рухи зангий, қаро.
- 1175 Румию зангий бўлишинг эрса рост,
Жоҳилу золим бўлишам сенга хос.
- Қоплон эди, териси йўл-йўлсимон,
Овчига ул териси бўлди нишон.
- Сенга ўшал дов-дарахтдин қиёс,
Устларида гоҳи қасаб, гоҳ палос.
- Ул феълу хўйинг сабаб устингда то,
Ёзда чопон, қишда эса ҳеч вақо.
- Шер каби озиқу либос эт уни,
Ҳар неки заҳмат ила топсанг, шуни.
- 1180 Сув ила нонингга қаноатли бўл,
Сук ила ҳар суфра сари чўзма қўл.
- Нонга корин тўймаса, ул тўйганинг,
Сув ва гиёҳингни ким олгай сенинг?
- Ема биров нонини айтиб сало,
Мисли Исо эшшагидек е гиёҳ!
- Хоки замин оташ эрур сенга, ҳай,
Нонини бермас, то сувинг ичмагай.
- Йўқса, чўкиб дахмайи зиндониён,
Қайда эди оташи руҳониён?
- 1185 Бўри эсанг, олма Юсуф жонини,
Шердил эсанг, тўкма мушук қонини.

Бир ховуч ул арпаю бугдойни деб,
Эзма дилинг донасини донадек.

Нонхуруш эт сийна, сувингдин, гулоб,
Ҳам у дилинг оташидин эт кабоб.

Аҳли бахил нонига кўз тикмагил,
Хайли залил ёнида ўлгирмагил.

Дасту дилинг бағрига тўлдир тикан,
Ҳар не ишинг айла ўз илкинг билан.

1190

Жону дилинг бирла ишинг эт адо,
Токи биров олдида бўлма гадо.

Ғиштчи чол ҳикояти

Шоми шариф ёқда қари чол эди,
Унда ажаб, айрича бир ҳол эди.

Турмуши эл кўзидин эрди нари,
Ўйлаки, кўздин нари гўё пари.

Ўт-ўлан бирла ёпиб устини,
Ғишт тўкибон топгай эди ризқини.

Ўлса сипоҳий ила саркардалар,
Ғиштдин айларди лаҳадга сипар.

1195

Ғиштдин ул кимки ниқоб айлагай,
Ўйлар эди: бизга азоб бўлмагай...

Бир куни чол ишлар эди кечқурун,
Келди унинг ёнига бир ўспирин.

Дедики, ҳай-ҳай, бу мазаллат иши,
Ўзни шу аҳволга соларми киши?

Бас, етар, урма шу тупроққа тиғ,
Нонини сендин киши тутмас дариг.

Ташла у ғишт қолипни, ўтга от,
Бўйла эмас, бошкача сургил ҳает!

1200 Кум ила тупроққа такаллуфни қўй,
Сув ила лой кечма, тасарруфни қўй.

Ўзни сана кексаю фарзонарўй,
Ишни ўшал ёш-ялангларга қўй...

Чол дедики: ҳай, бола, ёшсан ҳали,
Ёшсан ҳали – менга ўгит айтгали.

Ғишт тўкиш аслида чоллар иши,
Юк кўтариш – банди, қароллар иши

Бўйла машаққат сари чўздим қўлим,
Токи биров олдида қўл чўзмагум.

1205 Баски бировдин сўрамам молу ганж,
Нону насибамни берар менга ранж.

Қўй, бу ишим ўзга маром айлама,
Ризқи ҳалолимни ҳаром айлама.

Чол сўзига беҳушу ҳайрон бўлиб,
Кетди йигит охири гирен бўлиб.

Чол у жаҳондийда эди, ул сабаб
Эрди ҳалолхўру машаққат талаб.

Эгма, Низомий, дари дунёда қад,¹²⁸
Дину диёнат эшигин ур фақат...

---

¹²⁸ Дари дунё – дунёнинг эшиги.

Олтинчи мақолат
Мавжудот эътибори баёнида

- 1210 Пардаки бор, ортида бир кимса ул,
Йўқса, қўғирчоқни кимам ўйнатур?

Узма кўнгил кўзини ул пардадин,
Кут, не келур деб ўшанинг ортидин?

Парданинг ортида эса шул заҳот
Не-не вужудларки у ҳаддин зиёд.

Кўзни адаб нури-ла равшан этиб,
Ўзни кўнгил хизматига шай этиб,

Нуқтайи паргор топарму киши,
Шу хати доирада эрса иши?
- 1215 Неча уловларга эгар урдилар,
Бизга етишмоқ йўлида сурдилар.

Бул ҳама ул ҳўлу қурукдин бурун,
Янгию эски бу гуруҳдин бурун,

Маснади ишқ қургучи бизмасмидик?
Жабрини ҳам кўргучи бизмасмидик?

Икки жаҳон яхши-ёмонни йиғиб,
Бойладилар сенга кейин келтириб.

Даҳр уйида сен каби ҳамхона йўқ,
Ер қушига сен каби бир дона йўқ.
- 1220 Кеч бу жафо қузғунидин шул заҳот,
Бошида СимуриҒ каби ёзгил қанот.

Мурғи қафаспар – Масихойинг ул,
Остингу устингда хувайдойинг ул.

Ё уни эт қайди қафасдин жудо,
Ёки анга ет қафасингни раво.

Токи олиб ҳифзу ҳимоятга ул,
Элтсин ўзи сўйи вилоятга ул.

Баски ўтарсен неча даҳлизи хок,
Шунда юварлар ўша лавҳингни пок.

1225

Оқу қароликдин ўзинг айрилиб,
Маҳрами асрори илоҳий бўлиб.

Сенга етиб ул қадами анбиё,
Масканинг ўлгай ҳарами кибриё.

Икки жаҳон йўлики, манзил эди,
Ярми унинг – бир нафаси дил эди.

Улки асосингга асос этди гил,
Каъбайи жонингга ҳарам этди дил.

Равшани дил бирла қабул эт уни,
Олма қаро тан гилами гардини.

1230

Сурмакаши дийдаи наргис – сабо,
Мисга жило бергучи ул кимиё.

Тан нимадир? Улки қаро гилдадир,
Дилни тани, дилники, гап дилдадир

Бандаи дил бўл, сени султон қилур,
Хўжайи ақлу малики жон қилур.

Дилга мулойимлигу шафқат тила,
Танга буюр ишни сиёсат ила.

Афзали йўқ сенга дағал жомадин,
Кеч ўша абрешиму бодомадин.

- 1235 Оҳуни асрар у дағал пўстлиги,
Ранжу машаққатлар ила дўстлиги.
- Мушк дағал терида пинҳон эрур,
Оҳу ҳарир кийса, ҳамон тарқалур.
- Шаккар эсанг, тор нафас ҳамдам эт,
Гавҳар эсанг, изла садаф, маҳрам эт.
- Гоҳида тун ичра сахаргоҳ бўл,
Гоҳи сахар ичра ёник оҳ бўл.
- Ғам юкини торт, қаро келса тун,
Ранж зиёд эрса, иноят фузун.
- 1240 Аҳли вафо касби камол этдилар,
Унга расо заҳмат ила етдилар.
- Нузли бало – офияти анбиё,
Ҳар не сенга офият эрса, бало.
- Заҳми бало – малҳами худбинлик ул,
Аччиғи май – мойи ширинлик ул.
- Ҳар неча аждар эса, ул ганж ила,
Ҳар неки роҳат эса, ул ранж ила.
- Сарв бўл, бандинг ечиб, озов бўл,
Шам бўл, оташда ёниб, шод бўл.
- 1245 Ранжга не сахну масофат эрур,
Ортидин осойишу роҳат келур.
- Чарх сира бошингда тугун тугмагай,
То ўзи бир бошқа тугун ечмагай.
- Сен сафар этгилки, сафо бергуси,
Шодлигинг олдида ғаминг юргуси.

Сайёд, унинг ити ва тулки ҳикояти

Овчи эди, кўзлари мисли чақин,
Ҳар не йироқ эрса, кўрарди яқин.

Бир ити бор эди, магар шер эди,
Оҳуни овлашга у абжир эди.

1250

Ҳамласидин мажруҳ эди каркидон,
Тишларидин қонга ботарди қулон.

Овчига чин ҳамдаму ёр эрди ул,
Қайда эса, ёнида бор эрди ул.

Соқчи эди тунлари, уйғоқ нафас,
Кундузи ов-ўлжа қувиб чарчамас...

Бир куни ит кетди, йўқолди, ажаб,
Эгасининг қолди дили сирқираб.

Деди: “Бу йўл узра ҳакамдир қазо,
Ит оёғи шер бошига тенг баҳо...”

1255

Гарчи ғаму дардига тўлди юрак,
Сабр қилиб, ҳажрини чекмоқ керак”.

Ҳар не кучи борича сабр айлади,
Зарраси ҳам заррача наф айлади.

Бир куни бир тулки кўринди ахир,
Дедики: “Сабр этма, аё бесабр!”

Менга хабар етдики, гап омади,
Ҳукми азал бўлди, итинг қолмади.

Неча шикор бошига солди ажал,
Тез югуриб эрди, анга етди гал.

- 1260 Дарди сени этди асир, ҳойнаҳой,
Ғам емагил, ғам чекишинг икки ой.

Энди кабобингни кўнгил-эшга бер,
Мағзини е, пўстини дарвешга бер.

Баски неча тотли таом еб эдинг,
Энди семиз тулкига етмас қўлинг.

Қайда сенга равғани аъзойимиз,
Етди мизожингга шу сафройимиз.

Энди булардин неча ғамдир сенга,
Чекма алам, гарчи аламдир сенга!”
- 1265 Овчи деди: “Ғам ила кўрқитма, бас,
Менга у бир кунлик эрур, бошқамас.

Шодлигу ғам борки жаҳон ичра, ҳай,
Келса-да, бир жойда кўним топмагай.

Барчаси ул – мирлигу ё бандалик,
Ушбу жаҳон саҳнида вақтинчалик.

Кўжда у анжум-да кезар галма-гал,
Меҳнату роҳат-да кечар галма-гал.

Шод эрурманки, келибдир ғамим,
Келгусидир бахту севинчим маним.
- 1270 Етди Юсуф қисмати ул менга ҳам,
Бўри эмасманки, фақат увласам.

Гар шу фалак этса яна лутфи нур,
Сен каби овни менга эҳсон қилур”.
- У ҳали сўзлар экан, учди ғубор,
Бўлди ити пардадин ул ошкор.

Келдию атрофидин айланди зуд,
Сўнгра ўшал тулкига солди човут.

Деди: “Кечикдим пича, лек шер бўлиб,
Келдим ўзим, тулкича қўйсин билиб.

1275

Гарчи йўлим эрди йироқ сенгаким,
Тулкини шу қилмиши этди яқин”.

Кимки яқинига иродат қилур,
Ўзига ул бахту саодат қилур.

Йўлни яқин танла, келур ҳосиле,
Борми яна бўйла ажаб манзиле.

Тош яқинлик ила зар бўлгуси,
Қатра яқинлик-ла гуҳар бўлгуси.

Айла яқинга қадаминг устувор,
Ҳар не ишинг топгуси андин барор.

1280

Кимки таваккалга яқиени қорур,
Ул “Карам ур-ризқ алаглоҳ” ёзур.¹²⁹

Ҳар неки олдингда муҳайё магар,
Келмамиш ортингдин, аё, сол назар.

Ҳақ йўлига юрки, Ўзи қўллагай,
Сенга ёмак дарду ғами бўлмагай.

Эшигини қоқ кечаю кундузи,
Нону насибангни Ўзи бергуси.

Кимки ўшал ўтди эшикдин равон,
Қайтмади бўш қўл ила ул ҳеч қачон.

1285

Аҳли яқин ўзгача тоифадир,
Бизни оёқ англа, улар бош эрур.

Сувга ёзарлар ўша сажжодани,
Мисли асалдек этишар бодани.

Умринг ўтар, ҳар куни сен жонҳалак,
Сенга у юз йил яшамоқ не керак?

Суратимиз асли амалдин чизиб,
Қисматимиз рузи азалдин ёзиб,

Ризқ дағи ул дамда битилмиш сенга,
Сен уни ёб-ички, берилмиш сенга.

1290

Гарчи халойиқ неча жаҳд этдилар,
Ризқлари қолди у битилмиш қадар.

Жаҳд эт ул ишгаки, чун эрди аҳд,
Ризқ ила давлатни оширгайму жаҳд?

Гар тиласанг бўлмоқ азиз, муҳтарам,
Жаҳд этибон қуш анга тавфиқни ҳам.

Жаҳди Низомийки совуқ эрди, бас,
Айлади тавфиқ уни оташнафас...

Еттинчи мақолат

Одамийликнинг бутун хилқатлардан устунлиги

Эйки еру кўкка ўзинг нозанин,
Нозкашинг ҳам фалаку ҳам замин.

1295

Иш сенга ул ёқдин, ўзинг бохабар,
Яхши бўлурди яна билсанг магар.

Бошда сени доя этиб парвариш,
Бермади сут, берди шакардин емиш.

Яхшилик эрди сенга ҳамроҳ нукул,
Яхшилик бундан-да зиёд қайда ул?

Килки азал бирла адаб чиздилар,
Нақши нигорингни ажаб чиздилар.

Риштайи жонни жигарингга тугиб,
Гавҳари танни камарингга тугиб.

1300

Улки заифсен, сенга бу яхшироқ,
Оҳу семиз эрса, чополмас йироқ.

Жонвар ул барча – гуломинг сенинг,
Қушга ҳадаф донаю доминг сенинг.

Сенки ҳумосен, шарафи кор бўл,
Кам ею кам сўзла, камозор бўл.

Кимга кўзинг тушса шу олам аро,
Бир иш ила машғул эрур доимо.

Чуғзки шум, таърифи афсонада,
Булбули ганж маскани вайронада.

1305

Ҳар неки шу пардададир ошкор,
Жисмига ўлчовли азиз жони бор.

Гарчи сенингдир дуру гавҳар бари.
Сен шу жаҳон гавҳарининг гавҳари.

Каму зиёд дейди ҳисобинг уни,
Ранжига лойиқ бер улар муздани.

Яхши, ёмон ул ҳама боринг сенинг,
Яхши, ёмон – ойинадоринг сенинг.

- Кафш бериб, ўрнига олгил кулоҳ,
Пардани йирт, парданг ўлур чок-чок
- 1310 Пардани йиртма ошиқиб субҳвор,
Тун каби номингни дегил пардадор.
- Пардаи занбур у гули суридир¹³⁰,
Парданг ўшал пардаи занбуридир.¹³¹
- Токай учарсен ўша озуқа деб,
Шу тури ўргимчак уза пашшадек?
- Пардалилар мулки жаҳон тутдилар,
Пардада сиррингни ниҳон тутдилар.
- Йўлни адаштирдинг азал пардадин,
Оқибат ул, чиқдинг ўшал пардадин.
- 1315 Дилки у бепарда, видо айлама,
Ҳар неки бепарда, само айлама.
- Шуъбадабозликки келур пардадан,
Айлама бошингни у найрангга банд.
- Пардадин айрича ҳаво излама,
Чўзма қўлинг, ўзга наво излама.
- Тингла шу сир пардани, бедор бўл,
Ҳамнишини пардаи асрор бўл.
- Пок бўлур жон каби жисминг-да ул,
Қирқ кун агар бандийи зиндон ўлур.
- 1320 Мард киши зиндон ила топгай шараф,
Кирди у зиндонга Юсуф шул сабаб.

¹³⁰ Гули сур – кизғиш гул.

¹³¹ Занбур – ари.

Қадри дилу пояйи жонинг ҳама,
Сенга келур ранжу риёзат ила.

Сийми таъбинг ранжу риёзатга бер,
Зарри дилинг ранжу риёзат-ла тер.

Мулки мақомингга етарсен баче,
Унга етолмас касе, ҳар нокасе.

Тавсани¹³² таъбингки сенга ром ўлур,
Сиккайи ихлос-да сенга ном ўлур.

1325

Ақлу табиатки сенга ёр эмиш,
Қиссайи оҳангару атгор эмиш.

Ул биридин нури ликойинг келар,
Бул биридин атри сафойинг келар.

Таъб маконида нажот озгина,
Қайда ажал ичра ҳаёт озгина.

Ҳар не хилофи раъйи одат эрур,
Қофиласолори¹³³ саодат эрур.

Кибру ҳаво этмаса, сарварлик ул,
Тарки ҳаво – фазли паямбарлик ул.

1330

Нафс агар этса итоат сенга,
Боғи биҳишт ичра фароғат сенга.

Ур бошига нафси касофатни ул,
Бандайи дин бул, на шайтонга кул.

Дин ҳарами ичра ҳимоят сари
Боргилу ҳар машмашадин тур нари.

---

¹³² Тавсан – тулпор.

¹³³ Қофиласолор – карвонбоши.

Оташи дўзахки, у ғолиб эрур,
Бўйи Набий ҳифзи Бутолиб эрур.¹³⁴

Ҳақ эрур муқбили аҳли назар,
Аҳли дилларга паноҳдир улар.

Фаридун ва оҳу ҳикояти

1335 Тонг эди ул, шоҳи Фаридун у кун
Бўлди савор сайру тамошо учун.

Юрди у сахро сари ов этгани,
Кўрди биебонда бир оҳучани.

Бўйни, кулоғида ажаб товланиш,
Чашми сурайёсида бир ёлвориш.

Бўлди у бир лаҳзада кўздин йироқ,
Шоҳ эса энтикди, чу ўздин йироқ.

Ов эди улким, анга шоҳ бўлди ов,
Ортидин от солди бўлиб ўт-олов.

1340 Учди бедов, ўйлаки чақмоқ эди,
Тортди камон, бўш эди, юмшоқ эди.

Ўқи учаркан, сираям етмади,
Оти кийик гардига ҳам етмади.

Ўқиға дер: қайда қанотинг сенинг?
Отига дер: қайда саботинг сенинг?

Ортда қолибсизки, ҳамон жонсарак,
Оҳуйи ўтхўрга етолмай ҳалак!..

---

¹³⁴Бутолиб – Абу Толиб, ҳазрати Пайғамбаримиз (с. а. в) амакилари

- Тилга кириб ўқ деди: шоҳи жаҳон,
Тушди нигоҳингга ўша безабон.
- 1345   Ҳифзу ҳимоянгда у жавлон урар,
Улки сенинг, ким анга пайкон урар?
- Мутриби созанда бирор бошқа кас
Созига қўл урса, сира хушламас.
- Тоғи баланд айла талаб, хушманд,
Баски бўлурсен у баланддин баланд.
- Сурати хизматки, чу мардум қилур,
Хизмати инсонга шараф келтурур.
- Аҳли назар қошида ул ҳар маҳал
Аҳдга вафо айламак слий амал.
- 1350   Ўзни вафо аҳли дебон аҳд қил,
Бузмагин аҳдингни сира, жаҳд қил!
- Ганж қуриқлайди илон, сол назар
Бошдин то думи – узун бир камар.
- Хизматини баски фалак сийлади,
Бор танини бўйла камар айлади.
- Улки ҳунарга ўзини шайлагай,
Белига хизмат камарин бойлагай.
- Шам енар хизмагидин нур топиб,
Хизмати боис яна занбур топиб.
- 1355   Тур, Низомийки, чун азм айладинг,
Сўйла, не хизматга камар бойладинг?

Саккизинчи мақолат
Яратилиш баёнида

Халқки, ул аввалин эрди вужуд,
Ичмамиш ул қатрайи дарёи жуд.

Қўлларида мулки ясор йўқ эди,¹³⁵
Йўлларида хоки ғубор йўқ эди.

Аҳдни бузиш кимсага эрмасди хос,
Пардада эрди ҳали ул лўттибоз.

Кечаю кундузга тутош йўқ эди,
Жону тан осуда, талош йўқ эди.

1360

Жанжали аъзо ҳувайдо эмас,
Баҳси адолат ҳали пайдо эмас.

Файзу карам ичра мувосо эди,¹³⁶
Қатра томаркан, анга дарё эди.

Қатраки ул келди ва бўлди аён,
Эрди ўшал саҳни фалакдин равон.

Оби равон гардини ул олдилар,
Жавҳаринг омухта этиб, қордилар.

Токи оёғингда эсанг устувор,
Йўл уза тургай ўша гарду ғубор

1365

Эй на гўзал, сенсиз эди шу жаҳон,
Накшингга йўқ сурату суратга жон

Чашми фалакка йўқ эди жустужуй,
Гуши заминга йўқ эди гуфтугуй.

---

¹³⁵ Ясор – молу давлат.

¹³⁶ Мувосо – му роса.

Сенга етишмай ҳали борлиқ кун,
Борлиқ этар эрди адам шукрини.

Кун ила тун эрди юкингдин йирок,
Жумла табиат дағи гул эрди, тоқ.

Боғи жаҳон захмати хорсиз эди,
Хоки саросима ғуборсиз эди.

1370

Толени Жавзоки, камарбаста ул,
Ранжу азобингта дуч эрмасди ул.

Ой юзи ҳам кўкда қаро тортмамиш,
Сув тўла тосингни қаро этмамиш.

Зухра шу ерга ҳали сув бермайин,
Ҳорут пати Бобулда ҳали куймайин

Сендин эди айру шу ер, осмон,
Ҳасрату қайғунгни чекиб ҳар замон.

Келдингу туғройи жаҳон бўлди зар,
Тушди само саҳнига овозалар.

1375

Бад назарингдин, аё, худпараст,
Топди ўшал маҳди кавокиб шикаст.

Ой ила йил кўксида эрди сукун,
Сен ўшаларни танимасдан бурун.

Рўйи жаҳон ойинайи пок эди,
Лек нафасинг етди, уни намлади.

Машғалайи субҳни шом айладинг,
Козибу содиқ дея ном айладинг.

- Истадинг андоқки, замин, осмон
Турсин ҳузурингда белин бойлабон.
- 1380 Жумла фалак мевайи жон дер сени,
Айтди тили бирла, эшитдим уни.
- Тож, афсуски, бошингдин азиз,
Тос иту тўрва эшакдин азиз.
- Таъна қилурлар сенга ҳар лаҳза ул,
Арпага сотдинг дея дунёни шул.
- Бир ҳовуч тупроққа шу жонинг нисор,
Арпага ҳам мулки жаҳонинг нисор.
- Эй сен ила ер уза дарду жафо,
Жой сенга ер остида ҳам бебаҳо.
- 1385 Эрди миянг ранги чу симобий ул,
Этди совуқ фундуқи санжобий ул.
- Этмасин, илло, яна ҳолингни танг,
Кеч, не керак фундуқи санжобранг?
- Қоқуму қундуз дема, оқу қаро,
Куну тунинг далла эрур, аждаҳо.¹³⁷
- Мушук эмассен, дастдарозликни қўй,
Далла билан бу далабозликни қўй.¹³⁸
- Шер йўлинг устида пойлар ҳали,
Борма қўтос сингари сув ичгали.
- 1390 Гоҳи фалак ишвайи об кўрсатур,
Макрига алданма, сароб кўрсатур.

---

¹³⁷ Далла – бу ерда икки юзла, мунофиқ маъносига

¹³⁸ Далабозлик – найрангбозлик.

Юрма шитоб, қўйса фалакдин булут,
Туз бил уни, оби даҳонингни ют.

Ташна эмас, соҳиби тадбир бўл,
Хирмани куйгувчи табошир бўл.

Юсуф ўшал чикди қудукдин омон,
Мисри илоҳийси эди соябон.

Келдинг азалдинки, юзинг сарғайиб,
Сўнгра шу чоҳ қаърига тушдинг тойиб

1395

Бўйла сариқ эрди юзинг, заъфарон,
Сирка билан ювса-да, кетмас ҳамон

Юздаги ёғинг эса юз йиллик ул,
Сирка бу ўн йиллик, анга не қилур?

Кўрдинг у хуни падаринг етти хон,
Булғама шаънингни сўраб етти нон.

Ёқдинг ўзинг хирманинг ул, хор этиб,
Давлатинг ул тепкилаб, абгор этиб.

Тўхтама, от сурки, бу майдон сенинг,
Ишга буюр, амр ила фармон сенинг.

1400

Неча қадаҳ сенга насиб этди ул,
Хуш яша, хуш ишла, кўнгил хушлагил!

Бошда магар жабру жафо қилдилар,
Сўнгра жиловни сенга бўш қўйдилар.

Қолдинг ахир лангу беланги бўлиб,
Бир йўла ёғингда ўзинг қоврилиб.

Бўлдинг ахир чун дағали матбахий,¹³⁹
Рўзи қиёматда ўшал дузахий.

Нону таом жойла қоринга, семир,
Йўкса, семизлик сенга қайдин келур?

1405

Кўп емак умрингни узайтса магар,
Улмас эди шунча юҳо, гушналар

Сенга чу кам этди умр муҳлатин,
Кўр ўла камликда унинг қийматин.

Оз егилу тинчу фароғатни кўр,
Кўп егилу дарду жароҳатни кўр.

Нафс нималар солди ақл бошига?
Ҳирс сени бошлайди алам қошига

Ҳирс деганинг фитна эрур, бесабр,
Ҳайда, у аблаҳ сенга этгай жабр.

1410

Сенга ақл берди нечун Зулжалол?
Сен ема у нарсаниким, ноҳалол.

Қўрқаман, ул домига олгай сени,
Нафс ўзининг рангига солгай сени.

Яхши-ёмон ҳамдам эрур ҳар маҳал,
Бир-бирининг рангига киргай улар.

Мевафуруш ва тулки ҳикояти

Мевафуруш эрди, Яман маскани,
Тулкичаси бор эди ул кимсани.

Эрди у баққол уйига посбон,
Зийрагу ҳушёр эди ҳар замон.

---

¹³⁹ Дағали матбахий – хийлагар ошпаз.

1415

Ўғри келиб бир куни, кўп авради,
Аврагани суду самар бермади.

Кўрдики, бетаъсир эди унга сўз,
Уйкуга солди ўзини, юмди кўз.

Тулкича ҳам кўрди буни, уфлади,
Эснади бир-икки, кейин ухлади.

Ўғри кўриб тулкичанинг ҳолини,
Кирди, ўмарди у дукон молини...

Соқчи агар ажрамаса хобидин,
Бошидин ажрайди ё қалпоғидин.

1420

Ётма, Низомийки, туриш аҳдидир,¹⁴⁰
Барчани тарк айламагинг вақтидир...

Тўққизинчи мақолат

Дунё ташвишларидан қутулиш баёнида

Эйки, висол шомидин авло, азиз,
Сояси субҳ байроғидин ҳам нафис,

Соядек ўлтирма чекиб дарду ғам,
Тургилу байроқни кўтаргил баланд.

Шоҳлар агар базми сафар айлағай,
Ўзидин олдин юкини йўллағай.

Шоҳ эсанг, юрмагинг оғоз қил,
Йўлга сафар жабдуғини соз қил.

1425

Жамлаганинг ўзингдин олдин жўнат,
Эртаги озуқани ҳозир жўнат.

---

¹⁴⁰ Аҳд – бую ерда замон маъносида

Боларини кўр, нечук ҳоли бор,
Эртаги кунга асали, боли бор.

Кўр чумолини, ташир дону дун,
Эртаги куннинг ғамини ер бугун.

Ғофил эмас эрса киши, кўр ҳам,
Кам эмас ул ари, чумолиданам.

Кимки жаҳон истаса, жон ҳам магар,
Қиш ғамини ёзда егай ҳар маҳал.

1430

Ҳар кишиким эрса шу тоатда ул,
Гавҳару дурдонага сарроф эрур.

Одамий ул оқибатандеш эмас,
Бир қадам олдинни у кўргуси, бас.

Манзилимиз авжи фалакдир азал,
Манзилаги оқибатандеш ўшал.

Бизданам олдинни кўрувчи, буюк,
Оқибатандешни ҳали кўрмадик.

Гарчи ҳаёт нашъаси жондин ширин,
Оқибатандешлигинг ондин ширин.

1435

Гарчи шу тупроқдин эрур аслимиз,
Лутфи азалдин дили гавҳарлимиз.

Етганидин бизга-да етгай асар,
Бўлгусидин биз яна соҳибхабар

Мақтаби тўққизда биз абжад ўқиб,
Жон ила андишани олдик ўқиб.

Күксида доғ сен эдингу мен эдим,
Навбари¹⁴¹ боғ сен эдингу мен эдим.

Хоки танингники у кун қордилар,
Маъжуни ул кунгил утун қордилар.

1440

Қушдилар унга неча күз ёши, ранж,
Лек ўша кунгилни этиб кони ганж.

Қадрини билмак уни вожиб эрур,
Эт уни шукронасини, ношукур!

Манзилу маъвойинг аро сенга йул,
Қайдану қайларга олиб боргай ул?

Келганинг эрди не таманно ила,
Кетмагинг охирда не маъно ила?

Бошда бу мулк сенга эмасди ғараз,
Бу кўйи вайрона мақоминг эмас.

1445

Фарри ҳумойи малакийди сенинг,
Авжи ҳавойи фалакий – масканинг.

Ишқинг аро авж бағоят эди,
Роҳи абад ҳам бениҳоят эди.

Чарчадингу заминга қўйдинг қадам,
Соя солиб шу суву тупроққа ҳам.

Сенга бу жой тор, кетиш қасди қил,
Домани хуршидни оёқ ости қил.

Бўлди муқаррар сенга юз бурмагинг,
Мушкул эрур бунда муқим турмагинг.

---

¹⁴¹ Навбар – янги мева.

1450

Ишу тараддудки андоқ сенга,
Лаҳзае орому қарор йўқ сенга.

Муфлису бахшанда ўзинг, гоҳ сахий,
Эски тану тоза вужудсен гаҳи

Онаки фарзандкуш, уни қўй, унут,
Не демиш отанг, уни ёдингда тут.

Тут ўша отанг йўлини, эй ўғил,
Айла ўшал ишники, эгмишди ул.

Йўлига сен кўз тикиб ултирма, ҳай,
Роҳатинг илкинга ўзи келмагай.

1455

Гар нафасе таъбнавоз келганинг,
Ўйин этиб умрни, боз келганинг.

Ўйла, ўшал қайдин эди сенга гил,
Ким била шод бўлди дилинг, ўйлагил!

Борми фалак остида бир шодмон,
Бўлса, на менман у, на сенсан, инон!

Биз ғаму кулфат дея келмиш эдик,
Шунчаки бир суҳбат учун келмадик.

Ўйлаки, бозор шу жаҳон сарбасар,
Заррача ростликдин анга йўқ асар.

1460

Ҳой, нега келганда рангинг май эди,
Кош ўшал май каби тургай эди.

Токайу токайгача бу рўзгор,
Келмагу кетмак сенга беихтиёр?

Шубҳа-гумон йўқки, адам ҳеч эрур,
Шак вужуд узра, у ҳам ҳеч эрур.

Учма шитоб, жангга кечикдинг пича,
Кетма шитоб, ишга кечикдинг неча.

Вақт келурки, ҳама кетгай у дам,
Бизга атаб сикка урарлар дирам.

1465

Тоза этарлар гили афкандани,
Боз йиғарлар шу парокандани.

Эй шу кунингдин уятинг йўқ магар,
Келгуси ул сўнгги кунингдин уял!

Бу ҳама меҳнатки, тўла теграмиз,
Бул эса кўза – дили озурдамиз.

Бу чулу саҳрода улов дин фақат,
Чорайи тадбирга гаров дин фақат.

Йўл йироқ, бўлма сира сустқадам,
Эй жони қаттиқсан узинг ҳаммадан!

1470

Ойнайи жаҳдни олдингда тут,
Боқ тикилиб, этма юзингни шувут.

Тавба қилиб, кут Худодин қабул,
Ҳар неки амр этса қазо, рози бўл.

Тавбабузар зоҳид ҳикояти

Зоҳид эди, соҳиби сидку имон,
Айнади, майхонани тутди макон.

Йиғлади ҳар гал симириб бодани:
Эй мани бечорага чора қани?

Нафси ҳаво тутди дилимда мақом,
Донайи тасбиҳни менга этди дом.

- 1475 Каъба чу бегона бўлиб, ёт менга,
Хонайи аслим шу харобот менга.
- Толея паст, балки бадахтар ўзим,
Номзади кўйи қаландар ўзим.
- Чашми адаб устига чекдим ниқоб,
Кўйи хароботни-да этдим хароб.
- Жоиз ўлур танг жаҳон тор бўлиб,
Гарди ғамим ётса мудом соврилиб.
- Амри қазо! Йўқса, ману лот қаён?
Масжид ила кўйи харобот қаён?
- 1480 Бор эди ҳимматли, гувоҳ эрди ул,
Парда аро эрди, садо берди ул:
- “Тункама айбингни қазога, уял,
Сен кабилар қайдаю қайда қадар?
- Тавба қилиб, айбу гуноҳингни юв,
Сўнгра қазо амрини эт гуфтугў.
- Айла тазарру, қабул айлашар,
Йўқса келиб, банду асир айлашар.
- Сабза ўсар, жойи шу тупроқ эрур,
Найшакаринг сабзайи афлок эрур.
- 1485 Келмаса уйқунг, қўй, уша келмасин,
Тот мазасин баҳри адам қатрасин.
- Хуш эмас ул дийдада бўлса сиришк,¹⁴²
Уйкуда бирдек, у ўликми, тирик.

---

¹⁴² Сиришк – кўз ёши.

Дин сени кўрганда эдинг масти хоб,
Чехрасига чекди кўринмас ниқоб”.

Тур, Низомийки, ўтирмиш шаҳинг,
Кеча яримда бу не ўлтирмагинг!

Ўнинчи мақолат

Охирзамон аломатлари баёнида

Эй фалак, ҳовлиқма, бу давринг неча?
Эй замин, ошиқма, бу жавринг неча?

1490

Тун-кечанинг тонгга туташмоғи бор,
Ҳар не баланд ўрласа, тушмоғи бор.

Бори замин жисмига солгай ваҳим,
Зилзилат ус-соати шайун азим.¹⁴³

Ерга базе қаҳру сиесат этиб,
Жумла фалак занжирини қийратиб,

Ел қутуриб, ўзини ҳар ён уриб,
Ўйлаки, ул занжирини ахтариб.

Ер не қилсин бу арода ҳамон,
Гар камарин ечган эса осмон?

1495

Шом саҳар ранги ила бўй сочур,
Чарх чавгону ер андин қочур.

Ер фалак эшигин ургай шу дам,
Чарх эса бошига туширгай шу дам.

Чарх очиб сиррини чун бор-бор,
Айлагай андоми замин ошкор.

---

¹⁴³ Сунг соат (қиёмат) зилзиласи даҳшатлидир (Қуръони карим).

Пири фалак йиртмоқ ўлур хирқасин,
Мухрайи дил узмоқ ўлур риштасин.

Чарх тўкилиб, ерга тушиб, жо бўлур,
Ер кутариб бошини, боло бўлур.

1500 Қолмагай ул иккисида дардимиз,
Булмагай ул иккисида гардимиз.

Сокин ўлиб кўк ҳама дардингданам,
Эмин ўлиб ер ҳама макрингданам.

Шарму хижолат босар афлокни:
Сийладик, эй, шу бир ҳовуч хокни!..

Ҳалқа уриб кўк илондек эмиш,
Чунки илон охири тупроқ емиш.

Сиз ила тупроқ жигари, хун, яра,
Сиз каби тупроқ уза ким бор яна?

1505 Ғам тўла бу хум уза тупроқ нечун,
Хумида ул мотами азроқ нечун?

Мушкул эса қумни тўкиб бир томон,
Хумни халос айламак андин тамом,

Сиз ювинг этакни, аё, бир йўла
Етти суву етти тамиз қум ила.

Хирқайи анжумни фалакдин ечинг,
Саҳни жаҳон узра қаро хат чекинг.

Баски шу тупроқ уза, хун айларак,
Не сиру савдосини солгай фалак.

1510 Кукдаги ҳар неки равиш, ҳол эрур,
Ерга ишорат ила тимсол эрур.

Ҳар неки сачрар эса, топгай шикаст,
Бўйласидин ер дағи фориғ эмас.

Сенга ғаним ул садафи мушкранг,
Дийдаси гавҳар, дили очкўз наҳанг.

Йўқки садаф, гавҳари дарё ўшал,
Йўқки гуҳар, маъдани авло ўшал.

Кимки уни кўрди, куйиб бўлди кул,
Дийдасини берди зумуррадга ул.

1515 Ложарам, эй, нури назар унда йўқ,
Дийдаси минг, фазли басар уйда йўқ.

Йўқ назаринг роҳи адамга сенинг,
Чунки бировлар кўзича – кўрганинг.

Дардисар ортгирма ўзинга агай,
Кимса биров пойи ила юрмагай.

Чикди фалак узра йиғиб зарру зўр,
Гўрда кўним топди у Баҳроми гўр.

Эшиги йўқ очгали дунё сари,
Тешиги йўқ ташқари кўз солгани.

1520 Ўйлаки, бир хонайи зиндон эрур,
Дарчаси ҳам тамбали ўпқон эрур.

Айтма фалак баҳсини, бас, қўй ани,
Бошига тупроқ ўша зормандани.

Ранжима ул ройи фалақдин, ишон,
Бир чақага арзимас ул Қаҳқашон.

Сен шу фалак гунбазидан уч баланд,
Ошгил унинг сарҳадидан, ҳалдидан.

Ваҳмки ингичка, узун риштадир,
Қил каби шу йўлда хижилгаштадир.

1525 Ваҳмнимас, ваҳмли кўнгилни кўр,
Қилни эмас, қил каби шу йўлни кўр.

Тутма у қил бошини, отгай ҳамон,
Мисли хамирдин суғуриб қилсимон.

Яхши бўлур қўлга киритсанг самар,
Яхши эмас бунда ўтирсанг агар.

Англа, бу қумтўда вафодор эмас,
Кимсага ул сидқу вафо айламас.

Берса кулоҳ, шарти сарафкандалик,
Тақса камар, хоҳиши юз бандалик.

1530 Ҳар ҳунар – таънайи шаҳри анинг,
Ҳар шакар – заҳмати заҳри анинг.

Оташи субҳ бунда чу матбах эрур,
Асли ярим оташи дўзах эрур.

Ой – фалак сахнида ёнган чирок,
Тунда куёшдин тиланур қатра ёғ.

Кўкда булут, ёғишидин ер чаман,
Аслида бир балғам эрур, музлаган.

Сувки ўшал, журъаси жон роҳати,
Кемачи билгай не қадар офати.

1535 Айбу қусурга тўла шу коргоҳ,
Не бўлур ул айбига солсанг нигоҳ?

Солмадинг айбингга назар биргина,
Ўзгалар айби сен учун ойина.

Айбнамой бўлма чу ойинавор,
Бўлмагунингча ўзингам айбдор

Ёки бадар эт хунари ғайбинг ул,
Ёки ушат ойинайи айбинг ул.

Кўрма биров айбини, юмгил кўзинг,
Айбни нуқул изла ўзингдин ўзинг.

1540   Ҳар не хунар айбли эрур бир қадар,
Излама айб, касб этурсан хунар.

Кечаси кўрмоққа керакдир чароғ,
Кундузи кўргунг қафас ичра зоғ.

Баски товус патлари зардир ҳама,
Айби оёғида дебон сайрама.

Зоғ тамом жисми қародир магар,
Кўзлари оқдир, тикилиб сол назар...

Исо алайҳиссалом ҳикояти

Ҳазрати Исо жаҳон сайр этиб,
Юрди, бир бозорчага келди етиб.

1545   Кўрдик, бир бўрибосар ит ҳамон
Йўл уза ётмишди ғариб, нотавон.

Теграсини тутмиш эди неча кас,
Ҳар бири калхат эди ул, бошқамас.

Битгаси дер: кўрдиму куйди димоғ,
Ваҳшати андоқки, учиргай чирок

Бошқаси дер эрдик: кўрмоқ гуноҳ,
Кўзга жафодир бу, кўнгилга бало..

Ҳар бири ит айбини сўйлар эди,
Ҳар не маломат эса, айлар эди.

1550

Келди кейин ҳазрати Исога гал,
Айбни қўйиб, берди у маънога гал.

Дедики: боқ рангига, не нақши бор,
Тишлари оқ, дурри садаф, шуъладор...

Ҳолбуки андоқ кишилар бор талай,
Тишни садаф сурмаси-ла оқлагай.

Боқма биров айбига, айбингга боқ,
Изла ўз айбингнию афтингга боқ.

Ойина илкингга олиб ул нафас
Синдир уни, бўлма қабих, худпараст.

1555

Ўзни безаш бобида бўлма баҳор,
Токи тама айламасин рўзгор.

Айб тўнинг юпқа, фалак ул сабаб
Парда туширди сенга тўққиз қават.

Борми шу доирада бир нарсаким,
Бўлмамиш бўйнингга у тавқи лаим?

Бўлма кучук, тавқи Сурайёни қўй,
Бўлма эшак, бори Масиҳони қўй.¹⁴⁴

Ким у фалак? – Сочлари оқ бевадир,
Не у жаҳон? – Мағзи чирик мевадир.

1560

Жумла жаҳон, эскидиру янги, бас,
Ўйлаки, ул бир чақага арзимас

¹⁴⁴

Бори Масиҳо – Масиҳо юки.

Чекма шу дунё ғамини, қўй, хўжам,
Ичсанг ўзинг, қўй Низомийга ҳам.

Ҳн биринчи мақолат
Дунёнинг бевафолиги баёнида

Тур, нари иргит уни шу лаҳзада,
Меҳру вафо йўқ бу нард тахтада.

Нақши муродинг кўйиндин излама,
Хислати инсоф сўйиндин излама.

Не эди баҳр узра қадам кўймагинг?
Не эди мавж узра бисот ёймагинг?

1565

Боз¹⁴⁵ деди ўрдакка: шу саҳро дуруст,
Ул дедиким: бизга шу даре дуруст...

Эйки шу ғам кемаси жойинг сенинг,
Хуни дилинг – молу матойинг сенинг

Ташла юкингники, азобдир сенга,
Жабру жафо, қаҳру итобдир сенга.

Кунжи омонсиз бу манзил, макон,
Мағзи вафосиз бу суяк, устухон.

Ноз кўтармайди у, ноз айлама,
Унга рафиқ, дўст бўлишинг ўйлама.

1570

Бўйла хароб манзил эрур, хулласи,
Косаси булғанчу қуруқ суфраси.

Кимки уни кўрди, даҳони тикик,
Ким анга сўз қотди, забони куйик.

---

¹⁴⁵ Боз – лочин

Ул кѣки карвони фақат кўнғирок,
Косасида пашша. бўлак нарса йўқ.

Кимки суқар косага бармоғини,
Ҳалқа этиб, қулига таққай ани.

Бунда савоб излама, бўлгай ғалат,
Фитнаю найранг иши, ғавғо фақат.

1575

Айлама маскан бу адамхонани,
Этми ҳавас бу кўйи вайронани.

Дарчасидин ҳайда шу осмонга дуд,
Сенга бу дудхона макондин не суд?

Бағринг очарсен анга ҳеч тинчимай,
Сен уни дунёга келтирдингми ҳай?

Хат шу жаҳонга чизу беғам яша,
Даврдин озоду мусаллам яша.

Йўл узун, етгали манзил йироқ,
Йўл тадоригини кўр ҳозирок.

1580

Хоссаки, бу бодияйи девмакон,
Дўзахи маҳжуркушу беомон.

Хуни жигар – чашмайи ҳайвонидир,
Чашмайи хуршид – намакдонидир.

Шўраси¹⁴⁶ тузсиз. бахилга шароб,
Тузи баландларга у мисли кабоб.

Сув эмас у, туз эрур обгун,
Заҳрайи дил, сув у сабаб заҳрахун.

---

¹⁴⁶ Шўра – бу ерда тў прокнинг шўри маъносига.

- Йўлки, уни кўрса кўнгил, хун бўлур,
Қофилайи таъб анга қандоқ юрур?
- 1585 Бодияким, унда ишинг ўртаниш,
Хонайи дил тор, вале ғам кенгиш.
- Ҳар кишиким бодияга берди тан,
Куйди жигар-бағри анинг тафтидан.
- Қуй, бу макон аслида дўзах мисол,
Бер ўша дўзахнию жаннатни ол.
- Ҳар неча бор эрса бу хоку ғубор,
Изма-из ортингда эрур рўзгор.
- Не хунар этмиш неча мардумга ул,
Чун тутар илкингдану андоқ қилур.
- 1590 Охири тупроққа эрур қайтишинг,
Айт, нечук аҳволда бўлур қайтишинг?
- Олма оёқ остига бир кимсани,
Кямса оёқ остига олгай сени.
- Жонни бу дунёдин олиб кетди ким,
Хатни ўқиб, охирига етди ким?
- Босма тикан узра оёқ, бўл ҳазир,
Заҳматидин асра оёқ, бўл ҳазир.
- Сенга мақоминг бу булломас муқим,
Сенга не ҳожат бу макони ваҳим?
- 1595 Манзили фоний бу, қарор кутмагил,
Боди хазон эсди, баҳор кутмагил...

Соҳибназар мўбад ҳикояти¹⁴⁷

Мўбаде, Ҳиндистон эди кишвари,
Бир куни йўл олди у бўстон сари.

Марҳалае кўрди мунаққаш работ,
Мамлакате топди музайян бисот.

Гунчаси қондек қизариб ҳар маҳал,
Лоласи яшнаб, ўзидин беҳабар.

Гулшанида гул очилиб ранг-баранг,
Шаккаридин май сочилиб лоларанг.

1600 Гул тутибон кўксини пайкониға,
Ларза тушиб тол тану жониға.

Зулфини бўйниға бинафша чекиб,
Наргис этагига кумуш ёш тўкиб,

Лола гуҳар истару фируза гул,
Лола у бир лаҳзаю бир лаҳза гул.

Аслида муҳлатлари ул бир нафас,
Ҳеч киши оқибатандеш эмас...

Кекса ўшал ўтди чамандин юриб,
Ойлар ўтиб, қайтди яна ўй суриб.

1605 Кўргани ул булбул эди, боғ эди,
Энди эса қарға эди, зоғ эди.

Дузах эди энди у боғи биҳишт,
Қайсари кўшки эди энди куништ.¹⁴⁸

---

¹⁴⁷ Мўбад – зардуштийлар руҳонийси.

¹⁴⁸ Куништ – яҳудийлар ибодатхонаси.

Сабза чаман ўрнида эрди сомон,
Дастайи гул жойида боғи тикон...

Чол кўриб, бағрини тиглар эди,
Гоҳ кулиб, гоҳида йиглар эди.

Дер эди: бу олами ўтгувчида
Ҳар неки бор эрса, у ўтгувчи-да!

1610   Ҳар неки тупроқдану сувдин келур,
Оқибат улдирки, у тупроқ бўлур.

Кўйи харобот у борар еримиз,
Борми яна чораю тadbиримиз?

Бўйла назар кўнглига тавфиқ солиб,
Ўзни таниб, бандайи Аллоҳ бўлиб,

Сайрафайи гавҳари роз бўлди ул,
Ҳақ йўлида банданавоз бўлди ул...

Эйки мусулмонсану габрий эмас,
Чашмасану қатрайи абрий эмас.¹⁴⁹

1615   Каммисан мўбади ҳиндуданам?
Айла жаҳон таркини, босгил қадам.

Бас, етар гул каби сархушлигинг,
Бошда кулоҳ, белда камар хушлигинг

Тургилу гулнинг камарин эт бадар,
Баски у қонинг ила чекмиш камар.

Улки кулоҳу камар – офоти ишқ,
Айла уни харжи хароботи ишқ.

---

¹⁴⁹ Қатрайи абрий – булут қатраси, ёмғир.

Гар у кулоҳ хўжайи гил айлагай,
Гар у камар бандайи дил айлагай,

1620

Хўжа – ғуломлик йўлидин кеч тамом,
Ёки Низомий каби тарк эт низом.

Ўн иккинчи мақолат

Тупрок манзили бўлмиш дунёга видо айтиш

Тур, видо айла шу айёмга сен,
Силки этакни шу тузоқ – домга сен.

Кел, яраг бунданам авло макон,
Бунданам афзал эшигинг оч ҳамон.

Бошладк то йўлга кўзу кўнглинг ул,
Нолаю кўз ёши йўлинг тўлдирур.

Етса сувингдин гаҳи тупроққа нам,
Лофи саховатни урарсен у дам.

1625

Тева эсанг, рақсга туш, ғашлама,
Фил оёғига тўнинг ташлама.

Махрами дил йўқ сенга дилдин бўлак,
Йўқ сенга йўл роҳи адамдин бўлак.

Кетди зариф, таъбнавозлар бутун,
Ким ила дилкашлик этарсен бугун?

Гарчи неча таъбзарифлар яшар,
Ким у келиб, сен ила суҳбатлашар?

Яхшиси, парҳезинг этиб, эй кўнгил,
Тийра шу тупроқда зилол излагил.

1630

Тафриқа етмай сенга йўлда ҳали,
Тафриқа сол, маълум эрур ҳосили.

Ташла юкинг, бўлмаса елкангда қоп,
Манзилу мақсадга етарсен шитоб

Кўкка чиқишлик талаби дил сенга,
Масхара бу уйда не ҳосил сенга?

Баски асирсен, чу тузоқ ичра қуш,
Рахна очиб, ташқари чиқ, йўлга туш.

Ул хати “мим” дек ўрамиш йўлни, ҳай,
То сенга тиг урмаса, йўл бермагай.

1635

Чархи муваққатга нишон бўлмагил,
Хат ичида хатга нишон бўлмагил.

Гар туну кун азмидин эрсанг баланд,
Бу хати доира сенга не писанд?

Токи қадам жойинг эмас устувор,
Босма қадам, айлама бир касби-кор.

Ҳар не ишинг астойдил, пухта қил,
Ишни маҳорат ила омухта қил.

Шарт эрур йўлга назар, илтифот,
Чоҳу чуқурдин бўлишинг эҳтиёт.

1640

Рахна очиб қўйки, босиб келса сел,
Ҳадаҳа қочмоққа бўлур сенга йўл.

Тулки туйиб инида итнинг ҳидин,
Тешик очур айри яна инидин.

Беҳабар ул, гунбази кўк бари бир
Тулкини тутмоққа ажаб овчидир.

Бу не севинчки, анга хушдил ўзинг,
Кимсан ўзингки, анга ғофил ўзинг.

Ахд эди, келган чоғи дунёга сен,
Қайғу-алам ичра яна қайтасен.

1645 Ахди илоҳийни бузарсен бугун,
Жонни машаққатга солурсен нечун?

Юр ўшал йўлгаки, жондин дарак,
Сенга ўшал икки жаҳон не керак?

Ерга боқиб, олма ҳадик поядин,
Ортга боқиб, олма ҳадик соядин.

Диндан ол озуқани, ул йўлда кам,
Сувни кўзингданки, чу йўқ йўлда нам.

Бер садафга гуҳари покни,
Қайтар ўзига самари хокни

1650 Даври фалак кўрди неча ёрни ул,
Қудрати сендин неча бисёрни ул.

Сен дағи бўлгил ўшанинг душмани,
Бир куни ерга қулатиб, ур ани.

Ўйламаки бўйла ҳунарпеша йўқ,
Тиғу сипардин анга андиша йўқ

Йўқки илон, арқон эрур печ-печ,
Оташи ишқинг ёнида ҳеч-ҳеч.

Шиша эрур, сен ғамини чекма, бас,
Биргина тош бирла у топгай шикаст.

1655 Симқушон¹⁵⁰ оташи зар сундирар,
Душманини шаккар ила ўлдирар.

---

¹⁵⁰ Симқушон – исрофгарлар, пулини ҳар ёкка сочувчилар.

Илму адаб бирла ёритил дилинг,
Гул била даф айла мудом душманинг.

Жанжаллашган ҳақимлар ҳикояти

Икки ҳақим эрдик, ҳамхона ул,
Уй талашиб, бўлди чу бегона ул.

Ҳар бири дердики, етар, бўлди, бас,
Мулк эгаси битта бўлур, иккимас.

Ҳақ дегани икки эмас, биттадир,
Бош деганам битта эрур, биттадир.

1660 Икки қиличга жой эмас битта қин,
Базмаро Жамшидга мақом бир ўрин.

Ёқди тама иккала фарзонани,
Ҳар бири истар эди ул хонани.

Қаҳру ғазабларга барор қилдилар,
Уйни сотишликка қарор қилдилар.

Иккиси ҳар ёна юриб тун аро,
“Уй сотилур, уй!” – дея чекди нидо.

Охири бу машмашадин кечдилар,
Шарбат ичирмоқ йулига тушдилар

1665 Иккиси ҳам танлади шарбатни ул,
Қай бириси захри ҳалоҳил эрур?

Истадилар чун этишиб макру фан,
Биргина жон қолсину ул битта тан.

Сўнг бири ҳозирлади андоқ захар,
Тошни эритгай эди айлаб амал.

Хасмига берди майи гулгун дебон,
Лаззаги шаккар каби ширин дебон

Олди ҳамон, ичди ушал шермард,
Деди: ажаб шарбаг экан, гулсифат.

1670

Нушгиё ичди кейин бир йўла,
Кесди ушал оғуни тарёк ила.

Куйди-ю парвона сифат топди пар,
Шам каби нур сочди яна, беҳатар.

Борди, чаман боғчасидин узди гул,
Афсун ўқиб, гулга нафас урди ул.

Сўнг узатиб душманига, ол, деди,
Оғуданам гул ўша кўрқинч эди.

Олди рақиб, илкига олган замон,
Титради, кўрқув ичида берди жон.

1675

Ул бири жон топди чу тадбир этиб,
Бул бири жон берди хавотир этиб.

Ҳар гули орастаки, яшнаб ўсар,
Одамий жону дилидин хун магар.

Боғи замон ичра баҳорсен ўзинг,
Хонайи ғам ичра нигорсен ўзинг.

Кўм қора тупроқни унинг тошига,
Соч ўша тупроқни фалак бошига.

Кеч ўшанинг обу хаёлотидин,
Қоч ўшанинг хоки хароботидин.

1680

Тикма ўшал ою қуёшга кўзинг,
Юзларини балки қорайтир ўзинг

Ул маҳи заррин ери осмон эрур,
Ишқи Халил йўлида шайтон эрур.

Субҳу саҳар этди жигарсуз сени,
Чарх кейин айлади маъюс сени.

Гар эса кўнглингда қуёш, юлдузинг,
Равшан ўлур унда кунинг, кундузинг.

Ёш тўкиб, айла умид доимо,
Оқу қаро лавҳини этгил сафо.

1685

То яшагил соғу саломат бўлиб,
Дурри тарозийи қиёмат бўлиб.

Дин сенга ул қуввати хос айлагай,
Ақли тарозингни у рост айлагай.

Ҳеч хунарпешаю озод, бас,
Дин ғами ичра ғами дунё емас.

Баски бу дунё – таманно сенга,
Дин Низомийгаю дунё сенга...

Ўн учинчи мақолат

Дунёга таъна-маломат ёғдириш

Бок, бу жаҳон кексадиру серажин,
Ноз ила пардозига учма тагин.

1690

Сенга агаб кафтида гар тутса гул,
Олма, ўша гул эмас, оташ эрур.

Чашма саробдирки, ҳавас айлама,
Қибла салибдирки, намоз айлама.

Бул ҳама гул бошда тикандек эмас,
Гар ҳама жам, ҳеч бири сендек эмас.

Ҳирсу тама бирла олурсен неча,
Қайтариб бергайсен уни борича.

Юк кўтариб барча қиёмат борур,
Ким эса юксиз, у саломат борур.

1695 Сен уни сарф айла ва ё айлама,
Ҳар неки бермишлар, олурлар яна.

Ўйлаки, бозор эрур бу жаҳон,
Бирни бериб, бирни олурлар ҳамон.

Гар бириси эрса ипак қурти ул,
Бул бири ҳам қурт, ипак ейди ул.

Шам ясат жаъфари гулдин, ае,
То гулидин ўзи таратгай зиё.

Танни уриб, парчала, барҳам анга!
Зарни эзиб, янч, бу ҳам кам анга!

1700 Зарга оёқ бос, вале урма даст,
То демасинлар сени гул, зарпараст.

Зарки ўшал сикка этилмас магар,
Зар эмас ул, зарних эрур ҳар маҳал.¹⁵¹

Зар ила сен бўлма сира дўсту ёр,
Боқ, ўша товус думи ҳам зарнигор.

Зарб урилур зарга темир бирла ул,
Асли чилангар шаҳу султон эрур.

---

¹⁵¹ Зарних – маргимушли гугурт.

Қоруи эди, бошида заррин кулоҳ,
Тортди уни, қаърига жо этди чоҳ.

1705

Бошинг уза тутмаки, айлар нифоқ,
Хизмат этар бошига қўйсанг оёқ.

Зар бериш жонни беришдек алам,
Олмаганинг яхши у берганданам.

Олсанг уни, ҳирси жаҳонинг келур,
Олмасанг, осойиши жонинг келур.

Эрса олиш шарти – соғурмоқлигинг,
Унда не ҳожат уни сўрмоқлигинг?

Зар сенга ул рағани сафро магар,
Айла таом, бўлгуси сафро бадар.

1710

Зарки, ўшал Машрик эрур маскани,
Мағрибий айтур неча ғофил ани.

Мағрибу ул қавми – сахо душмани,
Машрику ул аҳли – сахо равшани.

Ҳар неки тонг чоғи берур машрикий,
Қарз дея шом чоғи олур мағрибий.

Ул ҳама конларга ҳаёт зар ила,
Ул ҳама қушларга нажот пар ила.

Ул зари румий ва Дамашқ тоши ул,
Ишқ гарозисида тенг тортилу

1715

Гарчи ярақлайди, ёниб зар ўшал,
Бошига тупрокки, фирибгар ўшал.

Неча кулоҳларни юлиб кетмади,
Неча умрларни хазон этмади...

Ҳожи ва суфий ҳикояти

Бир киши ҳаж этгали азм айлади,
Азми сафар жабдуғини шайлади.

Курди тадорик, бари гайёр эди,
Ёнида ортиқча пули бор эди.

Деди: фалон суфий асл бандадир,
Тоату тақво ила хилватдадир.

1720

Бўйла насиб этди диёнат анга,
Ақчани қолдиргум омонат анга...

Турди, унинг хужрасига борди ул,
Ақчасини суфига топширди ул.

Деди: омонат сенга шу олтиним,
Қайтариб олгум уни қайтган куним...

Хужа туриб, Каъба сари олди йўл,
Шайх унинг олтиниға урди қўл.

Ярқираган зар эди, ё Раб, неча,
Бойлади кунгилни анга борича.

1725

Дедики: зар бирла битар ишларим.
Топдим ўшал ганжники, музтар эдим

Сарф этайин айши фароғимга то,
Майлига кеч бўлса-да, берди Худо...

Очди у зархалтани, ечди тугун,
Айшу тараб айлади сўнг неча тун.

Сарфлади олган у омонат зарин,
Ҳар кўни еб-ичди, шиширди қорин.

- Тун демаким, кайфу сафо ёр эди,
Зулфи санамлар анга зуннор эди.
- 1730 Айшини майхона аро айлади,
Баски гуноҳ узра гуноҳ айлади.
- Еб-ялаб, пулни тугатди тамом,
Қолмади ул нақдинадин зарра ҳам...
- Қайтди хўжа ҳажжини айлаб адо,
Келди у сўфий уйига ҳадаҳа.
- Сўрди пулин, шайх деди: “Ул нима?”
“Зар эди, қайтар уни” – “Бас, сўйлама!”
- Лутфу карам бирла анга эт илож,
Мулк эса вайрона, олинмас хирож.
- 1735 Сарф бўлиб битди, топилмас нишон,
Зар қаён, мен каби муфлис қаён?
- Турк талон этса, омон айламас,
Молини ҳиндуга ишонгайми кас?
- Олса қароримни пулинг, найладим,
Ҳар неки кўнглим тилади, айладим...
- Ханда уриб сарфламиш эрди, тўкиб,
Энди эса йиғлар эди тиз чўкиб.
- Дерди: раҳм айла, пушаймон ўзим,
Кофир эдим, энди мусулмон ўзим.
- 1740 Таъби жаҳон ҳам неча кўрмиш жафо,
Мен-да жафо айладим, этдим хато...

Ҳожиди қўзғалди карам, лутфу ҳақ,
Дедики: дарвеш, оёгингга қалқ!

Бор эди, йўқ бўлди ўша олтини,
Берди Худо, ҳам ўзи олди уни.

Ўйлади: бу ҳеч вақосиз, гадо,
Ҳақ талаб этмакми гадодин раво?

Не ҳам олардим, берар холи йўқ,
Қўлга олардек бисот, моли йўқ.

1745 Молки ўшал, соҳиби шу суфидир:
Мими мутаваққ, алифи куфидир...

Дедики: ҳўп, тарки вуболинг этай,
Улки ҳаром эрди, ҳалолинг этай.

Чўзма қўлингни чу фалакдек бугун,
Қисқа этиб енгнию қўлни узун.

Ҳеч кўнгил ҳирсу ҳавосиз эмас,
Борми бирор сидку садоқатли кас?

Берма динингни шуму шайтонга ул,
Шаъну шараф тожини сағбонга ул.

1750 Берма уни иблиси ғаддорга, ҳай,
Дин этагин тутгилу сокин яша.

Чарх ўша бечорани урмас нукул,
Бой-бадавлатни ҳам ургуси ул.

Гарчи у давлатманд эрур, чоралик,
Яхшидир андин ўша бечоралик

Англадим аҳволи жаҳонни, ажаб,
Ари чақар бўлса, асалдир сабаб.

1755

Шерки, бировлар этини ер факат,
Ўлса, уни ейди ҳама дому дад.¹⁵²

Шам турар тикка, азиз ҳар нафас,
Ой тўлишай деб баса топгай шикаст

Ел эса тупроқнинг элар куртини,
Қўллари бўш, кимса тўсолмас уни.

Сув қуши билгайки, билиш одати:
Дирҳам эрур жумла балиқ офати.

Зар – тарозида ниёзинг эрур,
Фотиҳайи беш намозинг эрур.

1760

Хоҳишинг эрса шу ниёздин халос,
Бўл Низомий каби сен покбоз...

Ўн тўртинчи мақолат
Ғафлатга маломат ёғдириш

Эй сенга шу боиси хушнудлигинг,
Эшшагу мол сингари ўтхўрлигинг.

Фориғ ўзинг кундузи офтобданам,
Ғофил ўзинг тунлари маҳтобданам.

Боисини воқифу огоҳ билур,
Аҳли хабарсизга не ташвиш эрур?

Ишга кириш, уйқу не ҳожат сенга?
Ишни чунон айлаки, роҳат сенга.

1765

Ухлама, йўл устида пойлоқчилар,
Ишбилар этгайму бу янглиғ амал?

---

¹⁵² Дому дад – ваҳший ҳайвонлар.

Кўзни очиб, кўз кеча-кундузлигинг,
Кўргил ўшал ноқису ожизлигинг.

Кексадир ақлингки, унутгай сени,
Ёдинг этар, ёдига солсанг ани.

Булмаса ул ақли шарифинг магар,
Ким сени эсларди, кимама ёд этар?

Ақл – Масихо, юзинг бурмагил,
Булма эшак, лой кечиб юрмагил.

1770

Ёки ақл йўлини тут, нурга ет,
Ёки кетиб эшигидин, таркин эт.

Айлама маст ақли адабсозни,
Айлама чумчуққа емиш бозни.

Майки ҳалол эрди ўшал ҳар мақом,
Ақлга душманлиги этди ҳаром.

Май ўшал, шарбати жомингдир ул,
Ақл ўшал, чашмаи номингдир ул.

Гарчи май андуҳи жаҳонинг олар,
Ичма уни, иззати жонинг олар

1775

Май жигарингга тўкилур мисли туз,
Ичсин уни, майли, неча бетамиз.

Ичма, сенга касрини этгум хабар,
Ул сени жонингдин этар беҳабар.

Беҳабар ул, кимки уни тотгуси,
Бир йўла ғафлатга кейин ботгуси.

Чашми хаёлотга тигинг ур бу дам,
Пойи харобот куйидин уз кадам.

Эйки, ўзинг ўзингга ошик, алиф,
Нафсинг ўшал – нафси балодир, рақиб

1780 Эрсанг “алиф”, парри қумошингни бер,¹⁵³
Йўкса, у “бе” сингари бошингни бер.

Мисли алиф зийнаги мажлис ўзинг,
Мисли алиф йўқ сира муфлислигинг.

Мисли алиф авжгаро бўлмагил,¹⁵⁴
Гул каби бўл бесарупо, яшнагил.

Ёш боладек этма ўйинни ҳавас,
Умр эмас, этма узунни ҳавас.

Қош қорайиб, кўкда шафақ товланур,
Соя чўзилди, камайиб қолди нур.

1785 Кун тугаши бўлди аён-ошқор,
Соя узангай бир эмас, икки бор.

Сояпарастлик сенга не мисли боғ?
Сояни синдиргучи нур бўл, чироқ

Сояни ҳайдар эсанг ўздин агар,
Соядек айбинг-да қуринмас бўлар.

Соянишинлик эмас ҳар кимга бахт,
Соянишин чашмаи ҳайвон фақат.

Эй забару зери сару пойинг ул,
Зеру забар – пойу сари ройинг ул.

---

¹⁵³ Парри қумош – ипакдай майин қанот.

¹⁵⁴ Авжгаро – баландга интилу вчи.

1790

Субҳ тутар сенга агаб тоси зар,
Қўлни юварсен деб ўзингдин магар.

Ювсанг ўшал тосда тўнингни ҳалол,
Сувни у сарчашмайи офтобдин ол.

Куррайи хуршид чу собун санга,
Тоза бўлур жомайи пурхун анга.

Сочди табиат сенга оташни, хув,
Қолмади ул умри ҳаётингда сув.

Бўлмаса пок кибру ғараздин танинг,
Бўзча ҳам эрмас ўша заррин тўнинг.

1795

Сўз ила дилларга сафо кирса, нур,
Меъдаи дўзахга емиш қайда ул?

Зўр дема оташни, не имкон анга,
Эр кишининг ростлиги қалқон анга.

Эгрилик ул асли – каму кост эсанг,
Дарду ғаминг қолмас агар рост эсанг.

Гар тарозидек эсанг росткор,
Айла кўнгил ростлигига эътибор.

Зарра қадар ҳаққа зиён этганинг,
Тошу тарозингни ёмон этганинг.

1800

Ҳар неки этдинг, у кўпу кам бўлур,
Рўзи қиёматда сенга жам бўлур.

Кўрсатилур яхши-ёмон қилганинг,
Кам берибон, ўрнига кўп олганинг.

Тиғи тарозини сен андиша қил,
Кўп беришу кам олишинг пеша қил.

Кажлигини гулда тикан битди гар,
Ростлигини топди шакар найшакар

Қайдаки ростликка тикилгай алам,
Ҳақ ўша байроқни қўтаргай баланд...

Золим подшо ва ростгўй киши ҳикояти

1805

Бор эди подшоҳи раиятшикан,¹⁵⁵
Бўйлаки, ҳажжожга берар эрди панд.

Кечаю кундузда неча сир эди,
Тонгда унинг олдида ҳозир эди.

Хуфияси бор эди кўп ҳийлагар,
Еткизар эрди анга махфий хабар.

Борди малик олдига бир субҳидам,
Рост ила ёлғон эди илкида жам.

Деди: “Фалон кекса сени без деди,
Хирақушу золиму хунрез деди”.

1810

Шоҳ эшитиб, бўлди чунон хашмноқ,
Дедики: “Бас, мен уни этгум ҳалок”

Суфра ёзиб, унга тўқар эрди кум,
Золиму девона эди бўйлаким...

Ел каби учди эшитиб бир йигит,
Билганини кексага етказди зуд.

---

¹⁵⁵ Раиятшикан – халққа зулм қилувчи

Чол вузӯ қилди-ю, олди кафан,¹⁵⁶
Борди малик олдига ул дафъатан.

Бошлади сӯз шунда шаҳи тезрой,
Қаҳру ғабларга миниб, деди: “Ҳой!

1815 Бас, эшитдим ўша сен айтганинг,
Телбаю золим дея айбсатганинг!

Мулки Сулаймон эгаси мен бугун,
Деви ситамкор дея айтдинг нечун?”

Чол дедики: “Йўқ, бунини мен айтмадим,
Бунданам баттар эди ул айтганим

Кексаю ёш зулминг ила қадди ей,
Шаҳру қасаб бузғуну бойқушсарой.

Тингла мени, айбшуморинг ўзим,¹⁵⁷
Яхши-ёмон ойинадоринг ўзим.

1820 Ойинада акс этурсен, аё,
Ойина синдирмоқ азалдин хаго

Рост дедим сӯзни, қабул айла бот,
Хушламасанг, ол мени, дорингга торг!”

Чол сӯзида ростлик эди ошкор,
Ростлиги подшо дилига этди кор.

Шоҳ унинг кўрди чунон ростлигин,
Ҳам ўзининг қинғиру норостлигин.

Деди: “Ҳануту¹⁵⁸ кафанини ечинг,
Ғолия суртиб, тунимиз кийдириг”.

---

¹⁵⁶ Вузӯ – таҳорат.

¹⁵⁷ Айбшумор – айбларни санаб кўрсатувчи.

¹⁵⁸ Ҳануту – мурдага дафн олдидан сепиладиган лтру уфур

1825

Зулму ситамлар йўлидин қайтди шоҳ,
Бўлди адолатли, раиятпаноҳ

Ростлигини кимса ниҳон этмади,
Ростлиги ҳеч кимга зиён этмади.

Айла фақат ростлигу ростлик шиор,
Сенга зафар бергуси Парвардигор.

Рост эса сўзу суханинг – жумладур,
Аччиғу аччиқ у ал-ҳаққу мур.¹⁵⁹

Рост сухан бирла амал айла, ҳой,
Пушту паноҳ сенга қодир Худой.

1830

Таъби Низомийки, камарбастадир,
Ишлари ростлик ила орастадир.

Ҷн бешинчи мақолат

Ҳасадгўйларга маломат ёғдириш

Ҳар нафас ул пардаи чобук рақиб,¹⁶⁰
Жилва қилур турфа ўйин кўрсагиб.

Сози жаранглайди-ю, раққоси йўқ,
Баҳри тўла гавҳару гаввоси йўқ

Ул дираму давлату ул тожу тиг,
Барчаси илқингда сенинг, эй дариг!

Бошинг уза ҳозир эса Жабраил,
Қайда қазо мумсику қудрат бахил?

1835

Гарчи бировларга эди ул бисот,
Кам бўлур харжингу нафъинг зиёд.

¹⁵⁹ Ҳақиқат аччиқ, аммо барча унга муҳтож

¹⁶⁰ Чобук рақиб – эгчил, чакқон, рақиб.

Йўлга қадам қўйгилу рафторни кўр.
Қоқ бу эшикни, сиру асрорни кўр.

Тошлари ёқуту гиёҳ – кимийе,
Билмасанг, эрмасми надомат санго?

Бунда қалам шарҳига етгай шикаст,
Ки ҳама ганжина шу масканда, бас.

Боғки, андин чу етишгай самар,
Яхшиданам яхшиси ул ҳар маҳал.

1840 Риштайи дилларки дуру гавҳар ул,
Шодаю маржонлари зебо эрур.

Йўлчилари саф чекишиб изма-из,
Бир-биридин зийрагу доно, нафис.

Ақл шараф бергусидир ҳар қачон,
Фарқламас ул кексами ё навқирон.

Тош, эшитдимки, қариб, қартайиб,
Лаъл бўлармиш у, ишонмоқ қийин.

Кўҳнадан-кўҳна у тоғлар аро,
Тошнинг ўшал билгани бонгу садо.

1845 Улки ўсиб эрди сутингни эмиб,
Энди уни оғу дегай камситиб.

Кексада даъвою ғараз кам бўлур,
Ёш-ялангларга ҳавас кам бўлур.

Гулки тароватли, у роҳатлидир,
Кекса тикан захму жароҳатлидир

Янги узумдин қилинур тўтиё,
Кексайиб ингичка илон – аждаҳо.

- Ақлки бош косасида эрди, бас,
Ундаги эски мияни хушламас.
- 1850 Илкига кук жадвалин олган киши,
Эскича тақвим ила бўлмас иши.
- Мисли арслон кабидир кекса ит,
Бўри мисол оҳуга солгай човут
- Сен мени Юсуф дегилу этма таън,
Қўрқаман овлоқда қари бўридан.
- Кексалик ташвиши менга хуш эрур,
Қўй, у йигитлик суви оташ эрур.
- Гарчи йигитлик ҳама фарзоналик,
Бир сифати бор яна, девоналик.
- 1855 Баски яшилликни тилар ёсуман,
Ҳинду дегай ўзни кумуш, оқ бадан.
- Менки чаман сахнида яшноқ ҳали,
Кексалик даъвосин этармен вале.
- Эски ҳунарники у худбин қилур,
Қилмишини ўзгага ҳақ деб билур.
- Улки фалак буржида эрди ҳилол,
Бадр бўлур номи, топаркан камол
- Кеча ниҳол эрди, гулосо ўшал,
Энди қўлинг чўз анга, хурмо ўшал.
- 1860 Дона униб-ўсса очиб кўркини,
Дона эмас, балки бошоқ бил уни.
- Ҳавзаки лим тўлди зилол сувга ул,
Сен уни аввалги ҳовуз билмагил.

Етса саҳар палласи, кӯз юмса тун,
Ўзгача кӯз бирла боқар унга кун.

Дўстки нодон эса, кеч ҳозироқ,
Душмани доно сен учун яхшироқ

Ҳар не гиёҳни демагил найшакар,
Кўр аниким, унда не миқдор шакар.

1865

Ҳаммадин авлоси ҳунардир сенга,
Қайда ҳунар эрса, кўнгил бер анга.

Сувки садаф ичра фаровон эрур,
Дур эса бир қатрайи найсон эрур.

Сенга магар заҳмати жон етгуси,
Сўнг гуҳари тожнишон етгуси

Ҳар неча байроқ сенга бермиш қазо,
Ҳифзу ҳимоят анга сендин сазо.

Йўқ, ҳали вайрона эмас бул работ,
Йўқ, ҳали ордона эмас бул бисот.

1870

Ўзни сира муҳтасиби сунъ дема,
Сўнг уша иблис каби калтак ема.

Ҳар кишиким ҳукмига иқрор эмас,
Чарх унинг жонига бергай шикаст.

Ёш шаҳзода ва унинг кекса душманлари ҳикояти

Қисса эшитдимки, макон Марв эди,
Бор эди шаҳзода, буйи сарв эди.

Аркону аъёни эмас унга хуш,
Ташвиши давлатда эди ақлу хуш.

- Эски амалдорки, баъри хийлагар,
Баски кутар эрди улардин хатар.
- 1875 Бир кечаким уйқуга ул юмди кўз,
Пири кириб уйқусига, қотди сўз.
- Дедики: кес эски ҳама буржни ул,
Эски бутққларга омон бермагил.
- Токи сенга мулк муқаррар бўлур,
Айшгу тараб сўнгра муяссар бўлур..
- Уйқудин уйғонди ҳамон, ул куни
Сурди ародин неча бир эскини.
- Эскилар устига қалам чизди у,
Давлатига берди тароватли руҳ.
- 1880 Улки бузар элни, бузилсин ўшал,
Бошига ур, боши узилсин ўшал.
- Янги бутққ яшнамагай, ўсмагай,
Токи биров эскисини кесмагай.
- Келмаса гар остига сув бор-бор,
Пан-жа очиб, баргини ёймас чинор.
- Айламасанг чашма йўлин тоза, пок,
Оби зилолин сенга бергайми хок?
- Атри тароватни димоғингга ол,
Яхши насиҳатни қулоғингга ол.
- 1885 Чек ақл тигини сен дам-бадам,
Қинида тутгайсен уни мунча ҳам!

Гар нафасинг ул нафаси хос эмас,
Баски ушал ҳамнафаси пок эмас.

Лутфу карам расмини қил барчага,
Лутфу карам бирла танил барчага.

Бой-бадавлат киши этса карам,
Етгусидир давлати боқийга ҳам.

Тухми сахо эк, саломат сенга,
Бўлгуси ул ризқи қиёмат сенга.

1890

Ё Раб, ушал ганжи сахойинг эрур,
Нақди Низомийни ушандин айир...

Ун олтинчи мақолат

Маслак йўлида жадал олға босиш баёнида

Эйки бир эпкин юзидин боши ҳам,
Чангу ғубор олдида чун бечидам,

Дон йўғу ташвиши хирмон нега?
Мулк йўғу тахти Сулаймон нега?

Тиг эмассен, талаби жанг нечун?
Бонг эмассен, бу овозанг нечун?

Сен-да қилич сингари сочгил кумуш,
Думборадек тут ўша қорнингни буш.

1895

Дев сени судрайди, аё, бормагил,
Мурда эмассан-ку, қўлинг бермагил

Муғни кўриб, қўлни салиб айлама,
Даъвийи шамшири хатиб айлама.

Акса урар эрса гар Одам неча,
Аксаси етгай у Масихогача.

Ҳар киши парвона сифат хуш бўлиб,
Сурсин умр севгани оташ бўлиб.

Хуш яшагил, неча нафас жон сенинг,
Хирқа кийиб, ол, шу жаҳон ҳам сенинг.

1900

Хайри Худойинг эса нопок ўшал,
Хайри худойи эмас ул ҳеч маҳал.

Шер бўл, чўпон итидин кўркмагил,
Талқ¹⁶¹ бўл, дўзах ўтидин кўркмагил.

Сохта эсанг, бўл ўша оташга ем,
Соф зару ёқутга сира йўқ ваҳим.

Этма ғурур, эй дағали хокдон,
Кимсан ўзинг, неча суяк-устухон.

Бизгача ҳам давр суриб ўтдилар,
Бойлик учун зир югуриб ўтдилар.

1905

Суду самар бердими чопганлари,
Бори зиён эрди-ку топганлари!

Сен шу замин заррасисен аслида,
Қўй у оёғингни фалак устига.

Гарчи фалак авжига етгувчисен,
Хоки заминга яна қайтгувчисен.

Соч каби бошингни ўзинг кесмагил,
Сўнгра оёғингни анга босмагил.

Қуш эмассен, сенга учмоқ қийин,
Ёрга етарми киши жой чекмайин?

---

¹⁶¹

Талқ – оловда куймайдиган тош.

- 1910 Бор у фалак сори қадрлаб ани,
Ул дағи жойингга қўяр бошини.
- Майни сен ичгувчи, заҳарда не айб?
Айбни сен этгувчи, даҳрда не айб?
- Сўкма уни беҳудага, эй фалон,
Даҳр сену менга не этди ёмон?
- Улки чекиб ранжу машаққат бәсе,
Бизни такаллуф ила этди касе.
- Бас, сену мен аслида ҳеч кимсамиз,
Борми даҳр бўйнида бир ҳиссамиз?
- 1915 Бўлмаса лаъл жавҳари чин ошкор,
Муҳри қабул урмас анга шаҳриёр.
- Тош магар хирмани олам эрур,
Лаъл вале тош эса-да, кам эрур.
- Гарчи тикан бирла сумандир гиёҳ,
Ул бири куз офати, бул тугиё.
- Ичмаса-да сув, асл эрса ул,
Рангу уфорини йўқотмайди гул.
- Сув ила гар атру чирой печ-печ,
Лек у тиканни суман айларми ҳеч?
- 1920 Қоида-қонунга йўқ эрса қарор,
Баски бузилгайди тамом рўзгор.
- Бизда эмас тадбири давлат ушал,
Бор нечаким соҳиби давлат магар.
- Улки бедавлат, ғам ила бағри чок,
Бою бадавлатга бу ғамдин не бок?

- Ёр эрур бахтига давлатпараст,
Бандайи давлат бўл, аё, бошкамас.
- Берди сенга Ҳақ сени кўрмак учун,
Бермади давлатни у эрмак учун
- 1925 Аҳли кибор бошида парвона бўл,
Чарх уришингдин сени ул қутқарур.
- Мумсигу бадбахт ила тутма макон,
Муқбили айём аталиб, ном қозон
- Боқ ўша жавзойи фалакка чиқиб,
Гоҳида бахтинг сина ёнғоқ чақиб.
- Давлат агар истасанг афтода бўл,
Этма жаҳон ташвишини, тоза бўл.
- Сув у кўнгил поклигидин кулгуси,
Уд тугуни боисидин куйгуси.
- 1930 Пайрави дил бўл, анис этма кас,
Ўз танингу захмати йўл сенга бас.
- Бошқа бутокларга чўзиб қўл неча,
Бер яна, дерсан, яна, токайгача?
- Жумлайи оламни йиғарсен баче,
Бир куни ортингда бари қолгуси.
- Қўй ўша ҳирсингни, у тоат кесар,
Гардани ҳирсингни қаноат кесар.
- Маркази ул гунбази нилий нигор,
Сенга кенгиш фикру тафаккурга тор
- 1935 Ёки тамом қўй ўша андишани,
Ё нари сур нафси макрпешани.

Маърифат одам гилида қолмамиш,
Аҳли кўнгил ҳам элида қолмамиш.

Икки хунарномани тўққиз дабир¹⁶²
Езса-да, йўқ одами маънипазир.

Маънига душман эса, ул сенга ёт,
Кутма илон захридин оби ҳает.

Душмани донойинг этар қасди жон,
Дуст гўлу нодон эса, андин ёмон.

Мажруҳ бола ҳикояти

1940 Бир болакай қўлда неча тош ила,
Ҳўнар эди бир неча тенгдош ила.

Йўлда қоқилди, йиқилиб шу нафас,
Жонига дард, жисмига етди шикаст.

Тутдилар агрофини тенгдошлари,
Қўрқуву ташвишда қотиб бошлари.

Энг яқин ўртоғи ўшанда ҳамон
Дедики, бу ишни тутайлик ниҳон

Ташланг уни қудуққа элтиб, магар
Отаси бизларни гуноҳкор этар...

1945 Бор эди ул даврада зийрак ўғил,
Душмани эрди боланинг, деди ул:

“Йўқ, яширманг, яширмоқ қийин,
Бойси бордир, эшитинг, айтайин.

Шу боланинг душманман, эслашар,
Айбни кейин менга ҳамма тўнкашар”.

¹⁶² Дабир – бу ерда қотиб маъносида.

Борди, хабар берди ўша, хулласи,
Кўрди зарур чорани сўнг отаси.

Кимса агар зийрагу доно эрур,
Чорайи тадбирга тавоно эрур.

1950 Сирри самовотни ким очгай бу дам?
Улки, само саҳнига босгай қадам.

Қолмади бошида фалак ташвиши,
Ошди фалакдин у Низомий иши.

Ўн еттинчи мақолат
Ибодату тажрид¹⁶³ баёнида

Эй беҳабар Тангридану ўзданам,
Қайғуси жон дарди-ю, ташвиши тан.

Қуй ўша манманлигу даъвони, кеч,
Токи тириксан, дема бу сўзни ҳеч.

Кўк каби дунёни ўзинг қамрама,
Мулкинг эмас нарсани мулким дема.

1955 Қудрати ортиқ шу жаҳоннинг неча,
Тошу тарозуси етар кўккача.

Қуввати тоғ қайда, ғубор қайдадир,
Қайда ўчоқ ўти, шарор қайдадир?¹⁶⁴

Улки ризолик камарин боғлагай,
Сабру қаноатга ўзин чоғлагай.

Ҳирс – ҳаромхўрлигу маҳрумлик ул,
Тожи ризо – зийнати маҳқумлик ул

---

¹⁶³ Тажрид – хитваатга чекиниб, танҳоликда ибодат қилиш.

¹⁶⁴ Шарор – учқун.

- Киссавуру уғри мудом қайғуда,
Киссаси бум-бушлар эса осуда.
- 1960   Бой эсанг, бұл машаққатшиор,
Ёқмаса ул, ташла, гадоликка бор.
- Икки киши кучада жанжал қилур,
Бир-бирининг соқолига чанг солур.
- Кўса кўриб, дедики, тинчман бу дам,
Бўйла соқол юлмағу соқолданам...
- Аҳли тамиз маслаҳатин тингла, бок,
Бўл ўша юк бирла эшакдин йирок
- Токи Масихо каби сен дилга ет,
Юксизу эшшаксиз у манзилга ет.
- 1965   Мўмин эсанг, габр каби уйлама,
Тўну либосингни қалин айлама.
- Мавж ҳалокагли, ўзинг шайлагил,
Юкни қўйиб, жонни халос айлагил.
- Яхши, эсанг суфрада урвоқ каби,
Бўлсанг ўшал сув уза япроқ каби.
- Оз емак, оз уйкудин эрмиш кадр,
Ганжи азизлар у харобликдадир.
- Кузғун эмассен, юҳо, сертама,
Қарға бул-у, конга юзинг булғама.
- 1970   Булсанг агар бут каби қонсиз ўшал,
Мурда ейишликдин этарсен ҳазар.
- Хуни жигардир у шароб билганинг,
Оташи шарм эрди гулоб билганинг.

Бир қадаре қуввати қон қолмасин,
Тот у темир узра темир зарбасин

Бир йўласи еб-ялаб қўймагил,
Кам ейишликни шиор айлагил.

Шер у кам ейдики, саркаш эрур,
Ёппа ейиш одаги оташ эрур.

1975 Кун ўша бир нон ила хурсанд мудом,¹⁶⁵
Нурга тўлиб, кўзлари равшан мудом.

Тун сабуҳийга ўзин шайлади,
Қонини андоққи қаро айлади.

Кўп ейишлик-ла ақл кам бўлур,
Кўксида райҳон намидек ғам бўлур.

Ақл магар жон эса, жисми ўзинг,
Жон у ганждирки, тилисми ўзинг.

Ганж сенга бергайму ёруғлик ва ранг,
То ўша тилсим эшигин бузмасанг.

1980 Хок ишончсизлигини этди фош,
Булма ишончсиз ила сен даврадош.

Ғам ичида кечса-да умринг ҳама,
Ғам емас ул, сен-да анга ғам ема.

Дедилар: “Эй занжий, куларсен нечун?
Йиғласанг арзийди қаролик учун”.

Деди: “Бу дунёга умид менда йўқ,
Юз қаро бўлди-ю, тиш эрса оқ”.

---

¹⁶⁵ Нон бу ерда қуёш маъносида.

Кулгу қаро юзда ажабмас магар,
Гоҳи қаро кукда чақинлар чақар.

1985

Этма кунгилни дуну дунёга банд,
Мисли чақин кул шу жаҳон устидан.

Тути кулиб, берди шакарга шикаст,
Каклик уриб қаҳқаҳа, юксалтди сас.

Кулгу агар ечмаса дилдан тугун,
Йиғламоқ афзал сенга, эй бағри хун.

Куймагу кулмак яна чақмоқ мисол,
Умри жаҳонингга зиёнди, завол.

Шам каби безавқ кулишинг от йирок,
Баски, анга йиғлаганинг яхшироқ.

1990

Кулма тишинг оқини кўз-кўз қилиб,
Тишла лабингни, гаҳи ичдан кулиб.

Ҳар куни кўз ёши тўкиб юрма, бас,
Ҳаддин ортиқ кулишам яхшимас.

Кўхнаназарсанми ва ё тоза гул,
Яхши-ёмондир сенга андоза ул.

Ғам емагил, хуш туру хурсанд ўтир,
Яхши-ёмон барчаси ўтгусидир.

Шод эса дил, нолайи дилсузи бор,
Тун-кечанинг гавҳари афрузи бор.

1995

Борми бировким, сира алданмамиш,
Макру фириб шарбатига қонмамиш?

Молу бисот борки, бор овозаси,
Шаҳду шакар узра хира пашшаси.

Дояйи донойинг эрур шул замон,
Яхши-ёмонингни анга эт аён.

Сирка берар бўлса, уни бол дегил,
Яхшилик истар сенга, қайғурмагил.

Йўл ўша йўлдирки, у собит, муқим,
Унда Хизр ҳамдами Мусо, Калим.

2000

Ноз этар эрса буюклар, чида,
Токи буюклик дағи етсин сенга.

Ёри мусоиддир ўшал чорасиз,¹⁶⁶
Дом – тузоқдин сени айлар халос.

Пир ва мурид ҳикояти

Бир куни пирлар пири этди сафар,
Неча муридлар анга эргашдилар.

Чўлда муридларга атаб дафъатан,
Совға, деди ел чиқариб ортидан.

Ранжиди пирдан муридлар базе,
Кетди ҳама, қолди фақат биттаси.

2005

Пир деди: “Не эрдик, сен этмадинг,
Баски ҳама кетди-ю, сен кетмадинг?”

Деди мурид: “Эй пири сиймойи нур,
Хоки пойинг бошим уза тож эрур.

Ел ила мен келмадим аввал нафас,
Ел ила сўнг кетсаму бўлсам абас.

Ел ила келган кетадир ел ила,
Дил ила келган кетадир дил ила.

---

¹⁶⁶ Мусоид – мувофик, ёрдамчи.

- Дўст ким ул? – Пардани тутгай омон,
Пардани йиртурлар улар ҳар замон.
- 2035 Орзулари – сийму заринг бир йўла
Юлсалару олсалар афсун ила.
- Сенга боқиб сидқ ила сураг улар,
Вақти зарурагда зарураг улар.
- Ким у асл дўст, сенга равшан эрур,
Тортмаса кўнглинг, ўша душман эрур.
- Тан сира билгайми, сенга ёр ким?
Дил ўзи огоҳ – вафодор ким?
- Дил ўзи бир дона, ғами минг экан,
Бир гули пажмурдаю юзлаб тикан.
- 2040 Мулк неча минг, битта Фаридун фақат,
Битта димоғ, атру уфор қатма-қат.
- Пардаси бор ҳар неки оламда бор,
Рози дилинг узра дилинг пардадор.
- Йўк эса кўнглингда магар қулф, банд,
Бошқа кўнгиллар анга солгайми банд?
- Кўнглинг агар нозик эса гул йўсин,
Кун каби розингни ёрсан нечун?
- Кўнглинг ул нозиклигинин айтди роз,
Шишага май қуйса, чиқаргай овоз.
- 2045 Ҳамнафас истар эсанг, эй бесабр,
Ҳамнафасингни нафасингдин қидир.
- Жаҳд этиб, баски тикиб жонни сен,
Топгил ўшал дўсту қадрдонни сен.

Токи аёнмас гуҳари ёринг ул,
Сочма ушал гавҳари асроринг ул...

Жамшид ва унинг хос маҳрами ҳикояти

Жамшид ила маҳрамининг мослиги
Ой ила офтобча эди хослиги.

Маҳрам эди, сидқи мукамал эди,
Аҳли сарой ичра у афзал эди.

2050

Шоҳ ишончини кўпайтди анга,
Ичдаги бор сиррини айтди анга.

Шунча яқинлик била ул навқирон
Истади шоҳдин йироқлик ҳамон.

Жонини ўртар эди шоҳ айтгани,
Айтгани кўрқарди бировга ани.

Йўлда уни бир қари кампир кўриб,
Лола юзин сарғишу тақсир кўриб.

Сўрдик: “эй сарв, сенга не хазон,
Шоҳи жаҳон олдида айшинг равон?”

2055

Сенга илашди қаёқдин алам,
Бўйлаки дилхушлик аро дарду ғам?

Сен каби барнога қарилик нечун,
Не эди, сарғайтди юзингни бугун?

Шоҳи жаҳонга сен ўзинг роздон,
Яшна кулиб, эй дили шоҳи жаҳон!

Шоҳ юзидин ранги райят қизил,
Сўнгра ўтар хосу сипоҳийга ул...”

Деди йигит: “Буйлаки дардим менинг,
Дарди дилимдин хабаринг йўқ сенинг.

2060

Сабр менга жабрини этди чунон,
Сабр қилиб, бўлди юзим заъфарон.

Шоҳ аён этди менга борини,
Кўнглим аро гавҳари асрорини.

Буйла буюқдирки у сирри жалол,
Кимсага сўз айламак андин маҳол.

Сиррини ул дилга чунон жойладим,
Тилни тугиб ҳар еридин, бойладим.

Айламадим сенга қулиб, дил хушим.
Токи учиб чиқмагай анво қушим.

2065

Сўйламасам, қолса шу кўнглимда ул,
Бори азобдирки, кўнгил хун бўлур.

Лекин уни айлар эсам ошкор,
Қаҳру ҳалокатга бўлурмен дучор”.

Деди у момо: “Аё, сўйлама,
Кимсага ул сирни аён айлама.

Маҳрам этиб ўзгани, ҳеч урма дам,
Асра уни, ўйлаки, соянгданам.

Майлими, чеҳрангки бугун заъфарон,
Тиг дамидин сўнгра ювар бўлса қон?

2070

Бежиз эмас, ҳар кеча соҳибақл
Бош дегай тилгаки, сир сақлагил.

Бош керак бўлса, тилинг айла хор,
Айлама кун сингари сир ошкор.

Эр эса оқил, у тияр тилни, бас,
Ит эса девона, хураp ҳар нафас.

Маслаҳатим сенга, тилинг тий мудом,
Тиг у филоф ичра топар эҳтиром.

Тингла шу пандимни, у жон роҳати,
Бошга етар тиги забон офати.

2075

Сочма бинафша каби сиррингни, ҳай,
Токи цу бошингни биров узмагай.

Қўйма, тилинг сўйламасин сирни то,
Йўкса шу бошингдин учар оҳ-воҳ.

Очма оғиз айшу тараб пайтида,
Неча кулоқ бор у девор ортида.

Айбни кўриб, сўйлама нохушлигинг,
Яхшидир ул даврада хомушлигинг.

Мунча ёзарсен? Қалам оҳиста сур,
Ёзсалар айбингни, сен осуда тур.

2080

Тинлаганинг сув каби ювгил ҳамон,
Кўзгу каби кўрганинг этма аён.

Эр кишилар ҳар неки кўргай туни,
Кундузи ҳеч кимсага айтмас уни.

Ложарам ул кўк – само гунбази
Кечаси кўрганни демас кундузи.

Рост эса ул расми адаб кўрганинг,
Кундузи айтма кечалаб кўрганинг.

Тун – ниҳонхонайи ганжинадир,
Неча кўнгиллар сирига сийнадир.

2085

Аҳли тариқат дили дарё бўлиб,
Ҳар неки кўргайлар, утарлар елиб.

Бошни кўтарса киши Аршдин баланд
Баски, кўтаргай у кўнгил саҳнидан.

Кўз ила тил улфату дўстдир магар,
Бош ила соч, тери ва тандек улар.

Пардада ишқ келди каромот бўлиб,
Очди юзин, қолди харобот бўлиб.

Дин ишидин тугдилар андоқ тугун,
Шайладилар сўнг уни Ҳаллож учун.

2090

Ғунчаки, жон парда этиб розини,
Чашмайи хун этди очиб оғзини.

Қай оғиз ул мартаба ҳосил қилур,
Қиссаи кўнгилни-да кўнгил қилур.

Косайи дилдан бу таом хуш бўлар,
Оғизга элтганда у оташ бўлар.

Асли фасоҳат у забонбасталик,
Асли шитобдир ўша оҳисталик.

Бу ўша дил равшани берган хабар,
Ўзгани ҳам буйла хабардор этар.

2095

Бу луғат – изҳори кўнгил аслида,
Таржимаси ҳам кўнгил лафзида.

Кўнглинг эса шод, Низомий, сенинг,
Мулки қаноат тамоми сенинг.

Үн тўққизинчи мақолат
Охират ила юзлашув баёнида

Мажлиси хилватга қара, не гўзал,
Мисли тўлин ой каби равшан ўшал.

Шам ёқилиб, шаҳду шакар суфрада,
Тахт қурилиб, ағру уфур ўртада...

Душмани жондир сенга шу рўзгор,¹⁶⁷
Дўстлигини айлама ҳеч ихтиёр.

2100

Боқ, у кимларга каманд ташлади,
Кимки буни кўрди, тилин тишлади.

Эй, дин эмас, сен ўша дунёталаб,
Бонг урилмоқда-ку сенга атаб.

Мулки ситам таркини сен айла тез,
Гирди саропардаи асрорни кез.

Сенки шу дунёда жушиб беқарор,
Ҳар не сириг унда бўлур ошкор.

Итки ўшал ўтгазабу музнафас,
Тулки кияр тўн, этиб шунга мос.

2105

Дузахи гугурт бу дашти ваҳим,
Бахтлидир ул зуд юриб ўтса ким.

Оби даҳонингни адаб бирла йиғ,
Чашмайи гугуртга тупур, эй рафик

Олган эдинг руҳни, самовотга бер,
Олган эдинг тинни, шу тупроққа бер.

---

¹⁶⁷ Рўзгор – бу ерда замона маъносида.

Барчасини от ўзингдин юлиб,
Қолгин ўзинг яккаю озод бўлиб.

Кимки бу йўлда “мовуман”лик¹⁶⁸ этар,
Йўлни тўсиб, бизга тубанлик этар.

2110

Ваҳми чаён олдида аждар не бор?
Ул бири пинҳон эса, бу ошкор.

Уй тўла ўғри, жавоҳирни ил,
Дашт тўла шайтон, ё Аллоҳ дегил.

Йўқса кесарлар ўша кўнгил йўлинг,
Баски яқин қолганида манзилинг.

Қўрқаман ул тунки, шабехун уриб,
Сунг сени таҳқир-ла қуварлар суриб.

Кичкина душман-да балодир буюк,
Ғафлатинг ундан-да хатодир буюк.

2115

Кичкина деб боқма анга беписанд,
Йўқса, ўзинг мағлубу озурдасан.

Боқ, шу увоқ танда нечук моя зўр,
Ғоҳида шербаччани судрайди мўр.

Карвон эди, етди шу манзилга ул,
Кема эди, келди шу соҳилга ул.

Ўзни ниҳон айлагил уйқу каби,
Турма, оқиб ўт равон сув каби.

Савмиа¹⁶⁹ саҳнига чу келдинг кириб,
Ҳар неки олдинг, бер уни қайтариб.

---

¹⁶⁸ Мовуманлик – манманлик, худбинлик, кибру гурур.

¹⁶⁹ Савмиа – ибодатхона.

- 2120   Кетмасанг, ул дамда қувиб ташқари,
Бор бисотингни отарлар нари.
- Бўлмаса тақдирда кетишлик ўшал,
Этмас эди чарх кеча-кундуз сафар.
- Этма у шайтон қўлида ўзни хор,
Дин этагин тутгилу иймонга бор.
- Шаръ чақирар, унга нидо айлагил,
Таъб сенингмас, видо айлагил.
- Шаръ – насим, сен уни жонингга бер,
Таъб – ғубор, хоки жаҳонингга бер.
- 2125   Шаръ гули райҳон этар жонни, бас,
Таъбпараст бўлма, аё жонпараст!
- Ҳар касу нокасга бўлиб чун сабо,
Хору хас атрофида бўлма ҳаво.
- Соя эса гар ҳама, сен бўл чирок,
Ҳар неки бор, ҳаммасидин бўл йирок.
- Бошинг уза даври фалак чанбари,
Бошни нечук элтасан ундан нари?
- Сўйласа осмон сенга ўз ҳолидин,
Бошидин ўтган ҳама аҳволидин,
- 2130   Ғоринг ўлиб тор сақари олдида,¹⁷⁰
Умринг ўлур ҳеч гузари олдида.
- Унда қоларсен баса хомуш бўлиб,
Балки ўзингдан-да фаромуш бўлиб.

---

¹⁷⁰ Сақар – бу ерда чуқур маъносида.

Чин эса дунёда тирик юрганинг,
Яхшидир ишқ эшигини урганинг.

Неча нафаски, утар ул комсиз,
Қайда у хушлик сенга шу жомсиз?

Икки кулоҳинг ҳали этмай ниҳон,
Бичдими бир тун сенга ул осмон?

2135

Ҳар неки эт, олами кофирситез
Ёзгай уни номайи номингга тез.

Қайси эшикники очарсен ҳамон,
Ўша эшикни очишар ул замон.

Пардаи ноз эрса кўзингда, кейин
Сенга ўшал пардада бўлгай ўйин.

Яхши-ёмонники мудом кўрдилар,
Улки ёмон эрди, ёмон кўрдилар.

Кимки юрар йўлга, нишон бергуси,
Кимки ёмон эрди, товон бергуси.

2140

Сурат аро яхши-ёмонинг бўлур,
Ҳар неки элтсанг, ўша номинг бўлур.

Кийса тикан, гул ҳам ўшал хор эмиш,
Анбаридир, ким эса анбарфуруш.

Ҳақ кунни хор этма ўзинг, сохтакор,
Бўлма Худо олдида ҳам шармсор.

Қаҳринг эса, даври жигартобга ур,
Тошни ўшал шишайи хунобга ур.

Ҳайда ўшал лубати шангарфни,¹⁷¹
Қўйма, чизиб ташла ўшал ҳарфни.

2145

Бу қалайи қалъани забт эт тамом,
Ул югурик отга жилов ур ҳамон.

То фалак айтсин ўшал оғоҳлигинг,
Олам аро ҳаққи шаҳаншоҳлигинг.

Иш сенга – байроқни туширмоқлик ул,
Иш менга – байроқни кўтармоқлик ул.

Менки башар, рафъи малак айлагум,¹⁷²
Масканим ул авжи фалак айлагум.

Қадди-бўйимдин баланд қийматим,
Кенгдир ўшал доирадин ҳимматим.

2150

Сув эмасу лек тошармен мудом,
Чуғз эмас, ганж очармен мудом.

Мисли фалак ганж уза пойим менинг,
Баски баланд маснаду жойим менинг.

Ҳорун-ар-Рашид ва сартарош ҳикояти

Даври хилофат эди Ҳорунга ул,
Байроғи етмиш эди гардунга ул.

Чикди етоқдин у ярим гун-кеча,
Истади ҳаммомда фарсғат пича.

Сочини қирмоққа тушиб сартарош,
Кўнглида борини анга этди фош.

---

¹⁷¹ Лубати шангарф – алвон рангли кўғирчоқ.

¹⁷² Рафъи малак – малакдан устулик.

- 2155 Деги: “Биларсен неча устодлигим,
Энди раво эт менга домодлигим.¹⁷³
- Туй-никоҳ аҳдини тузгил ўзинг,
Жуфти ҳалолликка менга бер қизинг”
- Келди ғазабга халифа шул замон,
Лекин ушал қаҳрини ютди ҳамон.
- Деги: “Ҳарораг уни элтмиш магар,
Ёки менинг даҳшатим этмиш асар.
- Ақлдин озмишми, бўлиб тийра кўз,
Йўқса. ботинмас эди айтмоққа сўз”.
- 2160 Эртаси кун боз синов айлади,
Уста яна айтганини сўйлади.
- Сўрди, синов этди яна неча бор,
Кўрди, ушандоқ эди унда қарор.
- Англадики, сиррига етмоқ қийин,
Вазир-ла маслаҳат этди кейин.
- Дедики: “Ташвиш ичида қолди бош,
Бўйла ҳунар этди менга сартарош.
- Менга куёвлиқ этар орзу, ажаб,
Боқ, не сурбет эмиш ул беадаб!
- 2165 Оғзида ханжар унинг, илкида тиг,
Икки қилич остида бошим, дариг.
- У келиб бошимга қазодек маним,
Тошин отар, унга нишон гавҳарим”.

---

¹⁷³ Домодлигим – куёвлигим.

Вазир анга дедики: “Эй шаҳриёр,
Балки оёғи тагида ганж бор?”

Соч-соқол олгали келса ҳамон,
Унга буюргил нари тургил дебон.

Этмаса амринг, аяма, ур ани,
Сўнгра қазитгил у кадамгоҳини”.

2170

Уста яна бошига келган эди,
Унга халифа нари тургил, деди.

Баски ўшал жойдин узди қадам,
Титради шўрлик, бўзариб ранги ҳам.

Боши эгик эрди, даҳони юмуқ,
Бошни кўтармакка магар ҳоли йўқ.

Бас, қадами эрди у ганжинада,
Ўйлаки, шоҳ эрди у ойинада.

Чекди қадам, ганжинадин бурди бош,
Ўзини кўрди яна ул сартарош.

2175

Қаздилар ул жойни жадал айлабон,
Топдилар, эрди неча ганжи ниҳон.

Ҳар киши ганж узраки қўйгай қадам,
Сўзларида зоҳир эрур ганжи ҳам.

Ганжи Низомийки, ажаб, кўр ани,
Сийнайи софию дили равшани.

Йигирманчи мақолат
Замондошларнинг беадаблиги баёнида

Бизки ювиб бир йўла ўздин илик,
Шу сари хок узра турибмиз нечук?

- Суҳбаги тупроқ сени хор айлади,
Бўйла ҳунарни неча бор айлади.
- 2180   Ўтди умр, кечди у давронимиз,
Орқада қолди кўчу қарвонимиз.
- Икки фаришта биз ила банд эрур,
Дев эса бадномлигимиз истаюр
- Гоҳида бир зумда оловдек ёниб,
Гоҳида бир лаҳзада кулдек совиб.
- Нури дилу равшани гавҳар қани?
Роҳати осойиши аввал қани?
- Субҳи қиёматки, у берди нишон,
Субҳи равон байроғи кўздин ниҳон.
- 2185   Лабда кибр кулгуси топди шикаст,
Жонда умр орзуси топди шикаст
- Сенки шу тупроққа асир, чорасин
Топки, у жонингни ҳалос айласин.
- Қоч бу тузоқданки, у хунхорадир,
Зийрагу ҳушёрлик анга чорадир.
- Бўрида тиш ўткиру тилгувчидир,
Тулки тутилмас анга, билгувчидир
- Жаҳд қил, аҳдингга вафо айлагил,
Ўзни дема, хайри Худо айлагил.
- 2190   Хокдиле бўлки, вафо ундадир,
Ул гули инсофу гиё ундадир.
- Ҳар ҳунареки, жону дилдин адо,
Ёйдир ўшал, риштаси сидқу вафо

Ҳар ҳунареки, тани мардум эрур,
Топмаса қадрин, у гуҳар гум эрур.

Қадрини топганда турар ярқираб,
Чашмадир андоққи, оқар шарқираб.

Яхши ҳунар кўрса магар яхшилар,
Унга ҳамон жону кўнгил бахшилар.

2195

Баски ҳунар бирла замин пок эмиш,
Бўйла ҳунар ерда бугун йўқ эмиш.

Чикса магар ўртага янги ҳунар,
Панжа урар унга ҳамон беҳунар.

Аҳли ҳунар кўнглини қон айлашар,
Унга баса захму зиён айлашар.

Ранжу риёзатни тамошо қилиб,
Нисбати андишани савдо қилиб,

Меҳру мурувватни дегайлар зиён,
Сидқу садоқатни атаб ройгон,

2200

Хайру саховатни этурлар мазах,
Сўзу суҳан ҳам дағи кулгу, мазах.

Нақши вафо музга чизурлар шитоб,
Ой ила офтобга уриб лофу қоф.

Гар нафасе малҳами роҳат ўлур,
Ўйлаки, ул қавмга жароҳат ўлур.

Шарбати лабдин тоғиниб бўйлаки,
Сўнгра урарлар юзига тарсаки.

Кўрсалар ҳар ерда бир аҳли улум,
Сирка сотарлар сиқибон хом узум.¹⁷⁴

2205

Аҳли ҳунарга боқишар терс мудом,
Ишлари айб излашу заҳму зиён.

Ҳосили дарё ҳама гавҳар эмас,
Бир кишида битта ҳунар бўлса, бас

Кўр кишига Дажла эрур қатра ёш,
Мўр чигиртка оёғи бирла хуш.

Айб қидиргувчи бир-икки нафар
Аҳли ҳунарларга нуқул тош отар.

Тийраданам-тийра эрур гиллари,
Аччиқ эрур ғуссайи кўнгиллари.

2210

Дуд бўлишар улки димоққа етиб,
Ел бўлишар баски чироққа етиб.

Боқ шу жаҳон ҳолига, сардори ким?⁹
Оламаро машҳуру номдори ким?

Ул веча бадному дағо, кўр ани,
Ҳозир эрурлар мени синдиргани.

Кўкдаги ойдирмен ўшал, синмагум,
Синсам агар, бунданам ортар нурим.

Ранжу жафоким этишар ул қадар,
Сўнгра уни кўкка нечук элтишар?

2215

Сўз десам, чун чамани боғи руҳ,
Мункир улар, ўйлаки асҳоби Нух.

---

¹⁷⁴ Байтнинг мазмуни: Улар олимларни кўрганда сирка ичгандек афтларини бўлмайтиришади.

Эй олами Хизр, ғазо айлагил,
Эй нафаси Нух, дуо айлагил!

Дил, чекарсен неча бедодини,
Айла фаромуш ушалар ёдини.

Гарчи улар макри беандозадир,
Жим туришимнинг ўзи овозадир.

Хукқада бир дур эса, солгай нидо,
Дур ила лиқ тўлса, чиқармас садо.

2220 Кўзи ярим эрса, ҳамон дод солур,
Тўлса, сукут ичра тамоm жим қолур.

Зўр эса илминг, сукут айлагил,
Сўзу сухан таркини эт, тинглагил...

Булбул ва лочин ҳикояти

Боғи чаман ичра чирой очди гул,
Боғ аро булбул деди лочинга ул:

“Сен ҳамма қушлар ичида хомуши,
Айт, сенга бегонами кўнгил хуши?”

Лабни юмиш бўлди нуқул одатинг,
Лаб очибон, кимсага сўз қотмадинг.

2225 Манзилинг ул панжайи султон эмиш,
Ҳар куни тоғ каклиги сенга емиш...

Мен эса ғайб пардасидин ҳар замон
Юз гуҳару дур чиқарармен равон.

Луқма менга қурти хазондир нечун?
Уй менга боғ ичра тикондир нечун?”

Лочин анга деди: “Етар, тинглагил,
Мен каби бўл, сен-да сукут айлагил.

Мен чу бўлиб коршунос бир қадар,
Юзни этиб, бирни демам ҳеч маҳал.

2230

Сен эса, эй шефтайи рўзгор,
Бирни ҳам этмай, ани дерсан ҳазор.

Менки ҳама маъни эрурмен, манго
Этди насиб каклик ила дасти шоҳ

Сенга у сайроқи тилингдин, демак,
Буйла тикон узра яшаб, қурт емак. .”

Хутба ўқилганда Фаридунга, ҳай,
Гумбури ноғорани ким тинглагай?

Тонг хўроз бонгидин отсайди ул,
Кулгу бўлур эрди шу дунё нуқул.

2235

Чаррки ул саҳнаи фарёд эмас,
Чанбаридин бир киши озод эмас.

Айлама овозайи назминг баланд,
Бўлма Низомий каби ул шаҳрбанд.¹⁷⁵

Китоб хотимаси

Субҳқаллаҳ сабоҳ, эй дабир,¹⁷⁶
Чун қаламим тушди, сен олгувчи бўл.

Гар наматим ошса фалакдин фузун,
Бу қаламим этсин уни лолагун.

Бул ҳама олмосни эритдим, кейин
Кичкина ханжар ясадим шоҳ учун.

---

¹⁷⁵ Низомий каби шаҳарда тутқун бўлиб қолма.

¹⁷⁶ Эй котиб, Аллоҳ сабоҳингни ойдин этсин.

2240

Гар у тошларда темир бор эди,
Шайлаганим кура – учоқ тор эди.

Давлат агар бўлса эди ҳамдамим,
Бошқича бўлгайди шкорим маним.

Кўнглима келгайки, гуноҳ айладим,
Неча варақларни қарс айладим.

Хаймада ул нозли келин барчаси,
Неча саҳаргоҳ нурининг жилваси...

Чўз кўлинг кўзи кабогим сари,
Айниган эрса, аяма, от нари.

2245

Олғаю оҳиста юриш пеша қил,
Сен ўша андишани андиша қил

Сўзу суҳан эрса адабдин йирок,
Кечгил ўшандин, сенга солгай фироқ

Илмдан эрмасса, кутарса алам,
Гар мен эсам-да ўша ҳарф, чиз қалам

Бермаса эрдим чу суҳан додини,
Совға этардимми жаҳонга уни?

Бул тарафимда сўз агар беҳуда,
Жумлайи атрофим унинг ҳукмида.

2250

Дейди замон менга: эмассен замин,
Ер каби ўлтирма, жадал айлагин.

Бикри маонимки, унинг мисли йўқ,¹⁷⁷
Эгнида арзирли туни, асли йўқ.

---

¹⁷⁷ Бикри маоним – янги, топ-тоза, бокира маъноларим.

Кийгани ул тиззага етгай, ажаб,
Тиз чўкиб ўлтиргусидир ул сабаб.

Қаддига мос жомайи зебо керак,
Токи оёқда тура билсин малак...

Ёшу қари наздида ул ҳар нафас
Йиққаним овоза фақат, бошқамас.

2255

Бор неча савдою, самар – мутлақо,
Заҳмати бозору, бўлак ҳеч вако

Ганжа бўғиб олди яқомдин маним,
Йўқса, Ироқ олтини эрди маним

Бонг уриб дейди жаҳон: “Эй ғулом,
Қайда ўшал ганж, Низомий қаён?”

Шукрки, бу номага унвон етиб,
Умрдин олдин анга поён етиб,

Этди Низомий зар ила зеварин,
Сарфлади унга неча бир гавҳарин.

2260

Эй муборак шу гуҳар сочгани
Шоҳгаким, айлади эҳсон ани

Қуш эди илкимда қалам, ул эса
Ёзди қанот саҳфайи қоғоз уза

Бошин эгиб, лабларидин тўқди дур.
“Махзан ул-асрор” тугади, деди ул.

Этсам агар ой санасин ошкор,
Кун йигирма тўрту аввал баҳор.

Йил эса ҳижратдин ўтиб ул замон,
Беш юзу етмиш ики эрди ҳамон¹⁷⁸..

---

¹⁷⁸ Милодий 1175 йил.

МУНДАРИЖА

Кўнгил ошламига саёҳат	3
Дебоча	24
<i>Илк муножот.</i> Аллоҳнинг қаҳру ғазаби ва ундан қўрқиш баёнида	28
<i>Иккинчи муножот.</i> Аллоҳнинг афви ва инъоми баёнида	32
Расули акрам саллаллоҳу алайҳи вассаллам васфида	34
Меърож	36
Биринчи наът	42
Иккинчи наът	44
Учинчи наът	46
Туртинчи наът	49
Малик Фаҳруддин Баҳромшоҳ ибни Довуд мадҳида	52
Ер ўлиб, таъзим адо айлаб айтурким	54
Бу номанинг мақоми ва мартабаси баёнида	57
Сўз фазилати баёнида	61
Манзум сўзнинг мансурдан афзаллиги	63
Тун тавсифи ва кўнгилни билиш баёнида	69
Кўнгил тарбиясида илк хилват	76
Биринчи хилват самараси	82
Тунги ишрат асносида	85
Иккинчи хилват самараси	89
<i>Илк мақолат.</i> Одам Атонинг яратилиши хусусида	93
Ноумид подшо ва уни Аллоҳ афв этгани ҳикояти	99
<i>Иккинчи мақолат.</i> Инсоф, адолат ҳимоясида шоҳга панду насихат	101
Нўширавон ва унинг вазири ҳикояти	105

<i>Учинчи мақолат. Дунё ходисалари хусусида</i>	109
Сулаймон ва деҳқон ҳикояти.....	113
<i>Тўртинчи мақолат. Подшонинг раиятга ҳусни риояти баёнида.</i>	115
Кимсасиз кампир ва Султон Санжар ҳикояти	117
<i>Бешинчи мақолат. Кексалик васфида</i>	120
Ғиштчи чол ҳикояти.....	124
<i>Олтинчи мақолат. Мавжудот эътибори баёнида</i>	125
Сайёд, унинг ити ва тулки ҳикояти	128
<i>Еттинчи мақолат. Одамийликнинг бутун хилқатлардан устунлиги</i>	132
Фаридун ва оху ҳикояти	136
<i>Саккизинчи мақолат. Яратилиш баёнида</i>	137
Мевафуруш ва тулки ҳикояти	142
<i>Тўққизинчи мақолат. Дунё ташвишларидан кутулиш баёнида</i>	143
Тавбабузар зоҳид ҳикояти	147
<i>Ўнинчи мақолат. Охирзамон аломатлари баёнида</i>	148
Исо алайҳиссалом ҳикояти.....	153
<i>Ўн биринчи мақолат. Дунёнинг бевафолиги баёнида</i>	155
Соҳибназар муъбад ҳикояти	157
<i>Ўн иккинчи мақолат. Тупроқ манзили бўлмиш дунёга видо айтиш</i>	160
Жанжаллашган ҳақимлар ҳикояти	163
<i>Ўн учинчи мақолат. Дунёга таъна-маломат ёғдириш</i>	165
Ҳожид ва сўфий ҳикояти	168
<i>Ўн тўртинчи мақолат. Ғафлатга маломат ёғдириш</i>	171
Золим подшо ва ростгўй киши ҳикояти	175
<i>Ўн бешинчи мақолат. Ҳасадгўйларга маломат ёғдириш</i>	177
Ёш шаҳзода ва унинг кекса душманлари ҳикояти	180
<i>Ўн олтинчи мақолат. Маслак йўлида жадал олға босиш баёнида</i>	182
Мажруҳ бола ҳикояти	186

<i>Ун еттинчи мақолат.</i> Ибодату тажрид баёнида	187
Пир ва мурид ҳикояти	191
<i>Ун саккизинчи мақолат.</i> Мунофиқларга маломат ёғдириш	193
Жамшид ва унинг хос маҳрами ҳикояти	195
<i>Ун тўққизинчи мақолат.</i> Охират ила юзлашув баёнида	199
Ҳорун-ар-Рашид ва сартарош ҳикояти	204
<i>Йигирманчи мақолат.</i> Замондошларнинг беадаблиги баёнида	206
Булбул ва лочин ҳикояти	209
Китоб хотимаси	211

Адабий-бадiiий наиш

ШАЙХ НИЗОМИЙ ГАНЖАВИЙ

МАХЗАН УЛ-АСРОР

(Сирлар хазинаси)

Муҳаррирлар: Уктамой Холдорова
Муҳайё Йўлдошева
Мусаҳҳиҳ: Абдуазиз Набиев
Саҳифаловчи: Азиза Муродова

Нашриёт лицензияси II № 193. 10.05.2011 йил
Босишга рухсат этилди 22.08.2016 й. Бичими 60x84 ^{1/16}
Шартли босма табағи 13.9. Нашр табағи 13,4
Адади 500 нусха, буюртма № 43/1

“**Kamalak**” нашриётида нашрга тайёрланди.
Манзил: Тошкент шаҳар, Навоий кўчаси. 30-уй.
Тел: +99895 303-05-60

«**ADAD PLYUS**» МЧЖ босмахонасида чоп этилди.
Манзил: Тошкент шаҳри, Бунёдкор кўчаси, 28-уй.

НИЗОМИИ ГАНЖАВИИ ХАЙКАЛИ
БАКУ, ОЗАРБАЙЖОН

ISBN-978-9943-4640-6-3

9 789943 464063